

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**BİYOİKTİDAR KONTEKSİNDE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNİN
SOSYOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sibel DAĞLAR

BURSA – 2019

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

**BİYOİKTİDAR KONTEKSİNDE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNİN
SOSYOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sibel DAĞLAR

**Danışman:
Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ**

BURSA – 2019

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı'nda 701644012 numaralı Sibel DAĞLAR'ın hazırladığı "Biyoyiktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, .02.../.07../ 2019 günü ...14:00..... - 15:00.....saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı Üniversitesi

Doç Dr. Bengül Güngörmez Akosman

Üye

Akademik Unvanı Adı Soyadı

Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kadir Şahin

Üye

Akademik Unvanı Adı Soyadı

Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı Adı Soyadı

Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Fatih Aman

Üye

Akademik Unvanı Adı Soyadı

Üniversitesi

...02.../.07...../ 2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
..... SOSYOLOJİ..... ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: ...10/06./...2019.....

Tez Başlığı / Konusu: ... BİYOİKTİDAR KONTEKSİNDE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNİN SOSYOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ.....

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam109..... sayfalık kısmına ilişkin, ...10.../...06.../...2019..... tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...18.. 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

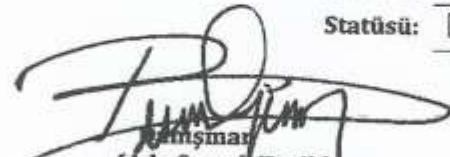
- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
10/06/2019

Adı Soyadı: Sibel DAĞLAR
Öğrenci No: 701644012
Anabilim Dalı: SOSYOLOJİ
Programı: SOSYOLOJİ
Statüsü: Y.Lisans Doktora

(Adı, Soyadı, Tarih)
Doç. Dr. Bengül Güngörmez AKOSMAN
10.06.2019

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Biyoktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Sibel DAĞLAR

Öğrenci No : 701644012

Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı

Programı : Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

Statüsü :Yüksek Lisans

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Biyoktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Sibel DAĞLAR

Öğrenci No : 701644012

Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı

Programı : Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

Statüsü :Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sibel DAĞLAR
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Sosyoloji Anabilim Dalı
Bilim Dalı : Uygulamalı Sosyoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 83
Mezuniyet Tarihi : / / 2019
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ

BIYOİKTİDAR KONTEKSİNDE GÜZELLİK ENDÜSTRİSİNİN SOSYOLOJİK DEĞERLENDİRİLMESİ

Biyoiktidar, yaşamı açık bir şekilde baskı altına almayan ancak onu kontrol edip düzenleyen bir iktidar tipidir. Biyoiktidar, yaşamın birçok alanında olduğu gibi kadın bedeni üzerinde de düzenleyici bir role sahiptir. Biyoiktidar, kadınların güzellik ve estetikle ilgili algılarını biçimlendirip onları kapitalist tüketim kültürüne uygun bir şekilde yönlendirmektedir.

Bu araştırmada kadınların güzellik ve estetikle ilgili algılarına etki eden çevresel faktörler incelenmiştir. Bu kapsamda biyoiktidarın kadın estetiği üzerindeki etkilerini belirlemek üzere Türkiye genelindeki 50 katılımcıdan veriler toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak mülakat formları kullanılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre kadınlar, güzellik ve estetiği önemsemekte, çevrenin düşüncelerini dikkate almaktadır. Aynı zamanda kadınların başkalarındaki dış görünüşe de önem vermektedir.

Anahtar Sözcükler: Biyoiktidar, Disipline Edici İktidar, Biyopolitik, Güzellik endüstrisi, Estetik

ABSTRACT

Name and Surname : Sibel DAĞLAR
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Sociology
Branch : Applied Sociology
Degree Awarded : Master
Page Number : X + 83
Degree Date : / / 2019
Supervisor : Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ

SOCIOLOGICAL EVALUATION OF THE BEAUTY INDUSTRY IN THE CONTEXT OF BIO-POWER

Biopower is a type of power that does not explicitly suppress life, but controls and regulates it. Biopower has a regulatory role on the female body, as in many areas of life. Biopower shapes women's perceptions of beauty and aesthetics and directs them in accordance with the capitalist consumer culture.

In this study, environmental factors that affect women's perceptions about beauty and aesthetics have been examined. In this context, data were collected from 50 participants to determine the impact biopower on the aesthetics of the female in Turkey. Interview forms have been used as data collection tools.

According to the findings, women care about beauty and aesthetics, and consider the thoughts of the environment. Women also attach importance to the external appearance of others.

Keywords: Biopower, Disciplinary power, Bio-politics, Beauty industry, Aesthetic

ÖNSÖZ

“Biyoiktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi” başlıklı bu tez, yaşam ve ölüm üzerinde biçimlenmiş klasik iktidar kavramından farklı olarak düzenleyici ve üretici bir rolü olan biyoiktidarın kadına yönelik tutumu ve kadın estetiği üzerindeki etkileri ile bu kapsamda da güzellik endüstrisinin sosyolojik olarak yönünü ve boyutlarını ortaya koymaya çalışmıştır. İki yılı aşan tez çalışmam sırasında;

Tez konusunun seçiminden tamamlanmasına kadar geçen süreçte akademik desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve hocam Doç.Dr.Bengül GÜNGÖRMEZ’e;

Tezin literatürde yer alan tartışmaların kadınlar üzerindeki etkilerini ölçmek ile ilgili uygulama kısmında deneyimlerini aktaran, aynı zamanda tez jürimde yer alan hocam Yrd.Doç.Dr.Kadir ŞAHİN’e;

Tezin yazım aşamasından itibaren akademik bilgi birikimi ve tecrübesi ile yöntem bakımından çalışmalarını kolaylaştıran desteği yanında moral bakımdan da sürekli destek veren Doç.Dr.İbrahim KESKİN’e;

Tez yazım çalışmaları süresince özellikle teknolojik desteği ve sayfa, düzeni imla hatalarının düzeltilmesi konusunda yardımcı olan eşim Özcan DAĞLAR’a ve manevi desteğini esirgemeyen anneme ve çocuklarıma,

Ve son olarak bu yolculuğa birlikte başladığımız lakin tamamlayamadan amansız bir hastalığa kapılarak aramızdan ayrılan eşsiz bir hoca ve mükemmel bir insan olan Prof.Dr. Hüsamettin Arslan’ı rahmetle anarak,

İçten teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın, akademik kariyerimin bundan sonraki dönemlerinde gerçekleştireceğim çalışmalar için bir başlangıç olması temennisiyle, isimlerini saymadığım ancak çalışmalarım ile yakından ilgilenen ve moral desteklerini sürekli olarak yanımda hissettiğim bölüm hocalarım ve araştırma görevlisi, ve doktora eğitimi alan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Mayıs 2019

Sibel DAĞLAR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM İKTİDAR KURAMI, BOYUTLARI VE BEDEN İLİŞKİSİ.....	9
1. İKTİDAR KAVRAMI	9
1.1. İktidara İlişkin Teoriler	12
1.2. Michel Foucault'nun İktidar Yaklaşımı	13
1.3. İktidar ve Beden	18
1.3.1. Beden Sosyolojisi	19
1.3.2. Sanat ve Beden	21
1.3.3. Kapitalizm ve Beden	23
1.4. Disipline Edici ve Düzenleyici İktidar	25
2. BİYOİKTİDAR	28
2.1. Biyoiktidarın Teorik Çerçevesi	28
2.2. Biyoiktidar ve Beden.....	30
2.3. Biyopolitika ve Beden Üzerinde Modern Denetim.....	32
İKİNCİ BÖLÜM TOPLUMUN KADINA BAKIŞI VE GÜZELLİK KAVRAMI, GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ.....	38
1. KADINLARIN TOPLUMSAL KONUMU VE ROLÜ	38
1.1. Toplumdaki Yerleşik Kültür Yapısının Kadınların Toplumsal Rol ve Konumları Üzerindeki Etkisi.....	39
1.2. Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği.....	40
2. GÜZELLİK KAVRAMI.....	43
2.1. Estetik Alanında Güzellik İmgesi	43

2.2. Kültürel Kontekste Kadın ve Güzellik	44
2.2.1. Post-Modern Bakış Açısıyla Kadın	45
2.2.2. Tüketim Nesnesi Olarak Kadın	47
2.2.3. Feminist Bakış Açısıyla Kadın ve Güzellik	48
2.3. Medyada Güzellik ve Medyanın Kadınlar Üzerinde Etkisi	50
2.3.1. Kadınların Estetik Algısına Sosyolojik Bakış	51
2.3.2. Moda ve Medya Yoluyla Kadınlara Güzel ve Estetik Olma Yönünde Yapılan Algısal Yönlendirmeler	53
3. GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ.....	54
3.1. Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi.....	54
3.2. Medyanın Güzellik Endüstrisindeki ve Kadın Estetiği Üzerine Etkileri	57
3.3. Biyoiktidarın Aracı Olarak Estetik Cerrahi.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM BİYOİKTİDARIN KADINLARIN ESTETİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	62
1. BİYOİKTİDARIN ETKİ MEKANİZMASI VE İŞLEYİŞİ	62
2. BİYOİKTİDARIN CİNSİYET ÜZERİNDEN KENDİNİ GÖSTERMESİ	63
3. BİYOİKTİDARIN KADINA ÖZGÜ TUTUMU	65
3.1. Kadınların Üzerinde Biyoiktidarın Çevresel Baskısı	65
3.2. Biyoiktidarın Kadın Estetiğine Müdahale Eden Yönü.....	69
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM UYGULAMA	74
1. ARAŞTIRMA	74
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	74
1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	75
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	76
2. BULGULAR.....	77
2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	77
2.2. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Kavramına Bakışı.....	79
2.2.1. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Algısı	79
2.2.2. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Çabaları	82
2.2.3. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Harcamaları	90
2.3. Katılımcıların Estetik Algıları Üzerindeki Çevresel Etkiler	92
SONUÇ	95
KAYNAKLAR	98

EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZGEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLolar

Tablo 1. Katılımcıların Demografik özellikleri	78
Tablo 2. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden Düşünceleri	80
Tablo 3. Katılımcıların Güzel ve Estetik Bir İmaj İçin Çabaları	83
Tablo 4. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden İçin Günlük Harcadıkları Zaman..	85
Tablo 5. Katılımcıların Modayı Takip Durumu	86
Tablo 6. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayan Olup/Olmadığı	87
Tablo 7. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayanların Durumu	87
Tablo 8. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayan	88
Tablo 9. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden İçin Aylık Ayırdıkları Bütçe.....	90
Tablo 10. Katılımcıların Çevrelerindeki İnsanların Onların Dış Görünüşleri İle İlgili Düşüncelerinin Önemli Olup/Olmadığı	92
Tablo 11. Katılımcıların Karşılaştıkları Bir Bayanın Dış Görünüşüne Dikkat Edip/Etmediği	92

KISALTMALAR

ISAPS : The International Society of Plastic Surgery (Uluslararası Estetik Plastik Derneği)

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Bu çalışmada "biyoiktidar", "beden" ve "güzellik" kavramları tanımlanacak ve aralarındaki ilişki betimlenmeye çalışılarak kapitalist sistem ve tüketim toplumundaki yerleri gösterilmeye çalışılacaktır. Sonrasında incelenecek medya endüstrisi ise, bahsedilen güzellik söylemlerini ve güzellik yaratma, iletme görevini gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede medyadaki güzellik söylemleri televizyon programları, televizyon dizileri, reklamlar, kadın dergileri ve sosyal medya; kadın, güzellik söylemi ve tüketim çerçevesinde değerlendirilecek, güzellik algısının taşıyıcıları olma yönüyle ele alınacaktır.

Bu çalışmanın temel tezlerinden birisi medyanın ve güzellik endüstrisinin işbirliğiyle güzellik kavramının bir güç ve iktidar formu şeklinde sunulduğu ve teşvik edildiğidir. Günümüz şehrli kadınların güzellik ülküsüne ulaşma amacını anlamlı hale getiren yaklaşımlar bu tezi desteklemektedir. Bu kontekstte medyanın tahakküm ettiği ideal güzel kadın imajı, mutlu, başarılı, şöhretli, zengin ve sevilen kadın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu imaja sahip olmayan kadınlar ise medya ve güzellik endüstrisi aracılığıyla bu imaja sahip olmaya ya da bu imaja arzu duymaya teşvik edilmektedir.

İktidar, tarihsel bir olgu olarak insanlığın var olmasından itibaren tarihinin tüm evrelerinde çeşitli hallerde var olmuş ve tüm dönemler kendi iktidar şeklini ortaya çıkarmıştır. İktidar; felsefe biliminde, siyaset biliminde, sosyoloji biliminde, ekonomi biliminde, psikoloji ve sosyal bilimlerin farklı dallarında, ilgili disiplin alanının bakış perspektifiyle farklı tarzlarda incelenmiş, değerlendirilmiş, yorumlanmış ve ifade edilmiştir. Siyaset bilim dalında yönetilen ve yöneten ilişkileri boyutuyla incelenen iktidar, sosyoloji biliminde toplumsal ilişkilere nüfuz etmiş ve toplumsal ilişkilere dolaylı ve doğrudan tesir eden bir kavram şeklinde yer almaktadır.

İktidarın, Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı yeni ilişkiler ağında insan hayatını günün şartlarına göre yeniden düzenlediği ve üretim/tüketim konteksinde tekrar biçimlendirdiği gözlemlenmektedir. İktidar; Michel Foucault'nun dile getirdiği tarzda modern topluma giden bu süreçte, yaşatmaya ve üretkenlik vasıtasıyla nüfusu çoğaltarak yeni gereksinimlere göre disipline ederek düzenlemeye odaklıdır. Sırasıyla disipline edici

ve düzenleyici iktidar adını alan bu biçimlerin beden üzerindeki tahakkümünün günümüz toplumunda ise kapitalist sistemin tüketim toplumuna denk gelen gereksinimlere istinaden yeniden şekillendiği gözlemlenmektedir. Foucault'nun iktidarı yorumlamasındaki esas noktası bedenin denetlenmesi, düzenlenmesi ve bedenin yönetsel yetiler vasıtasıyla üretilmesi şeklindedir. Foucault'ya göre, beden toplumsal ilişkilerin çözümlenmesinde uğrak noktalarından birisidir.

Foucault'ya göre genel manada üç çeşit iktidar şekli bulunmaktadır. İlk manasında iktidar, kralda somutlaşır ve hükümranlık anlayışını esas alır ve klasik monarşilerde somut hale gelir. Sonrasında biyoiktidarın iki türlü stratejisi çerçevesinde iki yeni farklı bakış açısı ortaya çıkar. İlk olarak bireylerin bedeninin denetlenmesi, düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve disipline edilmesinin gerekli olduğunu savunan disipline edici iktidar söz konusudur. Özellikle akıl hastaları ve hapishane ile alakalı ortaya koyduğu eserlerde, bu disipline edici iktidar çeşidi ile ilgili çalışan Foucault, müteakiben nüfusun ön planda olduğu düzenleyici iktidar teorisine odaklanır. Cinsellik hakkındaki eserlerinde temel olarak ortaya koyduğu yeni iktidar tarzında, işkenceler, cezalar ya da hapisler ile topluma tahakküm sağlanamaz, bunun aksine toplum hür bırakılarak iktidar sağlanır. Modern toplumlarda kabul gören bahse konu yeni iktidar yaklaşımında nüfus, kontrol altına alınması ve düzenlenmesine ihtiyaç duyulan merkezi bir yapıdadır. Ayrıca devlet mekanizmasını da içerecek şekilde genişletilmesinden meydana gelen yaklaşım, artık "yönetimsellik" teorisine iktidarın yalnız toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan tarzı ile değil, idari yordamlar vasıtasıyla nüfusu düzenler. Bu kapsamda biyoiktidarın vücut bulduğu ve yorumlandığı önemli alanlardan biri ise kadın bedenidir. Nüfusun düzenlenmesiyle alakalı tüm politikaların ve yaklaşımların yaşama geçirilmesi maksadıyla değerlendirilen kadın bedeni, bu uygulamalarla birlikte politikaların işlevsel merkezi haline dönüşür.

Foucault, genellikle biyoiktidar ile birlikte kullandığı biyopolitikayı bedenlere hükmedilmesi ve kontrolü amacıyla kullanılan teknik olarak ifade eder. Söz konusu teknikler içinde özel olarak cinselliği ele alan düşünür, biyopolitikaya bağlı olan biyoiktidarın kapitalizmin gelişmesindeki önemli öğelerden birisi olduğunu ifade eder. Çünkü kapitalizme, bedenlerin denetimli şekilde üretim nesnesine çevrilmesi ve nüfus olaylarının ekonomik gelişmelere istinaden ayarlanmasıyla güvence sağlanmıştır (Foucault, 2016: 103). Biyopolitikanın odak noktası temel olarak "yaşam"dır.

Biyopolitikada uygulanan yöntemler disiplin ve gözlemden ziyade düzenlenme ve denetimdir.

Günümüz toplumlarında kadın ve kadın bedeni, farklı rollerle ve kimliklerle toplumlarda olduğu gibi medyaya da yansımaktadır. Ancak, medya temsilleri ve iletilen mesajlar bireyleri ve toplumu şekillendirmektedir. Güzellik algısı da bu şekilde oluşturulmaktadır. İdeal kadın imajı, çeşitli yöntemler vasıtasıyla topluma benimsetilmektedir. Bireysel bir tercihmiş gibi değerlendirilen güzellik algısı ve estetik, bir toplum içindeki yerleriyle ilgili kabul görülüşleri uyarınca, kadınlarca da bir sınıfsal beğeni, dünya görüşü ya da zevk şeklinde de ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik sistemin tüketim şeklinde yürüdüğü bir toplumda, beden üzerinden yapılan söylemler, bedeni tahakküm altına almak ve tüketimi devamlı kılmak amaçlıdır. Foucault'ya göre bedeni disiplin altına alan ve kapitalizmin devamlılığını sağlayan unsurlardan biri olan biyoiktidar aracılığıyla üretilen söylemler yoluyla, tüketimin sürekliliği için bireyler ve toplum yönlendirilmektedir. Güzellik söylemi, kadınlara kusursuz bir imaj sunar, güzellik kriterlerini dayatır ve kadınlarda yetersizlik hissi oluşturur. Bu yetersizliklerin ve eksikliklerin aşılmasının ise ancak güzellik endüstrisinin ürün ve hizmetlerinin satın alınmasıyla mümkün olduğu imajı oluşturulmaktadır. Kadınların tüketime yönlendirilmesi ve kârı en üst düzeye çıkarmak için bahse konu endüstrilerin ve medyanın iş birliği ile üretilen güzellik söylemi, medya aracılığıyla kitlelere iletilmektedir. Bahse konu endüstriler, sürekliliklerini güzellik söylemine borçludur.

Toplumdan topluma, kültürden kültüre zaman içinde değişen güzellik algısı, önceleri Antik Yunan filozoflarının üzerine düşündükleri ve yazdıkları bir konuydu. Fakat günümüzde güzellik ve güzelliğin toplumdaki algısı, medyanın tüketim değerlerini yaygınlaştırmasında bir araç olarak, özellikle kadın bedeni üzerinde oluşturduğu imajlar haline dönüşmüştür. Antik Yunan bakış açısında estetik değerlerle ilgili olarak sunulan ve genellikle iyilikle özdeşleştirilen güzel, zamanımızda kadın bedeni üzerinden üretilen bir değer ve tüketim toplumunun önemli nesnesi ve pazarlama aracı haline getirilmiştir.

Güzellik söylemlerinin de etkisiyle kadın, tüketim nesnesine de dönüşmektedir. Foucault'nun, bedenin söylem içinde anlam kazandığı iktidar ilişkileri kapsamında çözümlemesinden yola çıkılarak, güzellik ifadeleri iktidarın bir kadın kimliği siyaseti

konteksinde değerlendirilebilir. Foucault cinsellik tarihi eserinde, iktidarın bedenler ve bedenlerin maddesellikleri, durumları, hazları, enerjileri ve güçleri üzerindeki tesirleri kapsamında düzene koyduğu ideal nesnelere (Foucault, 2016: 114) açıklamasındaki gibi, “ideal güzellik” kavramı da iktidar ilişkilerine ilişkin bir başka nesne olarak incelenebilir. Güzellik ideallerinin ortaya çıkarılmasının, politik ve kültürel ideolojiler, eylem ve söylemlerle ilişkisi dolayısıyla da güzellik bir kültür problemi olarak tartışılabilir.

21. yy.’da özellikle üst ve orta sınıf şehirli kadınların sadece görünüme endeksli güzellik ideali (dolgun dudak, yanık ten, hokka burun, ince beden gibi vb.) bir imaj setine tekabül etmektedir. Bu durum salt bedenden ibaret olan, araçsallaştırılan bir kadın figürünü biçimlendirmektedir. Son yıllarda moda, giyim, diyet, estetik ve kozmetik gibi sektörler, artan kar payları sonucu sektör olarak ifade edilmekten çıkıp, birer endüstriye dönüşmüştür. Özellikle iletişim endüstrisinin ve medyanın gelişimi neticesinde modern kadın kimliğini ve güzellik standardını onaylayan, model, ünlü ve güzellik kraliçesi gibi yeni meslekler ve unvanlar çok popüler bulunan birer mecra olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm bu mecralar da dikkate alındığında güzellik endüstrisi incelemeye değer bir kavram olarak ele alınacaktır.

Foucault’nun burjuva toplumunun büyük icadı olarak yer verdiği biyoiktidar, cinselliği baskılamamakta, egemenliğin sürekliliği için düzenlemekte ve gereksinime göre yeniden üretmektedir. Biyoiktidar, disipline edici iktidar olarak bahse konu boyutu ile bedeni disipline etmekte, eğitip geliştirerek toplumsal gereksinimlere hazır hale getirmekte; biyopolitik tarafıyla ise yönetimsellik çerçevesinde nüfusun düzenlenmesini sağlamaktadır.

Cinsellik, modern toplum yapısı içerisinde insan bedenine (özellikle kadın bedenine) geniş müdahalelerin yapıldığı alanlardan birisi olarak yer almaktadır. Bedene müdahale, toplumsal bir gerçeklik olarak birçok alanda gözlemlenmektedir. Anthony Giddens gibi sosyologların beden sosyolojisi kavramı çerçevesinde ele aldıkları bedenin dışarıdan müdahaleler vasıtasıyla estetize edilmesi, modern toplumlarda bedenin tüketime yönelik bir nesne olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Spor, diyetler, yaşam tarzı konseptleri, kozmetik ve cerrahi müdahalelerle bedenin estetize edilmesi gibi araçlar ile bedenin görseleğe endeksli bir odak noktasına çevrilmesi, mevcut tüketim kültürünü destekleyen bir süreç şeklinde gözlemlenmektedir.

Biyoiktidar, insan hayatı üzerindeki biçim verici şekliyle kadınların rolü, toplumsal konumu, cinsiyet değerleri ve estetik algısı üzerinde etkilere sahiptir. Biyoiktidarın kadın estetiğine müdahale eden şekliyle, biyoiktidarın kadına özgü bir yaklaşımı olarak dikkat çekmektedir. Kadınların güzel ve estetik açıdan çekici olması toplumlarda açık bir beklenti haline getirilmiştir. Bu durum da kadınları, biyoiktidarın çevresel baskısı altında kalarak hareket etmeye sevk etmektedir.

Beden bu kontekstte gençlik, yaşlılık, güzellik, sağlık ve hastalık gibi kavramların görünür hale geldiği ve somutlaştığı alandır. Kadınların estetik duyarlılıkları, bedenin ve cinselliğin kapitalist topluma özgü bir tarzda düzenlenerek üretilmesini sağlayan bu sistem açısından önemli bir işleve sahiptir. Toplum yapısı içerisinde kadınlardan güzel olmanın açık bir beklenti olduğu, medyanın da moda ve estetikle ilgili yayınları, kadınları estetik konusunda duyarlı olmaya zorlamaktadır. Ünlü feminist ve vegan yazar Carol J. Adams (2013) bu durumu “*Etin Cinsel Politikası*” adı kitabında kadınların hayvanlaştırılması ve cinselleştirilmesine atıf yaparak açıklamaktadır. Yazar erkek egemen kültürün kadını et parçası gibi gördüğünü, onu edilgen olarak kabul ettiğini bu kontekstte kadının cinselliğinin istismar edildiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede yazar kitabında kadınların süslenilerek erkeklere sunulmasına örnekler vermektedir. Bu durumun kadınları tahakküm altında tutan erkek egemen kültürün kadını bir meta ve bir hayvan konumuna soktuğunu gösterdiğini ifade etmektedir.

Modern dönemin biyopolitik safhaları ve biyoiktidarların yönetimleri, son yıllarda denetlenen bedene müdahale sürecini yoğunlaştırmaktadır. Bu yöntemler içerisinde iktidarın beden üzerindeki etkisi geniş bir alana yayılmaktadır. Hayatın her alanında olduğu gibi beden ve ruh üzerindeki iktidar yapısı bireylerin hayat standartlarında belirleyici etkin rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler ile birlikte medyanın, toplumdaki gücü giderek artmaktadır. Medyanın ve tüketim kültürünün başat olarak yer aldığı günümüz toplumlarında beslenme, sağlık, güzellik ve estetik anlayışları da dönüşmektedir.

Geçmişten günümüze medya yayınlarında kadın estetiğine ilişkin vurgular, tıp biliminin uzmanlığının kadın estetiğini tasarlama yönünde kullanımı gibi biyopolitikalarla kadınlarda estetik, önemli bir problem haline getirilmekte ve kadınların

bu konuda yapılan yönlendirmeler doğrultusunda karar vermesi dayatılmaktadır. Klasik medya araçlarının rolünü son yıllarda sosyal medya üstlenmiş durumdadır. Sosyal medyanın ilişki ağlarına vurgu yapan tarafı ve kişilerin kendini gösterme isteğinin bir araya gelmesiyle birlikte estetik son teknoloji ile yeniden değerlendirilmekte ve üretilmektedir.

Güzellik ve estetik kavramları çok eski zamanlardan beri insanların gündeminde olan kavramlardır. Günümüzde özellikle kadın bedeni üzerinde öncelikli olarak aranan olguların başında güzelliğin geldiği görülmektedir. Esasında kadında aranması gereken başlıca unsurun güzellik olmaması gerektiğinin gerek masallarda ve hikâyelerde ve gerekse dini metinlerde ifade edildiği görülmektedir. Örneğin Fransız yazar Gabrielle-Suzanne de Villeneuve'nün "Güzel ve Çirkin" masalında güzel karakterinde olan kızın iyi bir insan olması, çirkin olan canavarın da iyi tarafının vurgulanması buna örnek olarak gösterilmektedir. Ayrıca güzellik ve ihtişam peşinde koşan kız kardeşlerin ise sürekli olarak olumsuzluklar yaşaması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Kadınlar tarafından estetik görünmek ve güzel bir bedene sahip olmak önemsenmektedir. Kadınlar bunu elde edebilmek için en azından yürüyüş, egzersiz ve spor gibi faaliyetler icra etmekte ve özellikle cilt bakımı maksadıyla birçok ürün kullanmaktadır. Bu durum kadınların güzellik ve estetik için para ve zaman harcadığını göstermektedir. Ayrıca kadınlar güzellik ve estetiklerine gösterdikleri çabanın ilişkilerine olumlu etki ettiği kanaatini taşımaktadır. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, estetiğin ilişkiler üzerinde iyileştirici bir katkısının olduğu da değerlendirilebilir.

Bu hususlara ilave olarak medya ve güzellik endüstrisine sahip olan uluslararası şirketler; politik iktidarın, ataerkil ideolojinin ve kapitalizmin işbirliği ile araçsallaştırılan kadını, yeni bir kimliğe ve modern bir bedene büründürmüştür. Ayrıca kültürel olarak geleneksellikten tam olarak özgürleşememiş olan kadın kimliği ve bedeni farklı kavramlarla, ancak daha pozitif yaklaşıma ve bir algıya dönüştürülmüştür. Fakat kadın; moda, güzellik ve estetik gibi alanlardaki değerlendirmeler ile sunuma yer verilen ikinci bir baskılamanın, tahakkümün ve kurulumun farklı, yeni bir objesi şekline dönüşmüştür.

Biyoiktidar konteksinde güzellik endüstrisinin sosyolojik değerlendirilmesi kapsamında yaptığımız çalışmanın ilk bölümünde iktidar kavramı, boyutları ve beden

ilişkinine yer verilmiştir. İktidar kavramının içeriği, tarihsel dönemlerde atfedilen farklı yaklaşımlar incelenmesinden sonra Michel Foucault'nun iktidar yaklaşımı aktarılmıştır. Foucault'nun iktidar yorumlaması öncelikle ele aldığı yöntem açısından incelenerek, biyoiktidar kavramının ortaya çıkmasında ön planda yer alan yöntemler açıklanmıştır. Müteakiben Foucault'nun iktidarla alakalı eserlerinde önemli kavramlar olarak yer alan beden ve özne kavramlarının iktidar ile ilişkileri değerlendirilmiştir. Müteakiben, beden ve iktidar kapsamında; beden sosyolojisi, sanat ve kapitalizmin bedene bakış açısı incelenmiştir. Son olarak çalışmanın odağındaki kavram olarak biyoiktidar, biyopolitika ve toplumsal bedenin denetimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde; kadına toplumsal bakış ve güzellik kavramı, bu kapsamda güzellik endüstrisi ele alınmıştır. Bu kapsamda; kadının toplumdaki rolü ve yeri ile alakalı görüşler sosyolojik bakış açısından değerlendirilirken; bu rol ve konumlandırıldığı yer, kültür tarihi süresince ataerkil söylemin tesirinin ve cinsiyet konumlandırmalarını tanımlama ve tayin gücünün en geniş şekliyle bilinen özelliklerini göstermektedir. Modern çağ ile birlikte kadına toplumsal bakış açısından kadının konumu ile kadının güzelliği veya bakımlı olması, bu bakış açısına katkı sunmaktadır.

Üçüncü bölümde; biyoiktidarın kadınların estetik algısı üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Bireyin kontrolünü esas alan iktidar ve uzantısı düzenleme süreçleri, son yıllarda teknoloji ve dijitalleşmenin gelişmesi ile birlikte bireye kaçacak yer bırakmayacak şekilde hayatın her alanına nüfuz eder hale gelmiştir. Kamusal alanda, bürokraside, iş hayatında ve evde sürekli karşımıza çıkan internet uygulamaları ile birlikte bir yandan bireyin mobilizasyonu artmış öte yandan aynı ölçüde kontrol mekanizmasının etki sahası da genişlemiştir.

Dördüncü bölümde ise bu konuyla ilgili bir uygulamaya yer verilmiştir. Güzellik endüstrisinin sosyolojik değerlendirilmesi kapsamında literatürde yer alan tartışmaların kadınlar üzerindeki etkilerini ölçmek üzere mülakat formları ile veriler toplanmıştır. Bu formlarda kadınların yaşı, mesleği, unvanı, medeni durumu ve gelir seviyesinin yanında estetik ile ilgili düşüncelerini tespit etmeye yönelik sorular yer almış ve çıkan sonuçlar sosyolojik olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; ortaya çıkarılan bulgular ve araştırma sonuçları değerlendirilerek ele alınmıştır. Bu bağlamda; beden, Foucault'nun biyoiktidar yaklaşımında ve yorumlamasında önemli bir yere sahip olduğu, biyoiktidar olarak ifade ettiği bu iktidar sistemiyle artık, iktidarın kendisini bireylerin bedeni üzerinden yürütüp yürütmediği değerlendirilmektedir. Özellikle biyoiktidarın araçlarından biri olarak kabul edilen bedenin anatomi politiğinde, iktidar; bireyin bedenine odaklanır ve bireylerin bedenini baskı altına almayı amaçlamaktadır. Bir husus olarak bireylerin bedeninin denetim altına alınarak disipline edilmesi, kontrol edilmesi ve düzenlenmesi üzerinde değerlendirmelerde bulunan Foucault, diğer bir husus olarak da bedenin yönetim vasıtasıyla üretilmesi üzerine odaklanmaktadır. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse biyoiktidarda bireylerin bedeni, vazgeçilmez bir öge şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR KURAMI, BOYUTLARI VE BEDEN İLİŞKİSİ

1. İKTİDAR KAVRAMI

İktidar hakkında günümüze kadar çok farklı tanımlamalar yapılageldiği görülmektedir. George Orwell iktidarı "*İktidar bir araç değil, bir amaçtır.*" sözüyle betimlerken, Jean Monnet ise "*Bir politikacının amacı sürekli iktidar olmaktır. Bu çaba ona çoğu zaman sorun çözme görevini unutturur.*" sözüyle Orwell'in görüşünü desteklemekte ve iktidarın olumsuz tarafına da değinmektedir. Diğer taraftan Lord Acton ise "*İktidar yozlaştırır, mutlak iktidar mutlak yozlaştırır.*" sözüyle iktidarın tehlikeli olan yönüne vurgu yapmaktadır. İktidar kavramı sosyal bilimlerde hakkında çokça tartışmaların yapıldığı ve üzerinde taban tabana zıt görüşler ileri sürülen bir kavramdır. İktidar genel manada siyasal ve toplumsal yaşamın temel dinamiğini meydana getiren politik süreçlerin kavranmasında ve açıklanmasında kilit role sahip olan bir kavramdır. Böylesine önemli bir kavram için farklı bakış açılarından yapılmış olan tanımlamalara bakmakta fayda olduğu değerlendirilmektedir.

İktidar psikolojide, ekonomide, siyasette, felsefede, sosyolojide, ve sosyal bilimlere ait farklı dallarda, ilgili disiplinin perspektifiyle farklı tarzlarda değerlendirilmiş, yorumlanmış ve ifade edilmiştir. İktidar, psikoloji biliminde insanın kendilik algısı seviyesinde ve insanlar arası ilişkilerin tayin edicilerinden biri olarak tanımlanırken, felsefe biliminde iktidarın ait ne'liği tartışmaları ekseninde karşımıza çıkar. Ekonomide ise iktidar, üretim nesnelere bölüşümü ve paylaşımını etkileyen bir etmen şeklinde kavramsallaştırılır. Siyaset ilminde yönetilen ve yöneten ilişkileri çerçevesinde ele alınan ve değerlendirilen iktidar, sosyoloji biliminde toplumsal ilişkilere tesir etmiş ve bunları dolaylı ve doğrudan etkileyen kavram şeklinde görülmektedir. Bu kadar çok alanda ilgileniliyor olması, iktidar kavramının, tüm yanlarıyla tartışılmasını ve yorumlanmasını olanaklı duruma getirirken, belirtilen bu disiplinlerin birbirlerinden net ve kesin hatlarla ayrılmasının zorluğu da kavramın tanımlanarak ifade edilmesini güçleştirmektedir. İktidar, ilk dönemlerden başlayarak günümüze kadar insanlık tarihinin tüm evrelerinde farklı tarzlarda var olmuştur. Ayrıca her devir kendi iktidar şeklini ortaya

çıkarmıştır. Russell, *İktidar* adlı çalışmasında: “Bilgimiz içine giren en eski çağlardan beri, insan topluluklarında iktidar dağılımı eşitsizliği hep var olagelmıştır. Bu kısmen dış zorunluluğa, kısmen de insan doğasında bulunan nedenlere dayanmaktadır” (Russell, 1990: 17) şeklindeki ifadesiyle iktidarın toplumların tarihi ile veya toplumların tarihinin iktidar kavramı ile birlikte düşünülmesi gerektiğini savunur. Jouvenel (1997: 46) de “İktidar bizim için tabiatın bir gerçeğidir. İktidar, yazılı tarihin ilk günlerinden itibaren insan kaderi üzerindeki hâkimiyetini devamlı bir şekilde hissettirdi” ifadesiyle, iktidarın her çağda önemini muhafaza eden ve üzerinde devamlı tartışılan bir husus olduğunu gözler önüne serer. Tarihsel olarak ele alındığında, yaşanan çağın özelliklerinin iktidar kavramının ortaya çıkardığı anlama tesir ettiği görülmektedir. Temel itibariyle bu çalışmanın amacı iktidar kavramının sosyolojik olarak ele alınması ve tartışılmasıdır. Şunu ifade etmek gerekir ki iktidar, sosyolojinin temeli olarak değerlendirilen kavramlardan birisidir. Russell bu konu ile ilgili eserinin gayesini aşağıdaki şekliyle belirterek sosyolojik bakış açısıyla iktidar kavramının yorumlanmasının önemini ortaya koyar.

“Fizikte nasıl enerji temel kavramsa, aynı şekilde sosyolojide de İktidar’ın temel kavram olduğunu kanıtlamaya çalışacağım. Enerji nasıl çeşitli biçimlerde alınıyorsa, iktidarın da aynı şekilde, servet, silah gücü, sivil makamlar, düşünceye söz geçirme gibi biçimleri vardır. Bunların hiç biri ötekine üstün sayılamayacağı gibi, bu biçimlerin hiç biri ötekileri kendinden türetmiş değildir. ...İktidar da, enerji gibi sürekli olarak bir biçimden başka bir biçime geçmektedir ve bu biçim değiştirmelerin yasalarını aramak da sosyolojiye düşer.”(Russell, 1990: 12-13)

Çeşitli iktidar betimlemeleri ile kavram olarak ilgilenildiğinde “başkalarının davranışlarını etkileyebilme, kontrol edebilme olanağı” (Kapani, 1998: 46); “eylemde bulunma, bir şeyler yapabilme doğal gücü ya da yeteneği” (Cevizci, 1999: 454) şeklinde ifadelerle ulaşılmaktadır. Bu ifadelerin birincisinde bireyin diğerlerinin tavır ve davranışlarını şahsının amacı doğrultusunda etkileyebilme ve değiştirebilme gücüne sahip olması, iktidara da haiz olduğunu ortaya koyarken; ikinci ifade de ise iktidarın doğal bir yetenek ve güç şeklinde olduğuna yönelik vurgulama göz önüne serilmektedir. Akal iktidarı geniş manasıyla "bazı kişi ve kümelerin, başka kişi ve kümeler üzerindeki etkisi"(Akal, 1990: 39) şeklinde belirtirken; Demir ve Acar (1997: 113) “bir bireyin yahut

bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadıklarına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite veya organ” şeklinde ifade ederler. İktidar yorumlamalarında genel şekliyle dikkat çeken husus, taraflar arasında bir denklik halinin olmamasıdır. Bahse konu iktidar ifadeleri, hangi disiplinin/bilim dalının konusu olursa olsun, var olduğu yerde müdahale ve eşitsizlik durumu ortaya çıkar. Sosyolojide iktidar ve otorite kavramlaştırmaları söz konusu olunca ilk dikkat çeken isimlerden Weber’e göre “iktidar denince bir ya da birden fazla kişinin, bir toplumsal eylem içinde, o eyleme katılan başkalarının direnişine karşın da olsa, kendi iradelerini gerçekleştirme şansı anlaşılır" (Weber, 2003: 268). Weber hem iktidarı ifade ederken, hem de iktidara niçin uyulduğunu; insanlarca iradelerini ortaya koyma ihtimalinin kaynağına da dikkat çekerek iktidarın meşrulaştırma sebepleriyle bu sualerin cevaplarını bulmaya çalışmıştır.

Duverger ise iktidarı, “kullanıldığı toplumun, normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun şekilde oluşan bir etki (ya da güç) biçimi” (Duverger, 2007: 125) şeklinde ifade eder ve ayrıca iktidarın temelinde var olan olgunun, toplumdaki tüm birey ve grupların, kapalı ya da açık olarak, hükümetlerin, varlığını kabul etmiş ve de onları, diğer grupların bireyelerine, “o” olmasaydı yapmak istemedikleri bir hususu yaptırmak maksadıyla emir verme yetisi ve hakkıyla donatılmış olmaları olduğunu belirtir. Grupların söz konusu etkiye uygun davranış sergilemelerinin maksadı; inançlarına, değerlerine ve grup normlarına, uygun bulduklarını değerlendirmeleridir ki; bu hal iktidarın meşruiyet niteliğine dikkat çekmektedir. Diğer bir bakış açısıyla bahse konu güç veya etki, kullanıldığı toplum bakımından meşru özellik ifade eder. Etkinin veya gücün meşruiyet problemi, iktidar yorumlamalarında dikkate alınması gereken bir hususu ortaya koyar. Nerdeyse bütün iktidar yorumlamalarında meşruiyet düşüncesine de değinilerek, kavram bu kapsamda netleştirilmeye çalışılmıştır. Weber (2006: 214) iktidarın meşruiyet olmadan devam ettirilemeyeceğini ifade ederek, meşruiyetin, iktidarın devamlılık özelliğini destekler nitelikte olduğunu vurgular. Weber’in bakış açısına göre iktidarı bu noktaya dayandırmak ve kendi kendinin varlığını muhafaza altına almak maksadıyla toplumda düzen ve birliği tesis etmeye gayret gösterir. Akal’a göre (1998: 343), iktidar yaklaşımındaki çeşitliliğin ve farklılığın postmodern olarak bahsedilen teorisyenlerin iktidar teorisine ilişkin ortaya attıkları değerlendirmelerin de ilave edilmesiyle birlikte

çoğalmış ve sonuç olarak çeşitli ve farklı iktidar yorumları temelinde ilişkisel ve geleneksel şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İktidar kavramını, ilk bölümde sabit bir güçsüz/güçlü veya yönetilen/yöneten şeklinde odaklanarak ifade etmeyi amaçlayan geleneksel teoriler oluştururken, sonra iki tarafı bulunan iktidar ilişkilerinin meşruiyetini razı olma ögesi ile bağdaştıran ilişkisel teoriler ön plana çıkmıştır.

1.1. İktidara İlişkin Teoriler

Kavram olarak iktidara ilişkin, çeşitli bakış perspektifleriyle tanımlamaları ifade ettikten sonra, düşünürlerin ve sosyologların iktidara yönelik yaklaşımlarını ortaya koyan teorileri ele almak, konunun daha iyi ifade edilmesi, anlaşılması ve sistematik bir zemine dayandırılması bakımından önem teşkil eder. İktidar betimlemelerinde karşılaştığımız farklılıklar, aynı zamanda iktidar ile alakalı teorilerde de gözlemlenmektedir. Bu hususta Bayram (2003: 36-37) iktidar ilişkileriyle ilgili sualler ve iktidar kavramının ifade edilmesi ile alakalı, siyaset bilimi ve sosyolojisinin sadece bir teorisi bulunmadığını belirtmektedir. Yazar bu hususla alakalı eğilimleri yapısal-işlevselcilerin “uzlaşım-oydaşma” veya “denge” ve Marksist çözümlemede ifade edilen “çatışma” teorisi olarak iki model kapsamında ifade ederken, her iki modeli de eleştiren postmodern bakış açısını da üçüncü model olarak tanıtmaktadır. Lukes (2006: 889)’e göre ise bu iki model, asimetrik ve kolektif iktidar yaklaşımları şeklinde tasnif edilir. Lukes, bir yana muhtemel ya da mevcut karşı koyma ve çatışmayı belirten yönelimi ifade eden asimetrik olarak tanımlanan iktidar yaklaşımını, diğer yana ise, azınlık bir grubun diğerlerinin pahasına kazanç elde edeceğini ima eden, toplumun içerisinde yer alan insanların topyekûn kazanabileceğini ifade eden kolektif iktidar yaklaşımı olarak adlandırılan yaklaşımı yerleştirir. Lukes (2006: 893-895), asimetrik ilişki şeklinde değerlendirildiğinde iktidarı, söz konusu ilişkiyi kavramsallaştırmanın temel olarak üç şeklinin eşitsizlik, bağımlı olmak ve denetim olduğunu ifade eder. Ayrıca Lukes yine aynı eserinde Weber’in “bir toplumsal ilişki içindeki bir aktörün, hangi temele dayandığına bakılmaksızın karşı koymaya rağmen kendi iradesini gerçekleştirme konumunda olma olasılığı” sözüyle ifade ettiği iktidar yorumunun, eşitsizlik, bağımlılık ve denetim ile ilişkili olduğunu belirtir. Başka bir bakış açısıyla iktidarı kolektif bir başarı ya da kapasite olarak değerlendiren yaklaşımlar iktidarın, diğerlerinin üzerinde değil, diğerleriyle ortaklaşa uygulandığını vurgular. Kolektif ve asimetrik iktidar yaklaşımları birbirinden ayrılırken, bütünüyle

birbirlerine zıt değildirler. Kimilerinin asimetric adını koyacakları bir ilişkinin, başkaları tarafından kolektif bir kapasite şeklinde değerlendirildiği görülebilir. Örneğin yorumlamalarını ötekiler ile irtibatlandırma yapmadan ortaya koyan bir grup, asimetric bir ilişki sergilerken kendi içinde kolektif olabilmektedir. Veya tersine, bir mekanizmanın çatışmalı ve içsel ilişkileri sebebiyle kısmen belirgin kolektif kapasiteleri içerdiği değerlendirilebilir.

Russell (1990: 38-39) tarafından da iktidar iki noktada incelenmiştir. Bu kapsamda, yazar ilk yaklaşımında, iktidarı geleneksel şekliyle betimlemiş, ikinci yaklaşımında ise yalın iktidar şeklinde betimlemiştir. Geleneksel iktidar, kuvvetini alışkanlıklardan elde etmektedir. Bu şekildeki iktidar türü, kendisinin haklı olduğunu ifade etmek maksadıyla, özel bir çalışma içerisinde olmaz, kendi iktidarını kimsenin yıkamayacağına ilişkin ifadelerde bulunma gereksinimi de hissetmez. Yalın iktidar şekli ise, onaylamaya veya gelenekten destek almayan iktidardır ve çoğunlukla ya bir “iç despotizm” niteliği taşır ya da askeridir.

Bauman(1996: 62) ise farklı bir iktidar değerlendirmesine ilişkin yaklaşımıyla dikkat çekmektedir. Bauman tarafından iktidar aşağıdaki şekilde ifade edilir

“İktidarın iki farklı niteliği bulunur. Birincisi pastoral iktidardır, yani kendi adına değil, ona tabi olanların iyiliği için kullanılan ve bencil olmayan iktidar biçimi; ikincisi ise yönlendirici iktidardır. Başka bir deyişle, ona tabi olanları belli bir yaşam biçiminden, kendi istediği yaşam biçimine sokma isteğinde olan, yönettiği toplumsal kesiti aciz gören iktidardır”

Teori olarak iktidara ilişkin farklı yorumların ve yaklaşımların olduğu ve bu yaklaşımlara göre düşüncelerin şekillendiği değerlendirilmektedir. Müteakip kısımlarda iktidara ilişkin bu çalışma ile doğrudan ilgili olan ve bu çalışmanın ana hattını oluşturan Michel Foucault'nun iktidar çözümlemesi yapılacak ve nihai olarak biyoiktidar kavramı ele alınacaktır.

1.2. Michel Foucault'nun İktidar Yaklaşımı

Günümüzde iktidar yorumlamalarında çalışmalarına atıf yapılan en önemli çağdaş düşünürlerden birisi Michel Foucault'dur. İktidarı, özellikle klasik devlet iktidarı yaklaşımından kopartarak, toplumsal ilişkilerin tüm boyutlarında yer alan bir öge şeklinde kavramsallaştırması ve çözümlemesi, Foucault'yu başka düşünürlerden

farklılaştıran en önemli özelliklerindedir. Günümüzde, Foucault'nun adı iktidar kavramlaştırmalarıyla beraber anılıyor olsa da, Foucault açıkça gayesinin “iktidar fenomenini analiz etmek olmadığı gibi, böyle bir analizin temellerini atmak da olmadığını” belirtir (Foucault, 2011a: 57). Temel gayesi iktidarın toplumdaki işleyişini, uygulanışını ortaya çıkarmak olan Foucault'nun çözümlenmeleri ve yaklaşımı, kendinden önceki düşünürlerden ayrışır. O'nun, iktidara ilişkin değerlendirmelerinde, Nietzsche'nin yaklaşımlarından etkilendiği belirtilebilir. Edward Said, vefat ettikten sonra kaleme aldığı ve yayımladığı Michel Foucault adlı yazısında Foucault'yu “Nietzsche'nin modern havarilerinin belki de en büyüğü ve aynı zamanda yirminci yüzyıl Batısı'nın muhalif entelektüel yaşamının en dikkate değer açılımlarında merkezi bir sima” olarak nitelendirir (Said, 1999: 186). Foucault'nun yaklaşımlarında, Nietzsche'nin düşüncelerinden etkilenmesi ve onun yolunda ilerlemesi Said'in bu nitelemeyi yapmasında ki temel etmenlerden bir tanesidir. Foucault da eserlerinde Nietzsche'nin tesirini, “Nietzsche benim için bir vahiydi. Nietzsche'yi tutkuyla okudum ve hayatla ilişkiyi kestim” ifadeleriyle belirtmiştir (Foucault, 2011c: 102).

Cinsellik, hapishaneler ve delilik konuları Foucault'nun eserlerinde ele aldığı en önemli konuları oluşturur. Yazar doktora çalışması olan “*Deliliğin Tarihi*” eserinde, toplumsal yaşamda yaftalanan bir topluluk olarak görülen akıl hastalarına yönelik incelemelerde bulunmuştur. Yazar akıl hastalarına yönelik tarihin farklı dönemlerinde uygulanan çeşitli yaklaşımları ele almıştır. Akıl hastalarının anormalleştirilmesini ve buna bağlı olarak bazı zamanlarda hapsedilmelerini, bazı zamanlar da ise tıbbi teknik ve yöntemlerle üzerlerinde baskı ve tahakküm kurulmasını incelemiştir. Bireyleri “normalleştirme” kapsamında bu yapıların, tarihsel süreçte ve toplumlardan toplumlara değişen durumlarını yakaladıkça, özne ve iktidar ilişkileri vb. gibi Foucault'nun çalışmasında bulunan önemli kavramların ortaya çıkma evresi de başlamış olur. Çalışmalarının tarihsel döngüsü iktidara yaklaşımı çerçevesinde incelenirse, iktidara yönelik bakışı özellikle iki şekilde ele alınabilir. 1961'de yayımlanan “*Deliliğin Tarihi*” adlı eseriyle beraber geliştirdiği, olgunlaştırdığı ve 1975'de yayımladığı Hapishanenin Doğuşu adlı eserine kadar ilerleyen süreçteki iktidar, Foucault'ya gören baskıcı bir iktidar tipi şeklinde kendini gösterir. 1976'da yayımladığı “*Cinselliğin Tarihi*” adlı eseriyle başlayan süreçteyse artık iktidar yalnız baskıcı bir nitelik taşımaktan öte, iktidarın özne üretimine başladığı bir modeli ele almaya çalışmıştır (Özmkas, 2012: 57).

Çözömlerindeki bu dönüşüm, ele aldığı kavramların özüne uygun olacak şekilde gelişim göstermiştir. Toplumda yaftalanan ve ötekileştirilen, adeta merkezden uzaklaştırılan ve bir kenara itilen durumda olan suçlular ve deliler üzerinde gerçekleştirdiği incelemelerinde, onların üzerinde gözlemlenebilir şekildeki iktidarın tahakkümcü özelliğini göz önüne sermiştir. Müteakip evre olarak incelenen “*Cinselliğin Tarihi*” ile beraber ise, iktidarın insanları cezalandırmaktan ve hapsedmekten ziyade ortaya çıkararak ve yaşatarak ürettiği yeni yaklaşımı ortaya atmıştır. Foucault’da, iktidarın çeşitli şekillerini dile getirmeden önce, tartişmalarındaki iktidar kavramıyla neyi kastettiğinin veya iktidardan ne anladığının anlaşılmasına ihtiyaç vardır. İktidar ilişkileri değişkenlik potansiyelini her zaman bünyesinde barındırır, bu potansiyel tersine de dönüşebilir (Philip, 2007: 96). Bu bakış açısını Foucault (2016: 71-72) aşağıdaki şekilde belirtir:

“İktidar derken, belli bir devlet içinde vatandaşların bağımlılığını garanti eden kurum ve aygıtlar bütünü olan iktidardan söz etmek istemiyorum. İktidardan anladığım, kural biçimini taşıyan bir uyruklaştırma kipi de değil. Bir öğe ya da bir grup tarafından bir başka grup üzerinde kullanılan bir egemenlik sistemi de değil iktidardan anladığım. Bana göre iktidardan ilk önce uygulandıkları alana ilişkin olan ve kendi örgütlenmelerini kuran güç ilişkileri çokluğunu anlamak gerekir; yani, mücadeleler ve karşı karşıya gelmeler yoluyla bu ilişkileri dönüştiren, güçlendiren tersine çeviren hareketi anlamak; bu güç ilişkilerinin, bir zincir ya da sistem, ya da tersine onları birbirlerinden tecrit eden farklılıklar ve karşılıklar oluşturacak biçimde birbirlerinde buldukları dayanakları anlamak ve nihayet, genel çizgisi ya da kurumsal saydamlaşması devlet aygıtlarında, yasanın formüle edilmesinde ve toplumsal hegemonyada gelişen stratejileri anlamak gerekir.”

Klasik bakış açılarından farklı olarak Foucault’nun iktidar konusunu devlet iktidarı kapsamında çıkararak, toplumsal yaşamdaki tüm ilişkilere tesir etmiş bir öğe olarak incelemesi, yorumlaması ve değerlendirmesi, bu konudaki bakış açısının temel noktasıdır. Foucault, iktidar problemini yalnız teorik bir problem şeklinde görmeyi kabul etmez. Aynı zamanda iktidarı deneyimlerimizin parçası şeklinde görmeyi kabul eder ve bahse konu iktidarın devlet mekanizmasına nasıl indirgendiğini “genel olarak iktidardan bir devletin varlığına ve devlet mekanizmasının işleyişine bağlı tahakküm etkileri anlaşılıyor. ...İktidar: insanların aklına gelen ilk şey ordudur, polistir, adalettir” ifadeleriyle belirtmiştir (Foucault, 2011b: 59). Son eserinin konusu olan cinsellik kapsamında, özellikle tarihin belli evrelerinde ve bazı toplumlarda ensest, zina gibi hususların cezalandırıldığını, günümüzdeyse tecavüzcülerin ve homoseksüelitenin benzer

cezalandırma yöntemine tabi tutulduklarını ifade etmiştir. Foucault böyle bir yaklaşımdaki iktidardan bahsederken, yalnız devlet mekanizmaları içine sokulmuş bir iktidara gönderme yapar. Foucault iktidarın, her yerde ve çok çeşitli ilişkilerde etkisi olduğunu ifade etmesine rağmen bu konularda çok etkili olamadığını vurgulamıştır. Foucault'nun, iktidara ilişkin kapsamlı akademik bir altyapıya sahip olmasına rağmen, eserlerinde iktidar ile alakalı teorik bir yapı oluşturma gayretinden yoksunluğu veya sistemli bir önermede bulunmaması dikkat çekicidir. Bu kapsamda iktidarın net ve kesin olarak bir tanımını yapmanın güçlüğü (Vergin, 2010:146) de kabullenen Foucault (2004: 156-157) bu çerçevede kendisine yapılan eleştirilere aşağıdaki şekilde cevap vermiştir.

“Benim için iktidarın tam anlamıyla kendini dayatan, genel, soyut bir ilke olduğu ve benim iktidarı açıklayamadığım şeklindeki iddiaları anlayamıyorum. Benim onu açıklayamadığımı söylüyorlar. Açıkladığımı söyleyen olmadı ki zaten!”

İktidarın ne olup ne olmadığından ziyade Foucault'ya göre önemli olan, iktidarın birey ve toplum üzerinde nasıl etkileşim oluşturduğudur (Vergin, 2010:146). Foucault, devamlı bir akış hali ve hareket içerisinde olan nominalist nitelikteki iktidar nosyonuna vurgu yapmaktadır. Toplumsal yaşamın her tarafında bulunan karmaşık ilişkiler dizisini kontrol etmek ve düzenlemek için ifade edilmiş bir isim olan iktidar, toplumsal yapının cinsel ilişkiler ya da ailesel gibi en küçük yapılarına dek ulaşan, toplumsal yapının bütün yüzeyinde hareketli durumdadır (Tekelioğlu, 1999: 134); “bir ağ niteliği taşır; iplikleri her yere uzanır” (Sarup, 2004: 111-112). İktidar ilişkilerinin en alt birimlere kadar ulaşması durumunu Foucault (2003: 175-176) şöyle ifade eder: “İktidar ilişkileri bir kadınla bir erkek arasında, bilenle bilmeyen arasında, ana babayla çocuklar arasında, ailede vardır”. Toplumsal ilişkileri düzenleyen ve her toplumsal ilişkide var olan iktidar, ilk aklımıza gelen söylemlere ve yerleşmiş olan düşüncelere paralellik göstermeyebilir. Akışkanlık durumu da bu halin oluşmasının ifadesidir. Öğretmen ve öğrenci veya baba ile oğul ilişkisinde, iktidarın her zaman öğretmenden veya babadan yana işlediğini değerlendirmemek gerekir. Foucault babası veya annesi yemek yedirmeye uğraşırken, ebeveynlerinin yüzlerine bakarak burnuyla ilgilenen bir çocuğun, ebeveynleri üzerinde çoktan bir iktidar kurduğunu belirtir. Öğrenci öğretmen ilişkisinde de, ders yapmak maksadıyla sınıfa giren bir öğretmen için, onun sorumluluk alanı olmayan bir suali soran öğrenciye cevap veremediği anda, iktidarın öğrenci tarafına geçtiğini belirtir. Bu

yorumlar ve durumlar karşılıklı ve değişkendir. Yani ilişkinin her zaman tersine dönme ve değişme ihtimali mevcuttur. Foucault'nun iktidara ilişkin ortaya koyduğu en net yaklaşımlarından biri, iktidarın bir grubun veya kişinin elinde bulunan, kazanılan veya kaybedilen bir özellik olmadığı hususundadır. Bu hususun yerine “toplumda binlerce, binlerce iktidar ilişkisi ve sonuç olarak güç ilişkileri, dolayısıyla küçük çatışmalar, bir anlamda mikro müdahaleler vardır”. (Foucault, 2003: 175-176). Söz konusu çok sayıdaki odak vasıtasıyla iktidar, bireylerin yaşamları boyunca uygulanan bir nevi devinimli ve değişken eşitsiz ilişkiler şeklindedir. Bahse konu eşitsiz ilişkiler şekli, çoğunlukla iktidar ilişkilerinin çağrıştırmış olduğu baskıcı bir özellik taşımasından öte üretici bir nitelik gösterir (Foucault, 2015: 146-147). Foucault tarafından iktidar ilişkilerinin devamlı üretildiği, bu sayede her yerde olma ve devingen niteliği mümkün hale geldiği ifade edilmiştir.

Karşılıklı ilişkide iktidara uyandan bahsedilse de bu durumdan, iki kişiden birisinin büsbütün diğerinin yönetiminde yer aldığı ve onun üstünde sonsuz ve sınırsız bir şiddet sergileyebileceği objesi durumuna geldiği anlamına ulaşılmamalıdır (Canpolat, 2005: 100). Bu şekilde yalnızca tahakküm üzerine inşa edilen bir sistemde iktidar ilişkisinden bahsetmek imkânsızdır. Foucault'ya göre iktidarın sadece özneler arası bir ilişkiyle kısıtlı olmadığı, “eylem üzerinde bir eylem” olarak yer aldığı bilgisi elde edilebilir. Çünkü iktidar, “başkalarının eylemlerini ve davranışlarını etkileyebilme gücüne sahip ve onları yönlendiren ve idare edebilen bir eylem biçimidir”(Vergin, 2010:147). Diğerleri üzerindeki bu şekilde etkin olabilme kuvveti, iktidar ilişkilerinin inşa edilmesinde ön plana çıkmaktadır. Foucault, iktidara ilişkin bir sahip olma veya bir kapasite durumu olmadığını belirtirken, diğer taraftan da ekonomiye istinaden ikincil bir durumda bulunmadığını ifade eder. Foucault, ekonomik evrelerin toplumsal yaşamdaki önemini kabul görmekte fakat toplumdaki ilişkilerin tamamının ekonomik yapı tarafından inşa edildiği fikrine muhalefet eder (Sarup, 2004: 111-112). Bu anlamda Marx'ın eleştirisine güçlü bir eleştiri getirir. Derslerinde veya konuşmalarında Marksist olmadığını belirten Foucault, üretim imkânlarına sahip olmayla iktidara sahip olma arasındaki bağlantının doğrusal olduğunu vurgulayan ve savunan Marksist teoriden bu düşüncede ayrılır. Foucault (2003: 175-176) iktidarın, bir kişinin, bir zümrenin, bir toplumsal sınıfın veya bir devletin sahipliğinde olmadığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

“Bu küçük iktidar ilişkilerinin genellikle büyük devlet iktidarı tarafından ya da büyük sınıf tahakkümleri tarafından yönetildikleri, teşvik edildikleri doğru olsa da, ters yönde, bir sınıf tahakkümünün ya da bir devlet yapısının ancak tabanda bu küçük iktidar ilişkileri varsa iyi işleyebileceğini söylemek gerekir Her bireyin etrafında, onu ebeveynlerine, işverenine, öğretmenine –bilene, kafasına falanca fikri sokana- bağlayan tüm iktidar ilişkileri demeti yoksa, devlet iktidarı olabilir mi?”

İktidar ilişkileri içerisinde Foucault için ayrıca yorumlanması gereken önemli konulardan biri de stratejidir. Foucault için, iktidar bir “strateji oyunları”nı ihtiva eder ve iktidar ilişkilerinde stratejinin varlığı normal değerlendirilmelidir. Söz konusu strateji oyunlarına, iki bireyin arasındaki duygusal ilişkilerde de rastlanılabilir ve olmazsa olmazı şeklinde ifade edilebilir (Vergin, 2010: 151). Foucault’nun iktidar yaklaşımına dair temel noktalar her ne kadar ifade edilmeye çalışılmış olsa da, zor ve karmaşık olmasına rağmen konunun somutlaştırılabilmesi maksadıyla Foucault’nun biyoiktidar yaklaşımına geçmeden önce beden, iktidar ile olan ilişkilerini incelemek gerekir.

1.3. İktidar ve Beden

Foucault’nun iktidar yaklaşımında beden merkezi bir konumda bulunmaktadır. Foucault’ya göre beden, öncelikle bireyin bedeninin anatomi-siyaseti, sonrasında da nüfusun biyo-siyaseti ismini taktığı düzenleyici bir denetim mekanizmasına atıfta bulunarak yorumladığı bir dizi disiplini ortaya çıkarır. Siyaset, iktidar ve bilginin önemli bir nesnesi olan yaşam konusu çevresinde döner. Bundan dolayı Foucault’nun iktidar yaklaşımındaki temel nokta, iktidarın beden, yönetimsel yetileri aracılığıyla üretilmesi ve düzenlenmesidir (Stauth ve Turner, 1997: 263). Foucault’ya göre, beden toplumsalın yorumlanmasında uğrak noktalarından bir ögedir. 17 yy.’da iktidar, kralın bedeninde vücut bulmaktaydı ve monarşinin işleyişi maksadıyla kralın fiziken varlığı vazgeçilmez bir husustu. Cumhuriyet rejimlerine bakıldığında, rejimin kendisini belirli bir beden kalıbında ifade etmediği gözlemlenir. 19 yy.’da toplumun yapısı artık, yeni bir ilkeye ulaşarak kendini tıbbi sistemler ile muhafaza yolunu tuttu, hatta zorunlu olarak hissetti. Artık işkence ve fiziksel şiddet uygulayarak veya kurban ederek normal olmayanların veya suçluların ayıklanması yerine kriminoloji, kalıtımın hijyeni, “yozlaşmış” olanların dışlanması şeklinde arındırma yöntemleri kullanılmaktadır (Foucault, 1994: 2324). Foucault’ya göre, nüfusun biyo-siyasetinden beden, anatomi-siyasetine geçiş, kralın bedeniyle sembolleştirilen bir yönetimsel sistemden, artık belli bir bedende (Kral’ın bedeni)

somutlaştırılmayan bir sisteme doğru dönüşmeyle gerçekleşmiştir. Tımarhaneler ve hapishaneler, garnizon ve okullar gibi kurum/kuruluşlar Foucault'ya göre bedenleri uysallaştırmak maksadıyla kapalı yerlerde tutmak üzerine inşa edilmişlerdir (Akay, 2009: 5). İktidar problemi ele alınırken de yorumlamalar, uysallaştırılmış bedenler üzerinde yapılmaktadır. Modernliğin, terbiye edilip belli bir düzene sokulan bedenler vasıtasıyla insanlar üzerinden devam ettiği, dolayısıyla da rutin hayat pratiklerinin ve ideolojik bir yapılanmanın ifadesi şeklinde değerlendirilebilir (Demez, 2009: 9). Beden bilinci ve beden kontrolü/denetimi, jimnastik, kas geliştirme, askeri talimler gibi aktivitelerle, çıplaklık, güzel bedenlere kabul gören övgüler yapılması gibi yollarla ve beden iktidar tarafından ele geçirilmesiyle mümkün hale gelmiştir. Beden bilinci ve beden kontrolü/denetimi, iktidarın sağlıklı bedenlere ilişkin, yürüttüğü devamlı ve titiz çalışma neticesinde, bireysel bedenin istenir olmasını amaçlayan bir yapı üzerine bina edilir. Bu noktadan sonra bireysel beden iktidara muhalif saldırılara başlar. Bu saldırılar haz arzusunun cinsellik, ar duygusu ve evlilik ile alakalı ahlaki normlara ve sağlığın ekonomiye başlattığı saldırılardır. Lakin bu saldırılar iktidarın gücünü artırmaktadır, çünkü iktidar artık bedenlere sızmıştır. Bu durumda iktidarın güç kaybettiği değerlendirilmemelidir. Aslında iktidar değişim gerçekleştirmiş olsa da diğer başka bir alana hâkim olabilir (Foucault, 1994: 24-25). Bu durumda insanları kendisine itaat ettirmek gayesini gerçekleştirmek maksadıyla bedenleri araçsallaştırma/nesneleştirme yolunu ilke edinir. Yöntemler bakımından değişse de, her defasında kendisine yeni bir ortam oluşturarak varlığının sürekliliğini korur.

Bu çalışmada güzellik endüstrisinin biyoiktidar konteksinde ele alınması nedeniyle bedene ilişkin yaklaşımlar ve biyoiktidar kavramlarının açık bir şekilde ifade edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda Foucault'nun iktidar ve beden ilişkisine dair genel görüşleri burada ele alındıktan sonra, bedene ilişkin diğer yaklaşımlar incelenecek ve sonrasında biyoiktidar kavramına dair görüşlere yer verilecektir.

1.3.1. Beden Sosyolojisi

Beden sosyolojisi olarak isimlendirilen bu dal, bireylerin bedenlerinin toplumsal etmenlerce şekillenmesi ya da bu etmenlerin birbiriyle olan ilişkisini inceleyen bir alandır. Kültür, hastalık, sağlık, gençlik, yaşlılık, cinsiyet, cinsellik, ırk, evlilik, tıp sahasındaki gelişmelerin bütünü bu alan ile bağlantılıdır. Günümüzde toplumsal

dönüşümün artmasıyla beden sosyolojisinin de etki sahası artmıştır. Bütün bu dönüşümler kapsamında literatürde var olan pek çok sayıda yaklaşım ele alınabilir. Bedenin biyolojik, antropolojik, sosyolojik ve kültürel olarak incelenmesi olanaklı olup, buna karşı pek çok bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamdaki çalışmaların genellikle dayandığı temel algı; süreçler, bölümler, uygulama ve ürünler üzerinde farklı bir odaklanmayı gerektiren “analitik bir bedendir.” Literatürdeki diğer bir yaklaşım ise “güncel beden” üzerine odaklanır. Bu yaklaşıma göre beden, kültürel eylemin özel sahalarıyla ilişkili şekilde değerlendirilir. Beden ve siyasal tahakküm, beden ve sağlık, beden ve din, beden ve travma, beden ve benlik, beden ve cinsiyet, beden ve teknoloji, beden ve duyu bu yaklaşımın örneklerini teşkil etmektedir.

Beden sosyolojisi olarak adlandırılan bu dal, bu yaklaşımlara ilave olarak bedenin toplumsal etmenler tarafından nasıl tesir altına alındığını da incelemektedir. 17. yy.’dan itibaren ‘beden’ sıkça gündemde yer bulan, tartışılan bir husus haline gelmiştir. Satır aralarında işlenen veya ihmal edilen beden, sosyoloji bilimi içerisinde farklı bir disiplin alanı şeklinde incelenmektedir. Beden, farklı alanların ve çok farklı disiplinlerin konusu olmakla birlikte daha çok estetik cerrahi, güzellik, diyet, cinsellik, magazin, vücut geliştirme, spor, sağlık, eğitim ve cezalandırma vb. gibi dallar ile irtibatlı olarak karşımıza çıkan bir konu olmuştur. Beden, sosyolojik bakımdan incelendiğinde klasik sosyologların pek çoğunun bu durumla ilgili fikirlerini görmek mümkündür. Klasik sosyolojideki beden olgusu, teorisyenlerin ön plana çıkardığı toplumsallaşma, toplumsallık, ekonomi-teknoloji, toplumsal eylem, kültür gibi boyutların bir alanı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Nazlı, 2009: 61). Bedene yönelik yaklaşımlar, beden sosyolojisi bakımından bakıldığında kısaca aşağıdaki düşünürlerce ele alınıp tasvir edilmektedir;

“Homo duplex” teorisinin öncüsü olan Durkheim’a göre iki çeşit beden yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlardan ilki bedensel dürtülerin ve isteklerin hakim olduğu bireysel, egoistik beden yaklaşımıdır. İkincisi ise toplumsal kategoriler ve duygular temelinde yeşeren beden yaklaşımıdır. Mauss için ise beden tekniklerinin üç önemli özelliği bulunmaktadır: birincisi şekillerin aracılığıyla ya da spesifik beden hareketleri ile tasvir edilmeleri dolayısıyla teknik bir görünüme sahiptir. İkincisi, yetiştirme araçları ve eğitim vasıtasıyla elde edilip öğrenildiklerinden gelenekseldirler. Üçüncü olarak da bir işleve veya maksada hizmet etme manasında oldukça da verimlidir. ...fenomenolojik bakış

açısında olan Merleau-Ponty tarafından beden, ‘yaşayan’ bir niteliğe sahip ve ‘sayesinde dünyanın var olduğu şey’ olarak ifade edilmektedir. Beden ile diğer fiziki unsurlar arasındaki esas farklılık ise ona göre; beden benden ayrılmayan, beni bırakıp gitmeyen bir obje’ olmasıdır. Hayatta olan beden üzerinde çalışan Merleau-Ponty’ye göre, ‘dünyada olmak’ algı ile özdeştir. Bu sebeple de algı yorumlamasında yaşayan beden, merkezi bir konumu işgal etmektedir (Nazlı, 2009: 63).

Cinsel, sınıfsal ve kültürel çeşitliliğe göre biçimlenmiş düşüncelerde kişisel ilişkilerin en yalın hali olarak da tanımlanan bedenlere etki eder. Bu farklılık zenginliği, bakışta, yüz mimik ve jestlerinde, duruşlarda ve giyim tercihlerinde gözlemlenir. Kimliği gösteren işaretler tablosu olması yönüyle beden; düşünceyi, yani ele geçirilemez olanı, mahremiyeti, mekânsal ve tarihsel farklılıkları dolayısıyla da okunan, çözümlenen ve yorumlanan bir ebedi metindir. Bu sebeple de bağlamsaldır. Kimliğin yansıtılması ve insanın tanımlanma biçimleri beden ifadesiyle ifade edilmesi ile şekillenir. Bedenin ifade edilmesi ve şekillenmesi, çağımızdaki kimlik inşasında en etkili unsurlardandır.

Bedene yaklaşımda takip edilen yeni yöntemler siyasal iktidarların ve kapitalizmin gözetleme ve denetleme şekillerine göre farklılaşmıştır. Canpolat (2005: 75)’a göre, eski müdahale şeklinin unsurları, darağaçları, kaynar yağlar, kızgın kerpetenler vb. yerini, ortak çalışma, düzenli etkinlikler, sessizlik, iyi alışkanlıklara ve saygıya bırakmıştır. Gaye, itaatkâr, düzeni, kuralları ve kendini çevreleyen otoriteyi benimsemiş ve boyun eğmiş bir birey ortaya çıkarmaktır. Foucault, bu değişimin sebeğini 18. yy.’dan itibaren batı toplumlarına egemen olan yeni bir iktidar biçimi olarak ifade eder. Eski iktidar biçimlerinin aksine, bu yeni iktidar şekli üretken, pozitif ve yaşamın desteklenmesine yöneliktir. Foucault, bu yeni iktidar mekanizmaları ve tekniklerine biyoiktidar ismini verir. Biyoiktidarın özelliklerine geçmeden önce bedenle ilişkili olarak sanatın ve kapitalizmin bedene bakış açıları ele alınacaktır. Çünkü çalışmanın konusu olan kadın bedeni ve güzellik endüstrisi kavramları sanat ile iç içe konulardır.

1.3.2. Sanat ve Beden

Bu çalışmanın temel konusu biyoiktidar bağlamında güzellik endüstrisinin değerlendirilmesi olması nedeniyle beden ve sanat arasındaki ilişkinin incelenmesi önem arz etmektedir. Nitekim yüzyıllardan beri başta kadın bedeni olmak üzere insan bedeni

sanat ile iç içedir. Günümüzde ise güzellik endüstrisinde kadın bedeni ana unsur haline geldiği ve sanatın bu konteskte çok etkili olduğu görülmektedir.

Beden, insanlığın tarihsel olarak varoluş döneminden günümüze kadar pek çok sanatsal etkinlikte esas unsur olmuştur. Bu bağlamda insan figürlü kavramsallaştırmalar yapılmış, heykelcilik ve duvar resimleri alanında insan bedeni kullanılmıştır. İnsanlar inandıkları Tanrıları insan motifli heykelleştirmelerle tasvir etmişlerdir. Diğer taraftan tarihten günümüze ortaya konan temel edebi metinlerin ve eserlerin konusu olan beden Rönesans sanatında da çok önemli bir yer bulmuştur. Leon Battista Alberti'nin "*Historia (History+.Story)*" ile hayat bulan "*öyküsel resim*" kavramına kadar insan figürünün yüceliğinin temel alındığını ileri süren Zerner'e (2011: 68) göre, Rönesans'ta, beden son derece kışkırtıcı bir unsurdur. Leonardo'nun anatomik çalışmaları ve Michalengelo'nun hayal ettiği insanlık bir yana, Dürer'in Adem ile Havva'sı ya da Memling'in Batı-şeba'sı genel bir heyecanı açığa vurur. Bu sebep ile bedenin Rönesans dönemi başta olmak üzere, sanatsal etkinliğin önemli bir figürü haline geldiğini gözlemlemek mümkündür. Bu sebep ile çağdaş dönemde matematiksel ölçülerle ele alınmaya başlanan bedenin pürüzsüzlüğü ve ölçüleri, konumu bakımından nesneleştirici bir rol ile çağdaş dönem sanatçısının konusu olmuştur.

Bedenin yüceltilmesine ilave olarak, bedenin sanat nesnesi olması, bedenin metalaştırılmasına yol açmıştır. Bedenle ilişkili olarak sanat ve sanatın beslendiği yaşamda karşımıza farklı farklı kesimlerden insan ve insan bedeni çıkmaktadır. Bedenin günümüzde üretilen, denetlenen bir yapıda olmasına ilave olarak, değişen algılarla ve yapılan çalışmalar ile ruh-beden ikililiğinde öncelikli sırayı alması bakımından oluşan güzellik ve imajın, estetiğin bakış açısıyla ekonomi, biyoloji, siyaset, sosyoloji ve kapitalizmin yeniden üretme ve piyasaya sunma, satma ön plana çıktığı gibi, sanatsal olarak resim, tiyatro, şiir, edebiyat, müzik alanlarında da önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Rönesans'ın tesiriyle güzel bir şekilde tasvir edilmeye başlanan beden, çizilen tabloların da etkisiyle güzellik simgesi olma özelliği taşımıştır. Fakat bu özelliğiyle birlikte denetlenmeye ve üretilmeye tabi tutulan, metalaştırılan bedenin önüne geçilememiştir.

Sanatsal bakımdan önemli bir figür olarak, şehrin tamamında yaşayan tüm bedenler/insanlar toplumun tümünü oluşturmaktadır. Ne kadar güzellik, imaj, denetlenme

ve hükmetme açısından nesneleştirici konumda olsa da toplumsal yapının tümünde var olmaktadır.

Edebi metinlerde de bedenin anlatımı sanatsal olarak önemli bir role sahiptir ve bu konumu itibari ile her alanda birçok eser beden üzerinde antropolojik, kişisel, toplumsal, cinsellik, tıbbi ve spor konuları ele almıştır. Edebi eserlere ilave olarak özellikle resimlenmiş, şekillenmiş ve tablo haline getirilmiş olan beden tasviri ortaya çıkmıştır. Bronzino (1561) “*Noli me Tnagere*” eseriyle dirilmiş bedenin ihtişamını, “*İlk Günah (1592)*” adlı tablo eseriyle Cornelis Cornelisz van Haarlem kovulmadan hemen önceki bedeni, “*Direğe Zincirlenmiş Mesih (1750)*” adlı tabloyla “*Mesih’in acıları, Massacio (1425) Yeryüzü Cennetinden Kovulmuş Olan Adem ile Havva*” tasvirli tabloyla ağlayıp sızlayan ve sefil insani durumun bedensel şeklini, Luca Signorelli “*Cezalandırılan Beden*” isimli eseriyle bedenin cezalandırılmasını, Juan de Valdés “*Tövbekârlık*” isimli eseriyle bedensel olarak tövbenin tasvirini çizmişlerdir. Sanatsal üretimin beden üzerinden şekillenmeye başladığı tabloların genel yaklaşımının beden üzerine yoğunlaşması, sanatsal etkinliklere farklı üsluplar kazandırmıştır. Bunların en başında toplumun bedene karşı fikirlerinin değişmesi ve sanatsal etkinliklerin artması gelmektedir.

1.3.3. Kapitalizm ve Beden

19. yy. evrensel boyutlara ulaşan kapitalizmin çağıdır. Sömürgecilik ve emperyalizm ile birlikte pazar, dünya pazarı durumuna gelir. Bu sınır tanımayan zorlu rekabetçi kapitalizmin tek hayatta kalma şansı temel birikimi devamlı kılmaktır. Bu dönemin en önemli özeliği, emperyalizmin yaygınlaşarak insanlar üzerinde egemenlik kurması ve insan bedenlerinden istifade ederek yeni fabrikalar inşa etmesidir. Foucault’ya (2011c: 51-52) göre, inişli çıkışlı bir yol izleyen kapitalizmin varlığını devam ettirebilmesi maksadıyla meta üretiminden ortaya çıkan kazançlara, devamlı şekilde meta dışı üretim ile beslenen bir birikimin ilave edilmesi zorunluluğudur. Gerçekten, çocukların ve kocanın emek kuvvetlerinin piyasada satılabilmesi maksadıyla, kadınların bunu meta harici bir üretim şekli olan ev içi emeğiyle yeniden üretmelerine ihtiyaç hasıl oluyor. Çünkü günümüz dünyasında bile, sermaye birikimi sadece bu birikim varlığında gerçekleşebilmektedir. Bundan dolayı kadının çalışması kapsamında 16. yy.’da ortaya

çıkan tartışma 19. yy.'da kadının çalışmaması şeklinde fikir birliğine varılmasıyla son bulmuştur.

Bourdieu (1997), Habitus kavramı kapsamında bedene yaklaşımı ele alarak bedenin sınıfsal yapıdaki önemi ve bireysel kimlik oluşumu üzerinde durur. Habitus, edinilmiş olan, ama devamlı yatkınlıklar biçimde vücutta kalıcı şekilde cisimleşmiş olan şeydir. Dolayısıyla kavram temelci fikir kiplerine karşıt olarak cinsiyetçi bir fikir kipliğine haiz olan tarihsel ve bireysel tarihe bağlı olan bir şeye gönderme yaptığını devamlı bir şekilde vurgular. Sınıf ve beden ilişkisi söz konusu olduğunda; Bourdieu'ya göre beden, bilhassa da güçlü beden, işçi sınıfın bilincinin maddileştirildiği konumdur.

Bedenin yaşam tarzına göre şekillenmesi manasında bir işçi, kas güçlendirmeye yönelik motifleri olan spor dallarıyla ilgilenirken, alt-orta sınıf üyeleri uzun ömür için egzersiz ve jimnastikle, ayrıcalıklı sınıflarsa golf gibi sporlarla meşgul olurlar. Bu kişilerin alışkanlıklarla kimliklerini ve sınıfsal konumlarını yansıtmaktadır. Türkiye'deki dini yaşam biçimi ve alışla gelen kültürel kurallar toplumun alışkanlıkları olması sebebiyle bu alışkanlıklara müdahale çeşitli boyutlarıyla farklı tartışmalara sahne olmuştur.

Bourdieu'nun Habitus kavramı kimliğin meydana gelişinde bedenin önemini ortaya koymak açısından incelenebilecek bir yaklaşımdır. Habitus, bedenimizde ve aklımızda taşıdığımız ve çeşitli toplumsal ortamlarda başvurabileceğimiz eğilimlerin ve kaynakların toplamından meydana gelir (Smith, 2007: 188). Habitus, yaşamda var olabilmenin, cinsel yaklaşımın, alışkanlıklarımızın ve sınıfsal konumun yeri olarak ele alınabilir. Bourdieu'nun söylemiyle, beğenilerin sosyal konumlarının birer kazanımı olarak bedenlerinde cisimlenmekte, ortak ve simgesel dillere dönüşmektedir. Bu değişen beğeniler alışkanlıkların sürekliliği olarak hem kimlik oluşturma sürecinin hem de sınıfsal yapının bir öncülüğünü yapmaktadır. İşçi sınıfının bedeni; "gücü" ve "erkekliği" ile egemenlik altına alınmış sınıfların özerkliğinin, bunların kendilerini bir sınıf olarak ifade etmelerinin en özerk biçimlerinden birisidir. Bu proleterin bedeninin kapitalizmdeki yeri ile ilişkilidir. Tarihin içinde sınıfsal bir yapının varlığı üzerinde durulması ve Marksist fikriyatın tarihin sınıf çatışması şeklinde geliştiği tezine yönelik bakıldığında "Tarih dışına itilip deneyimleri marjinalleştirilenler, elbette yalnızca kadınlar değil: tüm altta kalanlar; örneğin köleler, köylüler, proleterler, zenciler vb. belirli zamanlarda tarih dışı

bırakıldılar. Dolayısıyla, bu anlamda tarih bütün evrensellik iddiasına karşın kısmi bir tarih, görelî bir tarih oldu” (Berktaş, 2003: 20).

Buharlı makineleşmenin etkisinin günümüzde teknolojik olarak ilerlemiş şekli olan atölye, fabrika çalışmaları o dönemde özellikle bedene yönelik olan çalışmalardı. Kol gücü fazla olan bedeni iyi olan ve hizmet edebilecek şekilde işe yarayan bedene sahip insanlar ucuz bir ücret karşılığında saatlerce enerji harcıyorlardı ve fizikî sağlam olanlar, kapitalizmin işine daha çok yarayanlardı. Buna ilave olarak kapitalizmin bedeni piyasaya sunma manasında bir beden pazarı oluşturması, pazar alanları, reklamlar ile bedeni metalaştırıp topluma sunması bedeni sömürme araçlarındandır. Bu kapsamda kapitalizmin katı sömürü anlayışı bilhassa işçi yani çalışan sınıfın emeğinde ortaya çıkmaktayken, kadını metalaştırması açısından ikinci kez beden üzerindeki tahakkümünü ilan etmektedir.

1.4. Disipline Edici ve Düzenleyici İktidar

Disipline edici ve düzenleyici iktidar arasındaki geçiş Foucault tarafından biyoiktidar kavramı ile açıklanmıştır. Bu araştırmanın konusu da kadın estetiğinin biçimlenmesinde biyoiktidar olgusunun etkileridir. Biyoiktidarın kadın estetiğine müdahale eden yönü, biyoiktidarın kadına özgü bir tutumu olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın konteksi gereği ve biyoiktidarın kadın bedenini düzenleyici rolü gereği, disipline edici ve düzenleyici iktidar kavramlarının ele alınması faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Toplumsal yapıdaki en küçük unsurlara ulaşmaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan disiplin; bizzat bireylerin kendisine ulaşmamızı sağlayan iktidar aygıtıdır. İnsanlar üzerinde egemenlik ve kontrol kuran, devamlı boyun eğmeyi mümkün kılan ve insanı ekonomik bakımdan verimli hale getiren nesnelere. Disiplin, en sade tabiriyle iktidarın bireyselleştirme teknikleridir (Foucault, 2011a: 149). Bu teknikler; birini nasıl gözetlemeli, davranışını, becerilerini, tavrını, nasıl denetlemeli, kabiliyetlerini nasıl artırmalı, en yararlı olacağı konuma nasıl getirilmeli gibi suallere meyil göstererek var olmaya çalışır.

Modern toplumda disiplinin gayelerinden biri, ekonomik verimlilikten yararlanmak maksadıyla politik bakımdan diz çöktürmek ve bedenün gücünü artırmak için iradeyi zayıflatmaktır. Disipline edici iktidar, bu amaçlar için gerekli olan koşulları ve mekanizmaları meydana getirir. O, disiplin için bedenün “politik anatomisi” ve “iktidar mekaniği” tabirlerini kullanmaktadır. Disiplin, insan bedeni üzerinde egemenlik kurmanın en önemli araçlarından biridir. İnsanlar disipline edilerek, iktidarın çıkarlarına uygun hale getirilmeye çalışılır.

İnsanlar üzerinde hâkimiyet kurmak yeni bir şey değildir. Foucault’ya göre yeni olan, insan üzerinde kontrol ve disiplin mekanizmalarının 13. yy.’dan itibaren artmış olmasıdır. İnsan bedeni üzerinde hüküm kurmak, iktidar mekanizmalarının odak noktası olmuştur. Foucault iktidar yaklaşımlarının temel gayesini, bireylerin kabiliyetlerini, kuvvetlerini ve etkinliklerini özetçesi onların toplumun üretim araçlarında da istihdam edilmesini teşvik edecek her şeyin çoğaltılmalarını sağlamak olarak tanımlar (Orkunoğlu, 2007: 220).

Disiplin olarak anılan teknik, uysal bedenlerin oluşturulmasında yaygın olarak kullanılır. Disiplin öznelerin davranışlarının toplanabileceği, yeniden tanımlanabileceği ve birbiriyle karşılaştırılabileceği bir yeteneği üretmek gayesindedir. Foucault’ya göre disiplin sistemlerinin her yerde var olmasıyla kendisini bu aygıtlar içerisinde bulan birey, toplumun temel işlevlerinden biri haline dönüşmüştür. Bireyler kendini, davranışlarını, bedeninin duruşunu, normalleştirme sistemlerine tabi kılınmış halde bulabilir (Tekelioğlu, 2003: 166). Günümüzün modern iktidar teknolojileri, disipline edici bir yöntemle beden üzerinde çeşitli şekillerde etkinlik bulabilmektedir. Normalleştirme yönteminin gerçekleşmesi maksadıyla iktidar bireylerin bedenlerinde birleşmekte ve bireylerin her etkinliğine, davranışlarına, müdahale eder hale gelmektedir.

Nesneleştirme döneminde Foucault’nun temel olarak bireylerin özneye dönüştürülmesini ifade ederken ortaya attığı sorunsallaştırma kavramıyla özdeşleştiğini söyleyebiliriz. Sorunsallaştırma, bireylerin belli davranış ya da varlık biçimlerinin tarihin belirli zamanlarında problem olarak kabul edilip söylemsel olmayan pratiklerin ve bazı söylemsel pratiklerin nesnesi durumuna getirilmesidir. Ayrıca da Foucault’nun hakikat oyunları ismini verdiği sisteme entegre edilmesidir. Bahse konu davranış ya da varlık biçimlerinin bu mekanizmalar içinde üretilmiş hakikatler yani bilgi üzerinden ifade

edilmesi aynı zamanda onların belli birey deneyimleri şeklinde yeniden sınıflandırılması ve kurulmasıdır. Bireylerin bu hakikatleri kabullenmesi yani onlar üzerinden ifade edilmiş deneyim şekillerini kendilerine ilişkin hakikat olarak görmesiyse bu deneyimlerin objesi olmayı kabullenmesi olarak anlamlandırılabilir (Foucault, 2011c: 15). İnsanlar objesi durumuna geldikleri deneyimlerin içerimlediği ahlaki, hukuki, siyasi, bilimsel normlara göre hareket ederek kendini kısıtlar.

Günümüz modern toplumlarının toplumsal kurumları, toplumsal oluşuma özgü ve bu sebeple de tarihseldir. Disiplin, modern iktidar rejimini sistemsel bir şekilde normal toplumsal davranışın standartlarına doğru yönlendirmeye çalışır. İktidar, bireylerin çevrelenmiş hayatlarını devamlı tehdit eden bir alıkoyma biçimidir. Disipline edici iktidarın amacı normalleştirilmiş insanlar elde etmektir ve bunu da çeşitli kurumlar aracılığıyla gerçekleştirir. Bu kurumlardan biri de fabrikalardır. Fabrikalarda iktidarın uygulanması ustabaşı kişiliğini meydana çıkarmıştır. Neyi, nasıl ve ne zaman yapacağını herkese o söyler ve çalışmanın bu denetimi hiyerarşikleşmenin ve iş bölümünün doğuşuna bağlı olarak bir tekniğin parçasıdır. Hiyerarşikleşme de merdivenin en alt basamağında olanlar üst basamakta olanlar tarafından bireysel denetimin birer nesnesi konumundadırlar (Foucault, 2011c: 282).

Eserlerine başlarken gayesi, her ne kadar iktidara ilişkin bir çözümlemeye başlamak olmasa da; Foucault'nun akademik eğilimi kendiliğinden o tarafa yönelmeye başlamıştır. Foucault'nun yaptığı tüm çalışmalarda ön planda yer alan iktidar ilişkileri, yazarın çalışmalarının da odak noktası durumuna gelmiştir. "*Hapishanenin Doğuşu*" adlı eserinde Foucault, disipline edici iktidarı ele almıştır. Sonrasında, doğrudan iktidarla bir ilişki içerisinde değilmiş gibi görülmesine rağmen, özünde iktidar ilişkilerinin tam da merkezinde yer alan cinsellik çalışma konusu haline gelmiştir. Bu sefer de disipline edici iktidar ilişkisi yerine düzenleyici iktidar yaklaşımını keşfetmiş ve biyopolitiğin ortaya çıkışı da bu süreçte olmuştur.

Kendine özgü usulleri ve farklı bir tekniği olan disipline edici iktidarın kapatma, dışlama, gözetleme, normalleştirme gibi işlevleri vardır. Disipline edici iktidar bu işlevlerini yerine getirmek amacıyla bireyleri sınıflandırır ve çeşitli kurumları da bu görevi yerine getirmesinde kendisine yardımcı olarak seçer.

2. BİYOİKTİDAR

2.1. Biyoiktidarın Teorik Çerçevesi

Üç çeşit iktidar kavramsallaştırmasından söz eden Foucault'nun eserlerinde hukuki iktidar, egemenlik kavramı üzerine inşa edilen birinci iktidar çeşidi olarak belirtilmiştir. Siyaset dalının klasik iktidar yaklaşımıyla örtüşen bu iktidar tarzı, iktidarın toplumsal yapısı üzerindeki hâkimiyetinden gücünü alır ve cezalarla, yasaklarla, kendini ifade eder. Devlet'in, elindeki merkezi gücü yaptırım amaçlı kullanması ve kanuna uyulmasının sağlanması sonucunda tesis edilen bir iktidardır. İkinci iktidar kavramsallaştırması çerçevesinde ise Foucault, Hapishanenin Doğuşu adlı eserinde önemli bir şekilde ifade edilen ve disipline edici iktidar şeklinde ortaya konulan ve egemenlik yaklaşımından ayrılarak ilgilenilen iktidar'dan ziyade, iktidara itaat eden ya da itaat etmesi istenen öznelerden de bahsetmektedir. 17 yy. ile birlikte gelişen kontrol etme, mekânsal anlamda düzenleme, gözetim altında tutma, ayırıştırma, akılcılaştırma ve sınıflandırma teknikleri, hesaplama vasıtasıyla bedenlerin belirli bir norma uygun şekle sokulması mümkün olmuştur. Kontrol edilen ve gözetlenen özneler, normları içselleştirmekle beraber iktidarı kendi subjektifliğinde yeniden oluşturan özneler durumuna dönüşeceklerdir. Bahse konu yeni iktidar paradigmasında öne çıkan ve bedenler üzerinde uygulama alanı bulan iktidar vasıtasıyla, belli hususların kurulabileceği değerlendirilmiştir. Foucault'ya göre disiplin mekanizması; gözetim, teşhis, dönüştürme ve değiştirme ihtimalleri bulunan bir dizi polisiye, psikolojik, tıbbi, askeri, mekânsal tekniklerden meydana gelir. Yazar disiplin mekanizması bağlamında pasifize edilen bedenlerin iktidar vasıtasıyla oluşturulmasını, okul, kışlalar ya da hapishanede dönüştürülen uysallaştırılmış bedenler örneğiyle destekler. Bu kapsamda özneler bir "normalleştirilme" seyrine tabi olurlar. Foucault, 1975-76 yılları arasında verdiği ders ve konferanslarda, egemenlik kavramının yerini iki çeşit iktidar sistemine (temel olarak egemenlik teorisine dayanan iktidarın yerini disipline edici iktidara bıraktığını ifade etse de) bıraktığını belirtir ve bu durumda 18. yy.'ın sonunda hızlanan sanayileşmenin tesirine de dikkat çeker. Bu çerçevede bu iki çeşit iktidar sistemini disipline edici ve düzenleyici şeklinde ifade eden Foucault'ya göre, düzenleyici iktidarın unsuru nüfus, disipline edici iktidar ise beden siyaseti üzerinden inşa edilir. Biyopolitika şeklinde isimlendirdiği siyaset kalıbı ise özü itibarıyla düzenleyici iktidardan ortaya çıkar ve yaşamı düzenlemeyi

gaye edinir (Gambetti, 2012: 25-26). Bu husus da biyoiktidar insanları normalleştirilmiş bir toplum oluşturma yönündeki gayesini gerçekleştirirken, iki temel alanı üzerine yoğunlaşır. Sağlık düzeyi, üreme, doğum, yaşam ve ölüm gibi beden üzerine hizmet veren sorunsallarla uğraşan bedenin disipline edilişi ve nüfusun biyopolitiği yeteneklerinin optimum duruma getirilmesini ve ekonomik denetim mekanizmalarının bütünleştirilmesiyle ilgili olan bedenin anatomo-politiği. Düzenleyici yapının öne çıktığı nüfusun biyopolitiğinde, bireylerin bedenine doğal bir tür olarak yaklaşırken, disipline edici yapının ön planda olduğu bedenin anatomo-politiğinde ise bireylerin bedenini bir makine olarak ele alma temayülü karşımıza çıkar ve bu iki stratejiyi birbirlerinden farklılaştırır (Canpolat, 2005: 102). Bu iki yapıyı ele alması açısından cinsellik ve hapisane üzerine yaptığı çözümler ve incelemeler de önem taşır. Biyoiktidar, esasında Foucault tarafından iktidara yaklaşımındaki değişimin de göstergesidir. İktidarın baskıcı, cezalandırıcı ve disipline edici niteliğinden uzaklaşarak, düzenleyici yapısı üzerine yoğunlaştığının bir işaretidir. Beden üzerindeki denetim ve kontrolün, hapisane gibi yerlerde disipline edici yönünün öne çıkarıldığını belirten Foucault'ya göre, nüfus politikaları şeklinde ortaya çıkan ve bireyleri bastırmaktan ziyade göz önünde tutarak ve ortaya çıkararak iktidar altına almayı gaye edinen bir biyoiktidar türü vardır. Disiplini tamamıyla dışarıda tutmasa da onu şekillendirip değiştirmektedir. Bu yeni yaklaşım, disipline edici yaklaşımı ortadan kaldırmaz, çünkü temel olarak, disipline edici yaklaşım farklı bir yapıya aittir ve başka bir düzeydedir. Daha farklı bir dayanak yapısı bulunmaktadır ve farklı çeşitli unsurlardan istifade eder.

Biyoiktidar şeklinde betimlediği bu yeni iktidar kavramında gaye, kurallara ve düzene boyun eğen ve otoriteyi içselleştirmiş bir nüfusun oluşturulmasıdır. Bu durumda insanların normalleştirilmesi, daha detaylı ele alacak olursak “iyileştirilmesi”ni sağlamaktır. Bu iyileştirme sürecini de değinen Bayram, (2003: 44) Foucault'nun temel yaklaşımındaki sorununu şu şekilde açıklamaktadır:

“Basitçe anlatmak gerekirse Foucault'nun temel problemi, iktidarın bizim de katılımımızla suç ortağı olduğumuz söylem düzenleri ile hayat alanlarında aldatıldığımız, inşa edilmesine katkıda bulunduğumuz düzen içinde iktidarın bizi nasıl şekillendirdiği, hizaya getirdiği, istediği itaat noktasına ulaştırdığı ve meydana getirdiği hastalık, suçluluk, delilik, cinsellik bakış açıları ile bedenimizi nasıl terbiye ettiği, özgürlüğümüze nasıl şekil verdiği, eğilimlerimizi nasıl yönlendirdiği, aklımızı nasıl sağlıklı kıldığı, yani kısaca iktidarın bizi nasıl iyileştirdiğidir.”

2.2. Biyoiktidar ve Beden

İktidar yaklaşımlarını inceleyen Fransız düşünür Foucault tarafından ortaya atılan biyoiktidar kavramı, yeni iktidar yorumlarının toplumun tüm alanlarında nasıl bir düzen kurduğunu ve toplumsal üretim, toplumsal denetleme olgusunu nasıl oluşturduğunu anlatmak gayesi ile ortaya koyduğu bir kavramdır. Foucault, burada iktidarların artık üretimden nüfusa, cinsellikten işkenceye, yaşam ve ölüm, doğum oranları, kültürel yapılar üzerinde iddia ettiği haklara kadar devletin beden üzerinde nasıl bir tesir oluşturduğuna dikkat çekmek istemiştir.

Biyoiktidar, toplumsal yaşamı izleyerek, soğurarak, yeniden eklemleyerek ve yorumlayarak içeriden düzene koyan bir iktidar yaklaşımıdır. İktidar, “bütün nüfusun hayatı üzerinde etkin olan bir komutayı ancak her bireyin kendine göre benimseyip yeniden canlandığı bütünsel, hayati bir işlev haline geldiğinde başarabilir... Bu iktidarın en önemli işlevi hayatı bütün yönleriyle kuşatmaktır ve asli görevi de hayatı yönetmektir. O halde biyoiktidar, iktidar konusunda asıl meselenin bizatihi hayatın üretimi ve yeniden üretimi olduğu bir durumu anlatır” (Negri ve Hardt, 2010: 48). Biyoiktidar iki temel üzerinde inşa edilmiştir.

- i. Bireylerin bedenine bir cihaz, aygıt olarak yaklaşan birinci biçimi disipline edici bir iktidardır; gayesi bedeni disipline etmek, yeteneklerini ortaya çıkarmak ve ekonomik denetim mekanizmalarıyla bütünleştirmektir;
- ii. İkinci temel nokta ise, bireylerin bedenine doğal bir tür şeklinde ele alır ve nüfusu düzenleyici bir denetim üzerine odaklanır; biyoiktidar kapitalizmin sistemi üzerinde yoğunlaşır (Canpolat, 2005: 80).

Biyoiktidar kapitalizmin gelişmesinde vazgeçilmez bir araçtır. Foucault’ya (aktaran Canpolat, 2005: 82) göre biyoiktidar, kapitalizmin, bireylerin bedenlerinin, üretim evrelerinin içerisine dâhil edilişi ve nüfus yapısının, ekonomik evrelere istinaden ayarlanması olmaksızın mümkün olmazdı. Biyoiktidarın gayesinin iki bileşeni bulunmaktadır: nüfus ekonomisi olarak biyo kapitalizm ve bireyin bedeni. Burada iki taraflı bir stratejiye dönüşür: nüfusun biyopolitiği ve bedenin anatomi-politiği. Bu stratejilerden birincisi olan nüfusun biyopolitiği; insan türünün, biyolojik evrelerinin zemini şeklinde hizmet veren, bedene odaklanır. Biyopolitiği ilgilendiren esas

sorunsallar: üreme, doğum ve ölüm, sağlık düzeyi, ölüm yaşı ortalaması, göç, yerleşim. gibi unsurlardır (Aslantürk, 2012: 78).

Biyoiktidar yaklaşımı en çok cinsellik ve nüfus üzerinde tesir göstermiştir. Cinsellik olgusunu inceleyen Foucault (2011b: 31-32), nüfusla alakalı aşağıdaki hususları aktarmaktadır:

“18. yy’da iktidar tekniklerinin büyük yeniliklerinden biri, ekonomik ve siyasal bir sorun olarak nüfusun ortaya çıkması olmuştur: Zenginlik nüfusu, işgücü nüfusu ya da çalışma kapasitesi, kendi öz artışıyla, kullanılabildiği kaynaklar arasında dengede olan nüfus. Hükümet yalnızca uyruklarla, hatta halkla değil, özgül fenomenleri ve özel değişkenleriyle (doğum, ölüm, yaşam süresi, doğurganlık, sağlık durumu, hastalıkların sıklığı, beslenme ve konut biçimi) bir nüfusla karşı karşıya olduklarının farkına varırlar. Bu ekonomik ve siyasal nüfus sorununun merkezinde cinsellik yer alır: doğum oranı, evlenme yaşını, meşru ve gayri meşru doğumları, cinsel ilişkilerin başlama yaşını ve sıklığını, bu ilişkileri doğurgan veya kısır kılmanın yolunu, bekârlığın ya da konulan yasakların etkisini, gebeliği önleyici uygulamaları çözümlmek gerekmektedir.”

İktidar sistemleri bedeni, yaşamı çoğaltma ve toplumsal yapının hayat kazanması bağlamında sahiplenir. Bu kapsamda cinsellik türlerin göstergesinden ziyade nesne ve onun amacıdır (Foucault, 2016:105). Bu sebeple iktidar bedeni ve cinselliği şekillendireceği bir nesne olarak yorumlarken, mana değeri olan bir etken olarak vurgular(Foucault, 2016:105). Bedenin var olması ve görselliği bir anlam ifade eder. Bedenin görselliği ve gerçekleştirdikleri iktidarın kontrol sisteminin dışında değildir. Beden üzerinde iktidar yaygınlaştırılmış bir kontrol gerçekleştirir. İktidarın kontrolü bedeninin görselliği, fonksiyonelliği ve toplumsal değeri gibi geniş bir anlam ifade eder.

Bu kapsamda kadınların karşı durdukları ve mücadele ettikleri birçok problem, kadın ve erkek kimlik, konum ve rolleri konusunda kültür ve toplumun belirlediği yapılar etrafında dönmektedir (Berktaş, 2014: 16). Kadın bedeninin, toplumların varlığının devam ettirilmesinde sahip olduğu anlamın yanında, erkek egemenliği ve devamında da iktidarın denetimi kadın bedenleri üzerinde yeniden üretilerek varlığını sürdürmüştür (Öztürk, 2012: 275). Kadınların cinsel unsurlar üzerinden bedenselleştirilmeleri, kadınların kendi bedenleri üzerindeki hâkimiyet sorununu şekillendiren bir etken olarak dikkat çekmektedir. Kendi bedeni üzerinde egemenlik kuran toplumsal cinsiyetçi düzenin karşısında kadın, ataerkil kuralların mekanizmasına, bu kurallar ile olan ilişkisi kapsamında, farklı ölçülerde düşmektedir (Köse, 2014: 8). Bu sebepledir ki; günümüz dünyasındaki toplumların büyük çoğunluğunda, kadınların cinselliklerini ve bedenlerini

kendilerine değil, aileye, topluma ya da aşirete ait gören erkek egemen bir yaklaşım ve tutumun, bu denetimin ve aidiyetin yeniden yapılanmasının önünü açmış görülmektedir. Bu kapsamda, ataerkil toplumlar üzerinden, töreler, gelenekler ve toplumsal normlar somutlaşma alanı bulabilmektedirler (İlkkaracan, 2015: 11-12). Öztürk (2012: 275), kadınların bedenleri ve doğurganlıklarının müdahale edilerek denetlendiği görüşünü taşımaktadır. Ona göre bu iki olgu, kapitalizm ve ataerkillik arasındaki çıkar örtüşmesine bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde toplumda oluşan iktidar mekanizmaları, cinselliği şekillendirir, ortaya çıkarır ve ondan istifade edebilmek için kontrol altında tutar (Foucault, 2016: 105). Kadın-Erkek ilişkilerinin toplumsal bir iktidar kapsamında değerlendirildiği toplumlarda cinsel alanda siyasal alanda bir iç içe geçmişlik taşır.

Bu bağlamda erkek, bir kontrol ve iktidar unsuru olarak ifade edilerek varlığını kadını denetleme gücüne dayanarak tanımlar ve bu hususu meşru bir durum olarak değerlendirir. Kadının bireyselliği de bu denetim altında var olması mümkün olmamaktadır (Berktaş, 2014: 114). Foucault'ya göre iktidar, toplumsal yapı içerisinde kendini "norm" kavramı üzerinden somutlaştırmaktadır. Bu normlar üzerinden bedenün görselliği ve maddeselliği şekillenmekte ve bir imgeye doğru zorlanmaktadır. Kadının kendi bedeni üzerindeki denetim sınırlılığı, kadını birçok bakımdan toplumsal denetimin unsuru yapmakta ve özgürlüğünün sınırlarını şekillendirmektedir. Arendt (2012: 202), insanın yaşadığı dünyanın, konuşmak ve eylemde bulunmak için bir sahne oluşturmadığı alanlarda, özgürlüğün de bir gerçekliğe sahip olamayacağını belirtmektedir. Bu gibi ortamlarda özgürlük, kendisini görsel hale getirecek bir alandan yoksundur. Kadın kendi bedeni üzerinde söz hakkı olmadığına, kendisine yönelik denetimden kurtulması mümkün gözükmemektedir.

2.3. Biyopolitika ve Beden Üzerinde Modern Denetim

18. yy.'dan beri kralın bedeninde vücut bulan iktidar yaklaşımından, yeni bir yönetme anlayışına doğru dönüşüm, biyopolitikanın ortaya çıkışı ile neticelenmiştir. Aslında biyopolitiğin ortaya çıkışında, yönetme anlayışındaki değişim ve dönüşümün etkili olduğuna ilişkin bir değerlendirme yapmak mümkündür. Foucault (2005: 280)'a göre bu dönüşüm evresi "Bir yönetim sanatından siyaset bilimine, hükümlerlik

yapılarının hâkim olduğu bir rejimden yönetim teknikleriyle yönetilen bir rejime geçiş, on sekizinci yüzyılda nüfus teması ve sonuçta ekonomi politiğin doğuşu çevresinde olmuştur”. Machiavelli’nin ileri sürdüğü iktidar olgusundan esinlenerek yorumladığı egemenlik sistemlerinin değişim sürecini incelediği “*Yönetimsellik*”¹ isimli çalışmasında, biyopolitiğin oluşum evresini de ifade eder. Biyopolitiğin ortaya çıkışı ile beraber iktidar artık “kendini gizleyerek, tek bir bedende merkezleşerek değil, toplumsal bünyenin tüm boyutlarına yayılıp nüfuz ederek bir anlamda toplumsal bedene dönüşmektedir. İktidar artık krallar gibi öldürerek insanları yönetmek yerine onları canlı tutarak yönetmektedir” (Akay, 2000: 118).

Klasik yönetim konumunu zamanla, Foucault’nun “*Biyoiktidar*” adını verdiği, bireylerle toplumların daha etkin ve üretken olduğu yönetim yaklaşımına bırakır. İktidarlar, bedenleri kullanarak toplumların hayat ve bekalılarının yöneticilerine dönüşür. Biyopolitiğin anlamı Foucault (1993: 109)’nun eserinde aşağıda olduğu gibi ifade edilir:

“Nüfus olarak ortaya çıkan bir canlılar topluluğuna özgü fenomenlerin (sağlık, sağlık koruma, doğum, uzun yaşam, ırklar) hükümet uygulamalarının karşısına çıkardığı sorunların nasıl akılsallaştırılmaya başlandığı (18 yy.’dan başlayarak)dır ve bu sorunların, içinde ortaya çıktıkları ve yoğunluk kazandıkları siyasal akılsallık çerçevesinden (örneğin liberalizmden) soyutlanarak ele alınamayacağını savunmaktadır.”

Nüfus; biyopolitiğin ortaya çıkmasıyla beraber Foucault’nun iktidar yorumlamasında denetlenip düzenlenmesi gerekli olan bir nesne olarak öne çıkmıştır. Foucault (2016: 26-27) 18. yy.’da siyasal ve ekonomik bir problem şeklinde “nüfus”un öne çıkmasını iktidar teorilerinin yeniliklerinden biri gibi düşünür. Hükümetler doğum, yaşam süresi, ölüm, sağlık durumu, doğurganlık, beslenme, konut biçimi ve hastalıkların sıklığı gibi özgül değişkenleriyle bir “nüfus”la yüz yüze olduklarını değerlendirirler. Foucault’nun tarihsel olarak belirttiği 18. yy.’dan itibaren biyopolitiğin doğuşuyla artık bireyin hayatı siyasi tekniklerin sahasına zemin olmuştur. Bu evrede artık hukuki mekanizmanın yerine normlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Thomas Lemke (2011: 34)’ye göre biyopolitikanın Foucault’nun eserlerinde üç farklı anlamı bulunmaktadır:

¹ Governmentality’nin ifade ettiği mana açısından ve Türkçe’ye çevirisinde de bu şekilde kullanılması sebebiyle burada da “yönetimsellik” kelimesi kullanılmıştır.

“İlk olarak, biyopolitika, egemen gücün yeni bir ifadesiyle nitelenmiş olan siyasal düşünüş ve pratikteki tarihsel bir kopuş anlamına gelir. İkincisi, Foucault biyopolitika mekanizmalarına modern ırkçılığın yükselişinde merkezi bir rol verir. Kavramın üçüncü anlamı, tarihsel olarak bireyin kendisini yönetmesinin ve toplumsal düzenlemenin liberal biçimleriyle birlikte ortaya çıkan ayrıksı bir yönetim sanatına gönderme yapar”

Biyopolitika teorisi özünde bir kapitalizm eleştirisidir. Foucault, biyopolitikayı bedenlere hükmedilmesi ve kontrolü amacıyla kullanılan unsur olarak ifade eder. Bahse konu teknikler içinde özel olarak cinselliği ele alan düşünür, biyopolitikaya bağlı olan biyoiktidarın kapitalizmin gelişmesindeki önemli unsurlarından birisi olduğunu belirtir. Çünkü kapitalizme, bedenlerin denetimli şekilde üretim nesnesine dönüştürülmesi ve nüfus olaylarının ekonomik gelişmelere entegre olarak ayarlanmasıyla güvence sağlanmıştır. (Foucault, 2016: 103)

Biyopolitikayı açıkladıktan sonra şimdi de beden üzerindeki modern denetim ele alınacaktır. Denetimin bütün toplumsal alanlarda kendini hissettirmesiyle, beğenilme ve güzellik toplumsal bakımdan önemli değerler olarak ön planda yer almaya başladı. Böylece modernleşme ile birlikte kadın kimliği, geleneksel şeklini aşarken, gelişmekte olan sosyo-ekonomik yapıların şekillendirdiği yeni biçimlerin gölgesinde kalmıştır. Böylece toplumda bütün insanlar dış görünüşlerine ve sunumlarına göre bir değer atfedilmeye başlandı. Bu dönemde kadınlar erkeklere göre daha fazla görselliğin öznesi haline geldi. Böylece başkalarının kendisi için uygun gördüğü tutumları ve kılık kıyafeti benimseyen kişilerin toplum karşısında özgürlüğünden söz edilmesi mümkün olmamaktadır (Barbarosoğlu, 1995: 51). Modern kadın ataerkil mekanizmanın yaşamının merkezindeki normların bir kısmından özgürleşirken, yeni hayatın kültürel yapısı, bedeni kişisel kontrolün odak noktasına yerleştirmeye başlar (Ecevit ve Elçik, 2013: 144). Bu kapsamda modern toplumun inşası, iki gelişim kutbu ile birbirine bağlanır. Bu kutuplardan birincisi bedenin bir cihaz gibi algılanarak odak noktasına alınmasıyla oluşur. Bu çözümlemede yeteneklerinin artırılması, bedenin terbiyesi, güçlerinin ortaya çıkarılması yoluyla ekonomik ve etkili denetimle bütünleşmeyi içine alır. İkincisinde ise biyolojik evrelerin dayanağını oluşturan bedeni odak noktasına koymuştur (Foucault, 2016: 99). Böylece modern toplumda, beden kontrolü insanlar için önem kazanmakta ve ön plana çıkmaktadır. Ancak beden kontrolü bu kapsamda kadın için daha çok önem kazanmakta, kamusal alanda görünürlüğüne neredeyse temel koşulu olarak ifade

edilmektedir. Kadınlar, bedenleri ile ilgili göstergeleri kontrol edebildikleri sürece modern yaşamın onayını alabilmektedirler (Ecevit ve Elçik, 2013: 144).

Modern yaşamla birlikte kadının ve dolayısıyla bedenin algılanma şekli de bir yönüyle ekonomik değer üzerinden idealize edilirken, bir taraftan da ataerkil normların yeniden inşası vasıtasıyla denetlenmektedir. Toplum tarafından idealize edilen bedene sahip olmak, özellikle kadınlar için ulaşılması güç olan pek çok kaynağa ulaşılması kolaylığını sağlıyor. Bedenin simgesel değerinin giderek önem kazandığı bir ortamda, idealize edilmiş bedenler, tüketim kültürünün politikalarının da içselleştirildiği semboller haline dönüyor (Ecevit ve Elçik, 2013: 141). Böylece her ne kadar sosyal, siyasal ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişimler eşliğinde aile yapısı ve kadının konumunda birtakım değişiklikler meydana getirirse de, kadın bedeni toplumun farklı yaklaşımlarının oluşturduğu denetim kısılacısından kurtulamamaktadır. Bu çerçevede kadın bedeninin hem bir tüketim nesnesi hem de çok yönlü bir denetimin görünmez normlarına teslim olduğu değerlendirilebilir. Kadın bedeni, "*olması gereken beden*" görünüşüne kavuşmak -kalçalarında biriken yağlardan kurtulmak veya gözaltı çizgileri gibi yaşın ilerlemesiyle oluşan olumsuzluklardan kurtulmak - maksadıyla bedenlerini güzellik endüstrisinin ellerine bırakabilirler. Başlarda üst sınıflara sunulan ayrıcalıklı bir hizmet olan kozmetik ürünler ve estetik cerrahi, günümüzde orta sınıf kadınların ulaşabileceği tüketim unsurları arasında yer almaktadır (Öztürk, 2012: 274). Bu kapsamda kadın bedeninin geçtiğimiz yıllarda üst pozisyonlardaki meslekler için iyi görünümlü olma koşulu, bugünkü iş sektörünün en yaygın beklentileri arasındadır. Böylece özellikle kadın bedeni, iş yerinin kazanç artırıcı unsurları arasında ekonomik bir değer olarak tanımlanmış olmaktadır (Ecevit ve Elçik, 2013: 141). Bu dönemde kadın, dışarıdan bakanların, görünürlüğü ile kişiliğini birbirinden ayırmadığının farkındadır. Giyim kuşamına göre değerlendirilmekte, arzulanmakta ve değer görmektedir. Bu sebeple de bedeni de yeterlilikleri kadar belirlenen ve idealize edilen ölçüleri karşılayabilmelidir (Beauvoir, 1986: 132). Bu kapsamda Foucault biyoiktidarın kapitalizmin gelişiminin vazgeçilmez bir unsuru olduğu düşüncesini taşır.

Kadın bedeninin kendiliğinden ortaya çıkan bir norm sistemiyle denetimi söz konusudur. Bedenin bir gelir artırıcı unsur ya da ekonomik bir karşılık üzerinden tanımlanması, bedenin düzenlenebilir bir meta olarak değerlendirilmesini sağlamıştır.

Böylece bedenın görsel değeri, yetenek, eğitim gibi unsurların yerini almıştır (Ecevit ve Elçik, 2013: 151). Bu kapsamda Touraine (2007: 199), kadının bir simge olarak hem kendisi için hem de erkeğin hizmetinde bir araç olduğunu ifade eder. Ona göre kadın rollerinin geleneksel tanımlarının anlamını yitirmesi, bir taraftan kadınların kendi deneyimlerini inşa etme yeteneklerini bağımsızlaştırırken, bir taraftan da kadınları iktisadi dünyaya dâhil olmaya ve kendilerini meta haline dönüştürülmesini de açar. Kadınların sosyal yaşama katılımıyla birlikte bedenın değerinin farklılaştığını vurgulayan Barbarosoğlu (1995: 92-93), Cumhuriyet dönemi çalışan kadın ile günümüzde çalışan kadınları bu kapsamda kıyaslamaktadır. Ona göre Cumhuriyet döneminde çalışan kadınlar, daha çok klasik üniforma şeklinde kıyafetler giymektedir. Kadınsı hatlarının belirgin olmadığı kıyafetlerdir bunlar. Kadınların kamusal alanı kullanımlarının birer ön kabulü olarak gelişen, giyim tarzları pek çok açıdan modern kadın giyiminden ayrılmaktadır. Günümüzde ise, moda vasıtasıyla görsellik kazanmaktadırlar. Bu kapsamda çalışan kadınlar, hem toplumda zevk ve beğeni etkileşimine daha fazla maruz kaldıklarından hem de ekonomik özgürlüklerinin olması bedenlerinin görünürlüğü Cumhuriyetin ilk yıllarında çalışan kadınlara göre değişmiş ve daha farklı anlam kazanmıştır.

Kadın bedeni, yaptığı iş ve bu işi yaparken yeteneği kadar ve zaman zaman da ondan fazla bir değer biçilmektedir. Gözetlenenin gizlendiği sosyal kitlede kadın bedeni bakışlara ve gözlere hitap eden bir görsellik kazanmaktadır. Buna bağlı olarak kadın, iyi giyinmek ve güzel/bakımlı bir yüze sahip olmak ve bedeninin beklenen ideal ölçülere sığdırmak için bir çaba içerisine girmesi de pek çok bakımdan meşrulaşmaktadır. Bedenlerin bir değerinin olması ve bunun devamlılığının kılınması adına, güzellik endüstrisinin devasa boyutlarda üretimi üzerinden tüketime sunulmaktadır (Okumuş, 2009: 8). Ayrıca gerek görsel medya gerekse sosyal medya üzerinden, bedenlerin sığdırılması gereken kalıpların şekilleri verilmektedir. Böylece modern dünyanın tüketime dayalı prensipleri, insanları yeni tüketim alanlarına yöneltmektedir (Barbarosoğlu, 1995: 77). Modern çağda kadınlar bedenleri için oluşturulan “norm”ların kalıbına sığmaya çalışırlar. Kadınlar için oluşturulan bu “norm”lar sıradan yaşamın taşıması güç olan prensipleriyle örülmüştür. Bu sebeptendir ki kadınların büyük bir çoğunluğu bu kriterleri taşıyamadığı için mutsuz olmaktadır. İdeal güzellik ve beden ölçülerine ulaşmaya çalışan kadınlar devamlı mücadele içindedirler (Öztürk, 2012: 278).

Kusursuz kadın imajı, her kesimden kadının ilgisini çekmektedir. Dolayısıyla beden ve güzellik arasında kurulan ilişki, kadının güzellik hükmünün beklentilerine farklı ölçülerde de olsa boyun eğmek zorunda kalır (Ecevit ve Elçik, 2013: 150).

Sonuç olarak kadın bedeni kapitalizmin itici gücüyle hızla metalaŐtırılmaktadır. Bu çerçevede kadının bir birey olarak niteliklerinden ziyade güzelliğinin ve bedeninin ne çıkarıldığı görülmektedir. Bu kontekstte kadın güzelliği bir tema olarak birçok farklı kanaldan dayatılmaktadır. Biyoiktidar konteksinde kadın güzelliği bir kadının sahip olması gereken en önemli Şey haline gelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMUN KADINA BAKIŞI VE GÜZELLİK KAVRAMI, GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ

1. KADINLARIN TOPLUMSAL KONUMU VE ROLÜ

Çalışmanın bu bölümünde kadınların toplum içerisinde sahip oldukları konumları ele alınacaktır. Bu bağlamda toplumların yerleşik kültürlerinin kadınların rolleri ve konumları üzerindeki etkisi incelenecek ve geleneksel ve modern toplumlarda kadın bedeni ve cinselliğine yaklaşım farklılıkları karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Çünkü toplumlar arasında var olan yaklaşım farklılıkları kadın bedeni ve güzelliğine yönelik uygulamalar ve politikalar üzerinde etkili olmaktadır. Bu kontekste bu çalışmanın esas konusu olan güzellik endüstrisinin incelenmesinin öncesinde kadının konumu ve rolleri el alınacaktır.

Kadın, toplum ve aile arasında bir köprü görevini görür. Kadının toplumdaki rolü ve yerine getirdiği görevleri göz önünde bulundurulduğunda, sosyal sistemin işleyişine katkısı büyüktür.

Gerek sosyal gerekse çalışma yaşamında, kadının toplum karşısındaki rolüne bakıldığında, doğurgan ve anne olması sebebiyle, kadının konumu erkekten sonra, bir başka deyişle ikincil olarak belirlenmiştir. Kadının ikincil konumu ataerkil toplumların en belirgin özelliklerindedir. Kadının ataerkil toplumlarda ikincil olmasının nedenlerinin en başında, bir önceki paragrafta da bahsedildiği gibi, doğurganlık bir başka ifadeyle anne olmak, korunan kollanan olmak, ev düzenin idare edilmesinden sorumlu olmak, fiziksel olarak erkeğe göre daha zayıf ve narin olmak gibi anahtar kavramlardan bahsedilebilir. Ataerkil toplum yapısı, erkek hiyerarşisiyle ifade edilen, erkeklerin kendilerine kadınları kontrol ve denetleme gücü veren bir toplumsal ilişkiler şeklidir. Bu yapı, sadece cinsiyet ve aile ilişkilerinde değil, üretimde ve kadının üretime katılmasında da karşımıza çıkar. Geleneksel olarak bakıldığında erkeğin yaşam alanı üretime katılımı ifade edilirken; kadın, doğası gereği; çocuk doğurmak, sağlıklı şekilde büyütme ve evin düzenini sağlamakla sorumludur.

Modernlik kavramıyla beraber yavaş da olsa gelişen yeni bir dünya tasviri sonucunda bireye atfedilen değer yargıları da değişip dönüşmeye başlamıştır. Kapitalist sistem kadının eski düzene nispeten gerek meta olarak gerekse konum olarak daha ön planda olmasını ve toplumda daha aktif olmasını amaçlamıştır. Aslında kadının kapitalist düzen ile özgürleştirildiği varsayılsa da, kadının bedeni kapitalizmde tüketim nesnesi olarak değerlendirilmiş ve görünmeyen bir tahakküm altına alınmıştır.

Kadın bedeni üzerinde tahakküm kurmayı amaçlayan genellikle de geleneksel sosyo-kültürel değerler temelinde yapılanan kurumsal ve sosyal yapılarda kurallar namus etrafında örgütlenmektedir. Son yıllarda ise kapitalist tüketimci piyasanın ideolojik buyrukları kapsamında oluşan ve derinlere kök salan bir kültürlenmeye ile büyüyen ve hazzı önceleyen birey ve sosyokültürel yapıları ifade etmek mümkündür. Bu kültürel sistem, kadının yaşadığı ve içinde bulunduğu sorunlardan ziyade ekonomik kaygılarla, kadın bedenini, hareketini, cinselliğini, piyasasını genişletme ve cinsiyetini kendini meşrulaştırma adına oldukça yoğun bir şekilde gündeme getirmektedir. Günümüzde kadının saygınlığı, değeri ve toplumda kabul edilebilirlik ölçüsü de sahip olunan bedenin cinsel cazibesıyla özdeşleştirilmektedir. Çalışmamızın müteakip kısımlarında; yerleşik kültür yapısının kadınların toplumsal rol ve konumları üzerindeki etkisi ve kadın bedeni ve cinselliği konuları ele alınacak ve daha sonra güzellik endüstrisi ile bağlantısı incelenecektir.

1.1. Toplumdaki Yerleşik Kültür Yapısının Kadınların Toplumsal Rol ve Konumları Üzerindeki Etkisi

Sosyolojik ve Antropolojik çalışmalar kadınının toplumdaki rolü, konumunu ve farklı toplumlarda kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin nasıl belirlendiğini anlamamıza katkı sağlar. Bu bakımdan incelendiğinde, kadın ve erkek arasındaki ilişkileri ve kadının sahip olduğu konumu, rolü açıklayan net evrensel değerlerin olmadığı, bunların kültürel ve toplumsal yapının karakterleri tarafından belirlendiği gözlemlenmektedir. Söz konusu duruma karşın, son yıllarda kadının toplumsal varlığını düzenleyen değerler ve ilkelerin artan oranda küresel bir geçerliliğe sahip olduğu görülmektedir.

Ancak kadının çocuğun bakımı ve büyütülmesine olan doğal yatkınlığı, kadın-erkek ayrımına göre düzenlenmiş iş bölümünün var olduğu toplumsal yapılar, kadına

yüklenen kültürel kalıplar ve roller zaman zaman kadının toplumsal yaşama etkin katılımını engellemiş, birtakım kadın-erkek eşitsizliklerinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Hızlı toplumsal değişimler, demokratik gelişmeler, sanayileşmeye bağlı olarak farklılaşan ve çeşitlenen meslekler kadını ev yaşamından iş hayatına çekmiş ve ekonomik sistemin bir parçası haline getirmiştir. Günümüz toplumlarında kadını ikinci plana iten gelenekler ve kültürel değerler kapitalizmin ve çağımızın gereksinimlerine uygun değişme geçirmiştir. Geçmişten günümüze kadar kadın, toplum içinde pek çok problem ile karşı karşıya kalmıştır. Kadınların modern yaşamdaki konumları ve rolleri toplumların sanayileşme ve modernleşme tecrübeleriyle doğrudan ilişkilidir.

Hem Batı'da hem de Türkiye'de kadınların kültürel, siyasal ve sosyal haklarını elde etmek gayesiyle modernleşme çabalarıyla eş zamanlı şekilde kurumsal yapılara karşı mücadele ettiklerini ve birçok kadın hareketlerini ortaya çıkardıklarını görüyoruz. Ancak kadınların özgürlük ve eşitlik yolundaki kazanımları siyasetin veya hukukun kâğıt üstünde kalan kararlarıyla değil, doğrudan hayata yansıyan, gündelik ve mikro ilişkilerde etkili olan gelişmelerle mümkün olmuştur. Toplumun yaşadığı genel süreçler bu gelişmeleri tetiklemektedir.

1.2. Geleneksel ve Modern Toplumda Kadın Bedeni ve Cinselliği

Kadın bedeni, geleneksel toplumlarda geleneksel ataerkil toplum değerlerinin belirlediği biçimde düzenlenmektedir. Bu düzenlemenin sonucunda kadının bedenine geleneksel ataerkil anlamlandırmalar temelinde toplumsal roller verilerek, beden; cinsiyet rolüyle biçimlendirilmektedir. Geleneksel toplumlarda, kadın bedeni erkeğin soyunun devamını sağlama işlevi görmesi, erkeğin cinsel anlamda partneri olması, çocuğu doğurma-besleme-bakım ve büyütme işlevlerini yerine getirme temelindeki sosyal yaklaşımlar ile yüklü bir içerikle sorumlu tutulmaktadır. Ataerkil yapıdaki adetler, töreler ve geleneklerin içeriğini oluşturan değerler bu anlamlandırmaların kaynağını oluşturmaktadır. Geleneksel ataerkil değerler kapsamında inşa edilen kadın bedeniyle ilgili yaklaşımlar da bu anlamlandırmalar ve değerler çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple ergenlik yaşlarına erişen bir kadın bedeni evlenmeye, eş ve anne olmaya hazır durumda görülmektedir.

Geleneksel ataerkil odaklı toplumlarda kadın bedenine ait diğer önemli bir toplumsal yaklaşım da namusuna laf getirmeyen kadın bedendir. Burada ataerkil toplum yapısının kadının bedenini kollama koruma evresi merkezi bir konumdadır. Kadın bedeni bu yaklaşım ve anlamlandırma çerçevesinde erkeğe ait olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu değerler kapsamında ele alındığında kadın bedeni, kadına sahip olan erkeğe göre değerli olan bir konuma sahiptir. Bu kadın bedeni erkeğin neslinin devamı ve soyuna başka bir soyun karışmaması maksadıyla kollanması-korunması hususu ile ilgili bir sosyal bakış açısını da ihtiva etmektedir. Bedenin korunması görevi bu beklentiler gereği kadından daha ziyade erkeğin görevi olarak kabul edilmektedir. Ataerkil yapıda kadına ait namus kavramı erkeğin koruması gereken değerli olandır. Kadının bu beden için temel görevi erkeğin soyunu başka bir soyla karıştırmama ve bekaretini koruma maksadıyla “namusunu sakınmak”tır (Aylin, 2015: 38-40). Yaşadığımız çağda bir takım geleneksel kadın rolü beklentilerinin temelinde geçmişten gelen kültürlere dayanan öğelerin olduğunu ifade edebiliriz. Çünkü bu bahse konu kadınlık rolleri aynı zamanda aile bütünlüğünün öznesi olarak kadının benliğiyle bedenini şiddet ve baskıyla pasifize etmektedir. Aile içinde kadının aileyi koruyucu özne rolüyle ilişkilendirilmesi kadını ve aynı zamanda bedenini erkeğin kontrol etmesine, nesneleştirilmesine ve istismar etmesine sebep olmaktadır. Aslında en beteri kadına yönelik gerçekleştirilen geleneksel istismarın (itaat, doğurganlık, kontrol, cezbedici olma, şiddet) ve çağdaş istismarın (bedeni cinsellikle özdeşleştirme, mevcut eğilimler doğrultusunda uygun beden sahibi olmayı özgürlükmiş gibi görme) gündelik hayatta kadına göre doğal bir süreç olarak yaklaşılmasıdır.

Kadını erkeğe nispeten değersiz ve ikincil konuma iten toplumsal bakış açısının sonucunda kadınlar cinsel obje haline getirilerek istismar edilmekte ve karşı cinsiyeti kayıran yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Ataerkil temsiliyetin somutlaştığı toplumsal değerlerle meydana gelen toplumsal kimlikler kadının, erkeğin “ötekisi” olarak ifade edilmesine sebep olmaktadır. Cinsiyet ayırımı, kadının istismar edilmesi ve şiddet uygulanması toplumsal yapının erkek egemen olduğu toplumlarda sık karşılaşılan bir durumdur (Küntay, 2010: 17).

Kadının bedeni üzerindeki hakları böyle bir toplumsal yapıda kendisine bırakılmamaktadır. Kadının yerine ailesi, yakınları ve toplum onu ilgilendiren kararlar vererek denetim ve kontrolle kendini sorumlu görmektedir. Bu toplumsal bakış açısından

dolayı kadın cinselliğinin ve bedeninin “namus” olarak anlamlanması kültürel temele dayanan bir durumdur. Diğer taraftan yalnızca erkeklerin değil, diğer kadınların da kadın bedeni üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Örneğin bir anne olarak kadının diğer kadınların yetişmesinde ve onların beden algısının gelişiminde önemli bir konuma sahip olduğu görülür. Ayrıca kadınların bedenleri üzerinde dış unsurların etkili olmasına ilave olarak kadınların birbirlerini etki altına alması da kadın bedenini ve cinselliğini şekillendirmektedir.

Modern çağ ile birlikte beden, kimlik kazanmanın ve benlik algısının merkezine yerleşmiştir. Sanayi devrimi sonucunda ekonomik yapının değişmesiyle kadının ve erkeğin rolleri de buna göre yeniden biçimlendirildi. Illich bu duruma neden olan hususun modern ekonominin “cinsiyetsiz” bir yapıyı esas alması olduğunu savunur. Modern ekonomik sistem, mecburi cinsiyet rolleri bulunmayan erkek ve kadın rolünü çok fazla ayırt etmediğinden cinsiyetsiz bir ekonomik dünyanın temel düşüncesine dayanır (Illich, 1996:13’ten akt: Şişman, 2013: 51).

Modern toplumda kadınların her geçen gün kendilerinin daha çok farkına varması ve her hususu olduğu gibi kabullenmemesi de beden üzerine çalışan teorisyenler tarafından önemli şekilde ifade edilmektedir. Bu konuyla alakalı yeni teorisyenler, kadının bu kadar çok kendini fark etmesinin, fiziksel kişiliği üzerine odaklanmasına neden olduğunu ifade etmektedirler. Günümüzün pek çok toplumunda, kadınlara çekicilikleri ve arzulanmalarıyla değer verilmesi, mevcut toplumsal tutum ve değerlerin modern beden imgesindeki rolüne atfedilmektedir. Bahse konu değerler ve tutum ve nedeniyle de kadınlar, erkeklere nazaran daha çok beden imajlarını önemsemektedir (Çakı, 2011: 309). Bartky (1999: 68), kadın bedeni bakımı sektöründe çalışan kişilerin değerlendirmelerinden yola çıkarak gerçekleştirdiği çalışmasında, modern kadın bedenini güzellik endüstrisinde çalışanların gözüyle aşağıdaki şekilde betimlemiştir:

“Bir kadının teni yumuşak, esnek, tüysüz ve pürüzsüz olmalıdır. Aynı zamanda giyim, deneyim ve derin düşüncenin izlerini de açığa vurulmamalıdır. Kollar sadece yüzden değil bedenin diğer yüzeylerinden de alınmalıdır. Bu disipline edici pratikler, ideal kadının bedenini inşa edildiği uygulamalardır. Bu pratikler çerçevesinde kadının yüzü makyajlanmalıdır yani dönüştürülmelidir ve bu bedeninin diğer kısımları için de bu uygulamalar yapılmalıdır. Bu uygulamalar bedenin farklı alanları için farklı şekillerde ve kesin kurallara göre uygulanmalıdır. Çünkü bu kültürün idealize ettiği kadın bedeni fazla kilolu olmamalıdır; dudakları öpülebilir; gözleri gizemli ve teni nemli olmalıdır.”

Modern değerlerin egemen olduğu toplumlarda kadın bedenine ilişkin sosyal bakış açıları oldukça etkili bir tarzda kullanılmaktadır. Bu bakış açılarının kaynağında ise modern toplumda tüketime ilişkin oluşturulan sosyal yorumlamalar daha yoğun bir şekilde yer almaktadır (Güzel, 2013: 45). Bu kapsamda bu şekildeki toplumlarda tüketimle ilgili temel sosyal yorumlamalar, insanların tüketim ürünlerini alarak ve sergileyerek toplumsal ayrıcalık ve konum kazandığı ve özellikle de kendini özel ve mutlu hissettiği yaklaşımlarına dayanmaktadır. Böyle toplumlarda tüketimin içeriğindeki gereksinim duyma, mutlu olma, haz alma, özel hissetme, seçkin (Aylin, 2015: 41-42) zinde, seksi ve formunda olma gibi yaklaşımlar dolaylı ya da doğrudan kadın bedeni üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Ayrıca çağdaş popüler kültür kapsamında beden görülmemiş şekilde bireyselleşmiştir. Artık son yıllarda giderek artan oranda bireyler kendi bedenlerinin şekil, görünüşleri ve sağlıkları ile daha çok ilgilenmektedir. Dergi, gazete ve televizyonlarda beden imajı, kozmetik, plastik cerrahi, nasıl güzel, genç ve seksi görümlü bir vücuda sahip olacağı ile alakalı haberlerle, güzellik endüstrisi ürünleri ile doludur. Özellikle son yıllarda beden kültürü büyük meblağlı bir sektör ve endüstri haline gelmiştir. Kontrol eksikliği, iradesizlik unsuru olarak yorumlanan obezite ile mücadeleden birçok detaya kadar kadınlar kendi görünümlerinden sorumlu tutulmaktadır. Kadınlar da bu sorumluluklarının nedenlerine uygun olarak yaşam sahnesinde, gerek mesleklerindeki konumunun hakkını vermek, yaşam kalitesini yükseltmek, sağlıklı yaşamak ve bedenin formunu korumak gayesiyle hem modern hem de post-modern beden kültürü aktivitelerine (sağlık, kozmetik, estetik, diyet, fitness, güzellik gibi) iştirak etmeyi bir sorumluluk ve mecburiyet olarak hissetmektedirler (Shilling, 1993: 1-2; Odabaş, 2005: 160).

2. GÜZELLİK KAVRAMI

2.1. Estetik Alanında Güzellik İmgesi

Bağımsız bir bilim dalı olarak 18. yy. Alman filozofu Aleksander Baumgarter'le başlayan Estetik biliminin konusunu oluşturan güzellik, insanın var olmasıyla başlayan dönemde estetik bir özne olan insanın karşılaştığı, tecrübe ettiği estetik bir nesneyi anlamlandırma çalışması neticesinde ortaya atılmış bir değerdir. Bu sebep ile bilimsel bir

bilim dalı olarak olmasa da güzellik olgusu ile ilgilenme, insanın var olduğu ağ ile başlamıştır. Bu husus ile birlikte felsefenin tarihine baktığımızda güzellik olgusunu düşünsel bir biçimde ilk olarak ele alıp yorumlayan filozof Platon’dur. Platon, yaşadığı çeşitli dönemlerinde o süreçteki düşüncelerinin etkisiyle gzellekle ilgili tek bir betimleme ortaya atmamış, güzelliği diğer başka estetik değerler olan iyi, hoş, yararlı ve doğru gibi kavramlarla birlikte ele alıp yorumlamış hatta bazı zamanlarda bu değerleri birbirleri ile benzer anlamda kullanmış, güzelliği diğer estetik değerlerle benzeştirmiştir.

Alman idealizminin önemli filozoflarından biri olan Kant ise hem Antikçağ filozoflarının hem de sonraki dönem pek çok dşnrlerinin aksine güzelliği salt bir kavram olarak yorumlamış, diğer başka estetik değerlerden tümüyle ayırmıştır. Bu ayırımın neticesinde de güzellik olgusunun estetik özne de objektif bir şekilde meydana geldiğini ifade etmeye çalışmıştır. Güzellik, belirli bir kavrama değere dayanmaksızın hoşa giden şeydir (Kant, 2011: 61). Bu bakış açısıyla da daha sonraki dönemlerde renkler ve zevkler tartışılmaz şeklinde klişeleşen güzelliğin öznel olduğu tezine karşı çıkmış, tartışılmaz olanın, öznel olanın “güzellik” değil de “hoş” kavramı olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Kant’a göre birbirleri ile ilişkisi olan estetik değerler iyi, yararlı ve hoş kavramları olabilir; fakat güzellik kavramı bu değerlerden tamamen bağımsız, bizatihi estetik nesnenin kendi zatında olan bir özelliktir. Bu sebep ile estetik öznenin bir nesneyi güzel olarak değerlendirmesinde estetik özne ile ilgili hiç bir özelliğin katkısı yoktur. Çünkü güzellik olgusu bizzat estetik nesnenin kendisinde bulunmaktadır.

2.2. Kültürel Kontekste Kadın ve Güzellik

Çalışmanın bu kısmında kültürel kontekste kadın ve güzellik konusu üç farklı yaklaşım ile açıklanacaktır. Bu kontekste kadın ve güzellik kavramları post-modern bakış açısı, feminist bakış açısı ve kadını bir tüketim nesnesi olarak gören bakış açısı ile incelenecektir. Bilhassa çalışmada güzellik endüstrisinin değerlendirilmesi amaçlandığından bahse konu  bakış açısının da bu konudaki farklı yorumları önem taşımaktadır. Çünkü güzellik endüstrisi ve kadın bedeni ile ilgili her üç yaklaşımın ortaya koyduğu fikirlerin farklılaştığı görülmektedir.

2.2.1. Post-Modern Bakış Açısıyla Kadın

Soğuk Savaş sürecinde, ilk defa mimaride kullanılan “post-modern²” kavramı, felsefe, sanat, siyaset ve edebiyat gibi kültür dallarında pozitivistimin çökmesi olarak ifade edilir. Güç ve iktidar ilişkilerince ortaya atıldığı varsayılan mutlak, evrensel, doğrusal ve batılı her türlü çağdaş görüş eleştirilir.

Nesneler Sistemi isimli doktora tezinde sosyolojiye yeni bir bakış açısı kazandırmak için uğraşan değerli bir post-modern düşünür olan Jean Baudrillard, kadınların nesnelere benlik alışverişine giriştiği, bedenlerin nesneleştiği dönemde “nesne-insan” analiziyle insanların dikkatini çeker. Ona göre, gerçekten yaşanmış bir duruma veya gerçek bir ilişkiye şahit olan zihinde duygusal bağlantı kurulan nesnelere tüketilip harcanamaz. Bir nesne, tüketim nesnesine aynileşmesi için, bu nesne göstergeye dönüşmelidir. Nesnenin, sistemli bir göstergeye dönüşmesi halinde bireylerin kendisiyle ilişki tesis etme şekli de değişmektedir. Düşünür, sınır tanımayan ve sistemli bir tüketim döneminin meydana çıkmasını sağlayan fikrin temelini, hayatın bütün sahalarında karşılaşılan nesnelere elde edememe düşüncesinin oluşturduğu hayal kırıklığıyla ifade eder. Neticede her zaman bir eksiklik hissi ortaya çıkaran sınırlı tüketim eyleminin, denetim altına alınarak kontrol edilmesi imkânsızdır (Baudrillard, 2010: 241-247).

Post-modernist teoriden yola çıkarak, reklamlarda da kişiliğin yalnızca cinsel bir kimlik üzerinden var olabileceği fikrini işleyen kusursuz güzellik söylemleri bulunmaktadır. Eksiklik fikri beğenilme kaygısına dönüşürken, kadının sergilenen, beğenilen, seçilen, seyredilen bir nesne haline, görsel bir şeye dönüştüğü ifade edilebilir. Görsel kabul ve takdir değeri içinde, çekici, güzel, tüm bakışları üzerinde toplayan bir kadın olmakla beraber bunu bir güç unsuru olarak ifade etmek, kadının toplumdaki rolü ve konumunu tayin eden ve güç dengelerinin oluşmasına yol açan önemli bir gelişmedir (Sullam, 2004:152).

Her şeyin mükemmelleştirildiği, idealize edildiği veya cinselleştirildiği dünyamızda gerçek/ideal sınırına gelindiği zaman, gerçeğin ne olduğuna yine Baudrillard

²“Post” öneki, “modern”e karşıt olarak ifade edilen, modern sonrasında, modernden bir kopmayı ya da kırılmayı ifade eder. (Featherstone, 2007: 21)

cevap aramıştır. Gerçek, yanılsamadan çıkartılıp alınan bir soyutlama, diğer bir ifadeyle somut görünüşlere sokularak zoraki göstergeleştirilmiş şekildir (Baudrillard, 2010, 227). Gerçekliğin; internet, televizyon, moda, sinema ve eğlence endüstrisi tarafından yeniden üretilmesi sebebiyle içinde yaşadığımız dünyanın simülasyondan ibaret olduğunu ifade eden Baudrillard fikirlerini “hiper-gerçeklik” kavramıyla değerlendirir. Post-modern devrim sonucunda çağdaş söylemlerin artık geçerliliğini yitirdiğini, politik bir manası olan söylemin kendisinin bile bir göstergeden ve taklitten ibaret olmakla varlığını yitirdiğini ifade eder.

Kültürün, cinselliği biçimlendirmesindeki etkisi ve bunun toplum üzerindeki izdüşümüne, Foucault’nun çalışmalarında da rastlanır. Foucault, cinselliğin iktidarla ilişkilendirilip tahakküm altına alındığı burjuvazi dönemini analiz eder. Cinselliğin gizemli ve gizli bir şey olarak algılanmasını, iktidarın cinsellik üzerinde sansür uygulaması ve yasaklamalarına bağlar.

Kadınlar üzerlerinde oluşturulan eksikliği kapatmak, memnuniyetsizliği arzularla körüklemek maksadıyla kadınlara sanki gerçekmiş gibi yansıtılan idealler baskılanır. Kadınlık istekleri, gelecekteki kusursuzluk ve mükemmel olma vaadiyle ideallere sahip olma -ideal saç, ideal bacaklar, ideal ev, ideal koca- kapanına çekilir (Coward, 1993: 16). Kadınlar, kendilerine ideal olarak gösterilen bedene kavuşmak maksadıyla, Baudrillard’ın ifadesiyle daha çok tüketime sevk edilmektedirler. “Sonuç olarak bir eksiklik duygusunun üstüne oturan tüketimin denetim altına alınabilmesi olanaksızdır” (Baudrillard, 2010: 247).

Erkek açısından mevcut kadınlık kurgusunda, erkek odaklı tahakkümü sorgulamaya geçen post-modernizm akımı, belki de bireyler arasındaki iktidar ilişkilerini en fazla eleştirebilen bir dönemin savunucularıyla ön plana çıkmıştır. Post-modern değerlendirmenin ileri sürdüğü görsel beğenme değeri, bazı kadınların niçin güzelleşme isteğine ihtiyaç duyduğunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Söz konusu istek, bir güç ve statü kazanma talebi olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak baştan çıkarma oyunu kadınları cinsel objeye; beğenilme arzusu da bireysel narsizme dönüştürebilmektedir. Bir sonraki bölümde imajın dijital olarak ifade edildiği ve siber-alan olarak sunulan sanal alemde tüketime endeksli kadın kimliği ele alınacaktır.

2.2.2. Tüketim Nesnesi Olarak Kadın

Çağımızda sosyal bilimler konusunda post-modernistlerin “*Herşey mümkün (anything goes)*” söyleminden, “*Tüketiyorum, öyleyse varım*” söylemine ulaşılan bir dönem yaşanmaktadır. Teknolojinin evcilleştirilmesi, yoğun üretim, yaşam standardının iyileştirilmesi ve iletişimdeki devrimler neticesinde tüketim, oldukça geniş kitleler arasında yayılmıştır.

21. asırda yeni teknolojik aletler ve kitle iletişim vasıtalarının şartlı etkisiyle kitlelerin yaratmış olduğu bir “kitle kültürü” olgusu kullanılmaya başlandı. Kitle kültürüyle kapitalizmin mal ve imge satışını gerçekleştiren, uluslararası pazarın gereksinimlerine ve değişmelerine göre şekillenip dönüşen, önceden kesilip biçilmiş, önceden yapılmış, paketlenip piyasaya sunulmuş olan bir kültür kastedilmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 31). Söz konusu kültür; sanat, estetik, din, felsefe ve sosyoloji dallarında önceki düşünce yapılarını geri plana atarak, büyük çaptaki sosyal hareketlere, ideolojilere ve materyalist fikirlere açık yönelim biçimleri haline geliyor.

Kapitalist sistemin ihtiyaçlar yerine, gösterişe göre büyük kitleleri yönlendirmesi neticesi, bedeni güzelleştiren markalı kıyafetler, uygulamalar, lüks tüketim malları çığınca tüketilir hale gelmiştir. Tüketime güdümlü gereksinimler ve duygu çağında kadınlar da, öncelikle yaşlanmaya karşı güzel kalmaya çalışarak tüketime yönelerek ayrıca özerklik yoksunluğunu da kapatmaya çalışmaktadır. Yaşlanmaya karşı güzel ve genç kalma gayesi, başka bir açıdan bir nevi kısır döngü gibi de yorumlanabilir.

Özgür seçimler yaptığına ya da bireysel davrandığına inanarak yaşayan insanlar mutsuzluk ya da çaresizlik anında yine tüketime sevk edilebilirler. Esasında tüketici kitlesi diye bir şey yoktur ve hiçbir gereksinim kendiliğinden yani tüketiciden dolayı ortaya çıkmaz (Baudrillard, 2004: 67). Kadınların mutlulukları için tırnağından saçına, SPA³ Merkezleri’ndeki güzellik kürlerinden, estetik/kozmetik uygulamalara kadar bütün ihtiyaçların karşılanması düşünülmüştür. Kadının mutluluğu kapitalizmin biricik endişesiymişcesine tüketime götüren çözüm yolları şeklinde sunulmaktadır. Kadınları

³Selus Per Aquam: Latince olan bu kelimelerin dilimizdeki anlamı su ile gelen rahatlaktır.

özellikle kapitalizmin nesneleştirdiği, tükettiği ya da sömürdüğü eleştirilerine rağmen, bahse konu tüketim iftihar kaynağı olabilmektedir.

Feminizm ve kapitalizm karşıtlığı ile bilinen antropolog Sibel Özbudun'a göre tüketerek varlık bulduran, özgürlüğe açılan pencerenin nesnelere geçtiğine inanan kapitalist ekonomi, ataerkil sistemin normal kabul edilen şekli olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle kapitalizmin en açık hali olan liberalizm, temel mantığı bakımından, erkek tahakkümüyle uyum içerisindedir; onu ortadan kaldırmak bir yana, çeşitli kalıplarda yeniden üretimini bekalaştırmaya meyillidir (Özbudun, 2011: 56). Teknolojide yaşanan her gelişme kapitalist sistemi destekler niteliktedir. Kadınlar için devamlı nesnelere, bedenler, imgeler, yeni kimlikler ve yüzler yaratılır. Tüketimin cazibesine itilen kadının, gerek düşünceleri, gerekse de bedeni ele geçirilmiş gibidir.

Tüketim çağı olan bu çağ canlılığın-bezginliğin, eksikliğin-mükemmelliğin, açlığın-bolluğun, rüküşlüğün-ince zevkin, şöhretin-sıradanlığın, mutluluğun-kederin ve insana has bütün değerlerin, değersiz olanlarla iç içe geçtiği bir dönem olarak eleştirilebilir. Bu yönüyle çöküş olarak da yorumlanabilen insani değerlerin çöküşünün sorgulandığı bir çağda, kapitalizmin kuralları kapsamında kadınların da tüketim nesnesi haline indirildiği ifade edilebilir.

Çalışmanın bu kısmının sonunda bir özetleme yaparsak, bu çalışmanın ana temasını oluşturan endüstrileşen kitlelerde iktidar ve iktidarın güzellik söylemlerinin etkisi sonucu "kadın" bir tüketim aracına dönüştürülmüştür. Çalışmanın müteakip kısmında ise kültür tarihinin sonunda kadınların tüketim nesnesine dönüşmesine karşı feminist mücadele ele alınacaktır. Bu kapsamda kadının toplumdaki konumu ve rolü ile güzellik arasında oluşan bağlantıyı anlamak gayesiyle feminizmin farklı bakış açıları değerlendirilecektir.

2.2.3. Feminist Bakış Açısıyla Kadın ve Güzellik

Bir eşitlik ve özgürlük hareketi olarak ortaya çıkan "Feminizm"⁴ ve kadın sorununu odağına alan feminist teorisyenlerin güzellik yaklaşımı, kadın bedeni üzerine

⁴Feminizm genel olarak, "kadına ve erkeğe ve ikisi arasındaki ayrımları, politik, sosyal ve ekonomik sistemlere ilişkin yaklaşımı sorgulayan" bir düşünce yapısıdır.

olan sembolik eleştiri ve değerlendirmelerden izlenebilmektedir. Feministler bedeni sembolik bir stil olarak değerlendirip fiziki görünümün kültürel denetime bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bedenin terbiyesinin ve denetiminin esasında cinselliğin denetimi olduğunu; kadının baskılanması üzerine inşa edilen ataerkil düzende, cinselliğin denetimi ve düzenlenmesinin, pratik manada kadın bedeninin ve hayatı yeniden biçimleme yetisinin (doğurganlığın) denetlenmesi şeklini aldığı düşünülmektedir (Berktaş, 2014: 213). Kadın bedeni örtülüp, mahrem sayıldığı kadar açılarak, teşhir edilmesi nedeniyle de ataerkil akımlardan asla uzak değerlendirilmemesi gereken bir problem olarak belirmektedir.

Feminist akımın eleştirdiği başka bir sorun; sanat, edebiyat yahut felsefe dallarında, kadın betimlemelerinin erkeklerce ortaya konulmuş olmasıdır. Ahlaki davranışlar, güzellik, ideal kadın figürü (imgesi) ve erotizm, genellikle erkek dünyasının hükümsüzlüğü altında değerlendirilmiştir. Hatta eril yaklaşımın uzantısı konumundaki kadın kimliği, güzellik öğesini bir güç şeklinde değerlendiren kadınlar ortaya çıkarmıştır. Kadınların, cinselliği ve güzelliği erkeği kendine yönelten, teşvik eden unsurlarıyla; yani dolgun memeler, yuvarlak kalçalar vb. bedensel uzuvlarıyla algılaması ve bedenini sergilemesi, cazibesini arttırmaya çalışması, diğer taraftan toplumsal rollerinin farkında olmadan benimsendiğini göstermekte, diğer yandan da çalışma sorununun çıkmazını ortaya koymaktadır. Çekicilik ile azami hale getirilen ve teşhire kadar varan bir durum kazanan güzellik hususu, hegemonik iktidar konumu içinde güçsüz ve zayıf cinsin silahıymış gibi lanse edilmekte ve bahse konu silahla güçlüyü dizginleme gayretleriyle beraber hemcinsler arasındaki rekabete dayanan bir terim şeklinde sorunsallaşmaktadır.

Feministler ile genelde akli başında erkekler ve kadınlar güzelliğe ilişkin büyük bir kararsızlığa kapılmaktadırlar. Güzellik, gücün kaynağı gibi değerlendirilmekle beraber iç dünyanın görülmesini perdelediği için köleliğin ve zayıflığın nedeni olarak da yorumlanabilir. Kadınların tüm varlıklarıyla toplumda kabul görme arzuları derinden hissedilebilir. Bu durumun sebebi güzelliğin avantajlı olmasına rağmen rahatsız edilme, tacize uğrama ve iç güzelliğinin ikinci plana itilmesi gibi sosyal nedenlerden dolayı olumlu olmak yerine olumsuz neticeler doğurabilir (Etkoff, 1999: 27).

1980 yılından sonra birçok feminist araştırmacı, farklı bağlamlarda kadınların ya ev hapsi, ya da evin dışında erkeklerle mücadele içinde ve her iki durumda da güzellik

arzusu ve hırsının kurbanı olma rolünü tartışmıştır. Susan Bordo adlı araştırmacı, kadın bedeni üstünde etkisi bulunan dergi reklâmlarını inceleyerek, iktidardakilerin, kadınlara kendi kurallarını kabul ettirmek maksadıyla görsel teknolojiyi kullanma girişimini eleştirmiştir. Bu kapsamda bir “Reebok” reklâmını değerlendirmiş ve “Hiçbir erkek, oyuncak ayı gibi yumuşak bir kadın bedeni istemez” iletisine dikkat çekmiştir. Benzer biçimde Afrikalı kadınların “vahşi hayvanlar” gibi tanıtıldıklarını ifade ederek, bunun olağan kabul edilen ve kültüre yerleştirilen bir olgu olduğunu ileri sürmüştür. Fakat Bordo’ya göre bu hiç bir şekilde olağan karşılanabilecek bir durum olmayıp iletişim aracılığıyla ırk ayrımcılığının kabul edilmesi anlamındadır. Bordo, herkesin özgür iradeye sahip olduğunu ifade ederken, politik olanları ihmal etmememiz gerektiğini belirtmektedir (Bordo, 1993:296). Bu noktada Bordo gibi Foucault’nun da ifade ettiği söylemlerde bulunan iktidar ilişkilerine dikkat çekilebilir. Bordo’nun değerlendirdiği türdeki reklam söylemleri, güzellik hiyerarşisi ve idealleri altında hâkim çıkar gruplarının politikalarını akla getirmektedir. Hâlbuki güzellik endüstrisinde faaliyette bulunan, uluslararası firmaların kazançları kimi gerçekleri gözler önüne sermektedir.

Tüketime odaklanan politikaların yoğun şekilde oluşturduğu çağdaş kadın kimliğine ve bu nedenle nesneye dönüşen kadın bedenine yapılan eleştiriler, post-feminist zamanlarda bile göze çarpmaktadır. Söz konusu yeni feminist yaklaşımın savunucuları, feminizmi, postmodern yaklaşımlarla bağdaştıran yorumlar yapmışlardır. Netice olarak bu kısımda incelemeye tabi tutulan feministler tarafından kadın bedeninin, cinsel, toplumsal, ideolojik ve politik olduğu dile getirilmiş, bu gerçek cinsiyet ve kadın bedeni tartışmaları aracılığıyla ortaya konulmuştur (Işık, 1997: 63). Kadın ve kadın bedenine yönelik yaklaşımlar incelendikten sonra müteakip kısımda medyada güzellik ve medyanın kadınlar üzerindeki etkisi sosyolojik olarak incelenecektir.

2.3. Medyada Güzellik ve Medyanın Kadınlar Üzerinde Etkisi

Günümüzde medya hayatın her alanına nüfuz etmiş durumdadır. Bilhassa tüketim ve güzellik endüstrisinde medyanın varlığı ve etkisi yadsınamaz. Toplumun tüm kesimlerine ulaşma imkânı olan medya insanların güzellik algısı üzerinde etkili olmakta, kadınların yaşamlarına ciddi anlamda etki edecek şekilde kadınlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bu kontekstte çalışmanın bu kısmında güzellik kavramının medyada ele alınışı ve medyanın kadınlar üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

2.3.1. Kadınların Estetik Algısına Sosyolojik Bakış

Günümüz toplumlarında fiziksel cazibe ve güzellik kadınlar için önemli bir durum olarak yansıtılmıştır. Toplumda devamlı bakılıp yargılanan ve görünüşlerini düşünmek mecburiyetinde kalan kadınlar kendilerini sürekli denetim ve gözetim altında algırlar. Bu gözetim ve denetim, başkaları tarafından olduğu kadar kendilerinin de içinde bulunduğu bir dönemi kapsamaktadır. Berger (1990: 46-47) çocukluğunun ilk zamanlarından itibaren kadına, her zaman kendi kendini gözlemlemesi gerektiğinin öğretildiğini ifade eder. Kadının varlığını algılaması başka birinin onu beğenmesi ve takdir etmesiyle tamamlanır. Kadın kendisinin görsel bir nesne haline gelmesine sebep olur.

Israrcı ve devamlılık gösteren mesajlarıyla medya da bu dönemde önemli konuma sahiptir. Medya erkek ve kadın olmakla alakalı düşünceleri şekillendirirken kadını da gerçek ötesi ve kısıtlayıcı güzellik standartlarını takip etmek zorunda bırakır. Yansıtılan imajlar aracılığıyla kadınların kendi bedeni üzerinde farklı bir algılamaya ve biraz da kendi bedenleriyle kavgalı bir ilişki içine girmesine sebep olurlar.

Kadın tüketim konusunda temel nokta olarak kabul edilir. Bu sebeple kadınların kendileriyle alakalı algılarındaki değişiklikler izlenerek ürünler bu değişikliklere adapte edilir. Bu hususa bağlı şekilde medyada da uygun bir kadın profili oluşturulur. Toplumsal kültürel değerleri ve normların bu süreçteki önemi sebebiyle reklamcılar da ürünlerini pazarlamak için sıklıkla toplumdaki kabul gören fiziksel cazibe ve güzellik ile alakalı değerlere başvurup bunun önemini altını çizerler.

Kadın bedeni için normal olarak arzu edilen, güzel, uzun, ince, gergin, sağlıklı ve kışkırtıcı olanıdır. Bedenin bu şekilde olması kapitalizmin temeli olan tüketimin işleyebilmesi maksadıyla gerekli sağlıklı olma düşüncesini de destekler. Bu kapsamda boş zaman faaliyetleri olarak spora ve sağlıklı yaşam egzersizlerine yönelik hizmetleri, kozmetik ürünlerinin kullanılması, sağlıklı yaşam yiyeceklerinin tüketilmesi ve diyet, estetik, zayıflama ilaçları gibi tıbbi hizmetlerin tüketilmesine ilave olarak bedenin güzelliğini ortaya çıkaracak aksesuarların ve giysilerin tüketilmesini sağlayacak bir dizi etkileşimi de beraberinde getirecektir.

Kadınlara göre görüntü, stil ve sunum yalnızca bir kimlik yahut servete bağlı olmayıp bir tüketim şekli ve estetiği ile de ilişkilidir. Kadınlar açısından beğeni, estetik

ve zevke sahip olmak yalnızca başkalarını etkilemekle kalmayıp, ayrıca toplumdaki konumlarını ve güçlerini artıran bir özellik gibi görülmektedir. Bu nedenle de yeni oluşan orta sınıf ailelerde kişiliğin özgün öğelerinin yaşam tarzı ve tüketim ile tanımlanması tipik bir şekilde kadınlarla özdeşleştirilerek yapılmaktadır (Ayata, 2012: 50).

Modern çağımızda “güzellik”, “estetik olmak” gibi olgular “ideal ve seksi beden”le ilişkilendirilmektedir. Güzellik olgusu hâlihazırda beden üzerinden isimlendirilmektedir. Oysaki estetik bilimi açısından güzellik daha ziyade tinsel yaklaşım bakımından yorumlanmakta yahut kabul edilmektedir. Son yıllarda güzellik olgusu belirli oransal özellikler çerçevesinden “kusursuz güzellik” kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece güzellik kavramı, kadınlara dayatılan ideal tip oranları tip ile özdeşleştirilmiştir. Buna bağlı olarak, bedenini değiştirerek daha fazla mutlu olabilecekleri kanaati insanlarca kabul görüldükçe, mutluluğun tıbbi işlemlerle sağlanabileceği düşüncesi de kadınlar arasında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kapsamda, kadının kendi bedeniyle oynayabilmesinin aracı estetik cerrahi olmuştur. Dün anne diye konumlandırılan kadın bedeni, bugünse cazibe, haz ve seksilik yönünden inşa edilmektedir. Bundan dolayı da kadın bedeni ile ilgili estetik ölçüler de değişmektedir.

Güzelleşme ve egzersiz yoluyla bedene estetik şekil verme, kültürel açıdan var olan güzellik standartlarında ele alınmalıdır. 1950’lilerde özellikle Amerikan filmlerinde egemen hale gelen güzel kadın imajı; kalçalı ve iri göğüslü kadın tipi ile sembolleşirken, 1980’lerde yerini küçük göğüslü kadın tipine bıraktığına şahit olunmaktadır. Dolayısıyla günümüzde benliğin ortaya konulmasında ve sembolleştirilmesinde güzellik ve beden kültürel değişimin izinde yoluna devam etmektedir. Estetik cerrahi aracılığıyla bedene yeni bir şekil verme fiziki sağlık ihtiyacından çok cinsel nedenlere ve estetiğe dayanmaktadır. Cazibe ve ölçü bakımından, benlik olgusunun önemli bir kısmını bu neden ile beden imajı meydana getirmektedir. Vücudun özellikle bazı bölümleri ile alakalı yetersiz beden imajı da kadınları estetik cerrahiye sevk etmektedir (Odabaşı, 2013: 88-89).

Yapılan bu değerlendirmelerden medyanın istenilen güzellik kalıbını topluma dayattığı ve kadınların ve erkeklerin bu dayatmanın etkisinde kaldıkları görülmüştür. Bu bağlamda bilhassa kadınların yaşam biçimlerinin şekillendirilmesi, bedenlerinin değiştirilmesi ve onlara bakış açılarının farklılaşmasında medyanın çok büyük etkisinin

olduğu görülmüştür. Bu durumun da kadın bedeninin daha çok tüketim nesnesi olarak sergilenmesi sonucunda gerçekleştiği değerlendirilmektedir.

2.3.2. Moda ve Medya Yoluyla Kadınlara Güzel ve Estetik Olma Yönünde Yapılan Algısal Yönlendirmeler

Kadınlara fiziksel standartlara göre değer biçen günümüz toplum yapısında, müzik kliplerinden, televizyon dizilerine, sanal alemlerden, sokaklardaki billboard'lara kadar yaşamın her alanında, her dakikasında kadınlar güzel olma ve güzel görünme baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca medya araçlarının ve iletişim kanallarının yaygınlaşmasıyla geçmişe oranla günümüzde çok daha fazla kadın bu duruma maruz kalmaktadır.

Günümüz dünyasındaki trendlerin değişmesiyle beraber güzellik ve estetik yaklaşımlarında da farklılıklar ortaya çıkıyor. Görsel materyallerin, sosyal medyanın, teknolojinin ve tıptaki teknolojik ilerlemelerin etkisi ile daha fazla göz önünde bulunan, reklamı yapılan, teşvik edilen bir tarz ve stil ortaya çıkıyor.

Cinsiyet ile toplumsal konum ve roller arasındaki ayrımın temeli, kadın ve erkek olmanın biyolojik ve sosyolojik önemine dayanmaktadır. Bu konum ve roller arasındaki farkın en açık gözlemlenebildiği ortamlardan biri de reklâmlardır. Günümüzde kadın bedeninin reklâmlarda cinsel çağrışımlar maksadıyla kullanıldığı görülür, ayrıca kadının lezzetli yemekler yapmakla görevli olduğu çağrışımları reklâmlarda bolca ele alınır. Şüphesiz bu çağrışımların oluşmasında kültürel etkenler kadar medyanın da rolü de büyüktür. Kadının konumu ve rolünü, içinde bulunduğu ülkenin gelişme düzeyi, toplumun kültürel değerleri belirlemektedir. Bunda da medyanın, olumlu veya olumsuz manada, oldukça büyük etkisi vardır. Bazı düşünür ve yazarlara göre kadın, eşinin yanındaki hoş ve ayrılmaz bir dekora, bir süs nesnesine dönüştürülmüştür ve yeni davranış ve tüketim tarzları, bir mutluluk nesnesi olarak kabul edilen kadın vasıtasıyla topluma iletilmektedir (Oskay, 2000, 93). Kapitalist düzenin her geçen gün değişen ve bu değişikliğini kitlelerin beğenisine sunmak için etkili bir araç olarak kullandığı medya ise her toplumda o toplumun değer ve kültürünü yavaş yavaş etkisi altına alarak tüketim toplumunun bir parçası yapmaktadır.

3. GÜZELLİK ENDÜSTRİSİ

3.1. Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirilmesi

Biyoiktidarın bir ürünü olarak güzellik söylemi, topluma dayatılan kurallar haline gelmekte ve bireyin sosyal alanda davranışlarını yönlendirmektedir. Kadınlar “ideal” kilolarına, makyaj yapmaya ya da estetik yaptırıp yaptırmamaya disiplini sağlayan panoptikonu⁵ oluşturan diğer bireylerin gözetimi altında karar vermektedir. Bu kapsamda bu kısımda biyoiktidarın araçları arasında yer alan moda, çeşitli trendleri konu alan her türlü mecra, giyim endüstrisi ve markaları, kozmetik endüstrisi ve markaları ve estetik cerrahiye de içine alan güzellik endüstrisi ele alınacaktır.

Günümüzde moda, giyim, diyet, estetik ve kozmetik gibi alanlar, artan kazançları neticesinde sektör olmaktan öte bir endüstri haline gelmiştir. Özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişme neticesinde modern kadın kimliğini ve güzellik standardını pozitif gösteren güzellik kraliçesi, ünlü, model ve sembol gibi yeni meslek ve unvanlar gözde alanlar olarak dikkat çekmektedir. Bu alanların tamamını bir yapı altında toplaması bakımından “güzellik endüstrisi” incelenmeye değer olarak ele alınmaktadır. Öncelikle kadınları hedefine koyan güzellik endüstrisinin önemli alanlarından biri giyimdir. Giysiler, yalnızca örtünme ihtiyacı bağlamında olmayıp güçlü de bir iletişim aracı ve kültür simgesi olarak yorumlanabilir.

Giyim tercihleri, olağanüstü bir seçme bolluğu sunan kültürün moda ile ilgili güçlü normları, kendi gayeleri paralelinde nasıl değerlendirdiklerini incelemek açısından eşsiz bir alan temin eder (Crane, 2003: 11). Moda, giysi kurallarını ve üniformaları dayatarak, giysileri bir toplumsal kontrol ve denetim şekli olarak kullanan pek çok metotla beraber ele alınmalıdır (Crane, 2003: 17). Her tarzın, okunacak özel bir anlamı bulunabilir. Moda, zengin, kadınsı-erkeksi, teşhirci, lüks düşkünü, rüküş, yönetici, eşcinsel, tutucu, işçi vb. gibi sosyal rolleri veya konumları gösteren birçok mesaj

⁵Nezaret altında tutulan bir kişiyi her an ve her yönden görünür kılan, onun yaşamındaki en ufak bir olayı, değişimi, hareketi kaydeden ve kontrol eden disiplin mekanizması olarak tanımlayabileceğimiz ve Foucault’un, Bentham’in panopticon adlı mimari tasarısından hareketle modern hapisane sisteminin doğuşunu anlatırken kullandığı bir kavram (Ceylan, 2013: 190).

barındırabilir. Modanın, eski tarzda giyinenleri aşağılayıcı, çirkin ve toplum dışı bırakan; yani demode olmakla tehdit eden bir fonksiyonu da vardır. John Fiske giyim stillerinin, iletileri düzenleyip anlamaya yardımcı olan bir takım kodlardan oluştuğunu ve bir “belirleyici kod” olan sosyal rolü ve konumu gösterdiğini ileri sürmektedir (Fiske, 2002: 77).

Zamana göre değişim gösteren moda yaklaşımında değişmeyen tek şey, ideal kadın tarzını biçimlendirmek olmuştur. Moda, fotoğrafçılık ve reklamcılığın sınırlarını belirlediği, kurallarını ortaya koyduğu, kültürel olarak ideal görülen belli bir kadın tarzı vardır: “Mükemmel kadın bedeni”. Bu ideal, “moda yazınının ortaya koyduğu ‘sorunlu alanlar’ın yok edilmesinden sonra geriye kalan siluettir” (Coward, 1993: 42). Topluca bir benzeşme olarak yorumlanan evrensel moda yaklaşımında “ideal kadın” figürü, düşünce olarak sabittir, görsel olarak ise değişir ve çabucak tüketilir. Moda, ikonlarını ve temalarını oluştururken; medya hem endüstriyel modayı, hem de lüks modayı pazarlamaktadır. Güzel kadın düşüncesinin bir kimliğe evrilmesini ve moda anlayışının büyük kitlelere erişmesini sağlayan diğer bir olgu “güzellik yarışmaları”dır.

Güzellik endüstrisinin Türkiye’deki yansımalarına baktığımızda; saç ektirme, burun estetiği, karından yağ aldırma gibi cerrahi operasyonların sayısı son yıllarda hızla artarken, kadın ve erkeklerin günlük bakım masraflarının senelik cirosu 25 milyar liraya ulaştığı ifade edilmektedir (Demir, 2017). İnsanlar, güzelleşmek maksadıyla kolaylıkla bıçak altına yatarak estetik operasyon ve uygulamaları arzulamakta ve kabul etmektedir. En basit şekliyle yüz gerdirmeye yılda 2.5 milyar dolardan fazla para harcadığı belirtilmektedir.

Cerrahi operasyonlarla güzelleşmenin yanı sıra günlük bakım için harcanan para da her geçen gün artış göstermektedir. Resmi rakamlara göre Türkiye’de kozmetik sektörü her yıl yüzde 10 seviyelerinde büyürken, kozmetik sektörünün büyüklüğü 10 milyar liraya ulaşmıştır (Demir, 2017).

Yapılan araştırmalara göre çalışan kentli kadınlar günlük bakımlarına oldukça yüksek bütçe ayırırken, güzelleşme modasının artık kentlerden köylere kadar ulaşmış durumda olduğu belirtilmektedir. Bir kadının 70 yaşında yaşama veda ettiği varsayımı ile ömrü boyunca güzellik sektörüne 350 bin TL harcadığı değerlendirilmektedir. Çalışan şehirli bir kadının aylık bakım masrafları ortalama 300 ile 450 TL arasında değişirken,

yüz gerdirme gibi diğer cerrahi operasyonlarda buna dahil edildiğinde bu rakam aylık 1.500 liraya da çıkabilmektedir (Demir, 2017).

Plastik ve Rekonstürktif Cerrahi Uzmanı Prof. Dr. Atilla Arıcı, burun ameliyatlarına talebin son yıllarda arttığını ifade etmektedir. Arıcı aynı zamanda şu bilgileri de eklemektedir: “Burun ameliyatında yaş ortalaması 17'ye düştü. Burnunu yaptırmak isteyen erkeklerin oranı artık kadınlarla aynı seviyede. Göz kırışıklığı, yüz germe, dudak büyütme, karından yağ çekme, göğüs büyütme ve küçültme talepleri son yıllarda arttı. Eskiden 50 yaşın üzerinde talepler gelirdi. Artık gençler de estetiğe önem veriyor. Erkeklerde burun ameliyatının yanı sıra saç ektirme modası yaygınlaştı”.

Yukarıda genelde güzellik endüstrisi kapsamında sağlanan hizmetler ve ürünlerden bahsedilmiştir. Bahse konu ürün ve hizmetler genelde orta ve üst gelir grubunda olan ve kentli bireylere yöneliktir. Ancak sosyolojik boyutu itibariyle güzellik ve buna bağlı olarak süslenme toplumun her katmanında talep edilen bir durumdur. Örneğin köylerde yaşayan kadınların çok eski zamanlardan itibaren geleneksel süslenme yollarını kullandıkları bilinmektedir. Köylerde renkli ve parlak kumaşların (ipek, atlas, kadife kumaşlar), abartılı takıların ve değerli taşların kullanıldığı günümüzde de görülmektedir (Koçkar, 2008: 96).

Özetlemek gerekirse, kadın bedeni güzellik endüstrisi eliyle ideal güzellik kalıbına sokulmaktadır. Kadının içine sokulduğu bu kalıp, aynı zamanda onu tüketmeye sevk eden bir kalıptır. Kadının ideal güzelliğe ulaşmak uğruna saçına, cildine, dişlerine, tırnaklarına, bedenine ve giyimine dikkat etmesi, modayı özenle takip ederek modaya uygun tüketimde bulunması gereklidir. Kapitalizmin yönlendirdiği bu tüketim arzusu, ataerkil toplumun kadından beklediği rol ile de uyum içerisindedir. Bu çerçevede televizyonda, reklam ve sinema filmlerinde, billboardlarda ve sanal ortamlarda üretilen tüm içerikler ataerkil düzen içerisindeki kadın rolünü her defasında yeniden üreterek tekrarlamaktadır. Dolayısıyla aslında söz konusu mecralar bir yandan kapitalist düzenin çarkını döndürmesine yardımcı olurken bir yandan da ataerkil düzenin mevcudiyetini pekiştirerek toplumsal cinsiyet rollerinin devamlılığını sağlamaktadır. Bu çerçevede güzellik, modaya uygunluk, ün gibi niteliklerin tamamının tüketimle elde edilebileceğine olan inanış, kapitalist ideolojilerin egemenliğini göstermektedir.

Gelişmiş ülkelerde medyanın ideal güzelliği oluşturma süreci kapsamında güzellik endüstrisindeki ve kadın estetiği üzerine etkileri sonraki kısımda incelenecektir.

3.2. Medyanın Güzellik Endüstrisindeki ve Kadın Estetiği Üzerine Etkileri

Kadın bedeni üzerinden oluşturulan güzellik söylemi; güzellik ölçütleri, moda, giyim ürünleri reklamları ve kozmetik ürünleri, estetik cerrahi endüstrisi ve benzeri güzellik endüstrilerinin pazarlama stratejileri ile kadınlara ulaştırılmakta bu aşamada aktif olarak medya kullanılmaktadır. Böylece tüm toplumun kabul ettiği normlar haline gelen güzellik söylemi; kadınların alışkanlıkları, günlük pratikleri, kendileri ve etraflarındaki diğer kadınlar hakkındaki düşünceleri, giyimleri, tüketim davranışları üzerinde yaptırımlarda bulunmaktadır.

Televizyonlarda, kadın dergilerinde, internette, gazetelerde yayınlanan reklamlar, tüketimi besleyen ve teşvik eden söylemlerin başlıca taşıyıcılarındandır. Gazete, dergi ve televizyon başta olmak üzere medyada yer alan reklamlar, yazılar ve bu araçlarda yer alan ünlülerin beden görünüşleriyle oluşturulan görseller, ideal ve ulaşılması hedeflenen beden olarak sunulmakta ve izleyicide bu doğrultuda bir talep oluşturulmaya çalışılmaktadır. Medyayı takip eden bireyler medyanın belirlediği güzellik anlayışına göre hareket etmektedir. Kimliğini oluşturma sürecinde, sosyal karşılaştırma vasıtasıyla kendini tanıyan birey, doğal bir durum olarak medyada idealize edilen güzellik yaklaşımını standart olarak kabul etmektedir.

Dove Araştırmaları kapsamında 2017 yılında “Kızlarda Güzellik ve Özgüven Araştırması” adıyla yapılan çalışmada, Türkiye’deki kızların yarısı özgüvensiz ve dış görünüşlerinden memnun olmadığını, yaşları ve özgüvenlerinden bağımsız olarak, dayatılan güzellik kalıplarına uymak için baskı hissettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda Türkiye’de orta özgüvenli her 10 kızıdan 4’ü yani yüzde 36’sı, güzel olma baskısı hissediyor; yüzde 37’si dergilerdeki ‘güzel kız’ imajlarına baktıktan sonra kendini daha kötü hissediyor. 10 kızıdan 6’sı yaşları ya da fiziksel özgüven seviyeleri ne olursa olsun hayatlarının her alanında baskı hissettiğini söylüyor. 10 kızıdan 8’i ise mutluluk kaynağı olarak güzelliğe çok fazla vurgu yapıldığını ifade etmişlerdir. Bu araştırma bile

güzellik endüstrisinin medya aracılığıyla kadınlar üzerinde oluşturduğu etkiyi gözler önüne sermektedir (Dove Araştırmaları, 2017).

Modern toplumlar, bedeni adeta bir proje haline getirmeyi destekleyecek düzenleyici inanışların ve uygulamaların bir şantiyesi haline gelmiştir. Günümüzde, özellikle tıp teknolojisi, estetik ameliyatı ve transseksüel ameliyat gibi yollarla insanların bedenleri yeniden biçimlendirilmektedir. Söz konusu yeniden-biçimlendirme sürecinde kuşkusuz oluşturulacak sosyal bedene modellik eden medyatik örnekler bulunmaktadır. Söz konusu örnekler, büyük oranda kendi değerini görüntüsünde bulan oyuncular, mankenler, sinema yıldızları vb. medya şöhretleridir. Kapitalist tüketimde, ideal beden için gerekli görülen tüm yapay estetik değerler ve güzellik ölçütleri serbest piyasa ekonomisinin taleplerine göre belirlenmektedir.

Tüketim toplumunun ideal bedenini oluşturmak gayesiyle kurulmuş olan dev sektörlerin rasyonelize ettiği bakış açıları, bu tür etkinliklerin devamlılığını sağlamaya yönelik işlev görür. Özellikle medya aracılığıyla reklamcılık ve daha önce değindiğimiz moda sektörünün bu konuda üstlendiği roller pek çoktur. Şimdi de biyoiktidarın aracı olarak estetik cerrahi konusu ele alınacaktır.

3.3. Biyoiktidarın Aracı Olarak Estetik Cerrahi

Hayatın belirli maksatlar için yeniden düzenlenerek üretilmesi çerçevesinde işleyen iktidar biçimi olan ve biyoiktidar olarak kavramsallaştırılan iktidar türü, günümüz modern toplumlarında kendini en çok beden ve kadın bedeni üzerinde göstermektedir. Üreme, nüfus politikaları, kadın bedeninin estetik değerlendirmesi ve sağlık sorunları üzerinden bedenin bir tüketim aracına dönüştürülmesi gibi araçların hepsi bahsedilen biyoiktidarın bedeni yönetme ve yönlendirme politikaları olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu kapsamda tüketim kültürü içinde uyarlanan ideal beden, incelikli giyim-kuşam modasının, kozmetiğin, baştan çıkarıcı aksesuarların ve estetik cerrahi operasyonların devamlı olarak kesip biçerek yeniden dizayn ettiği bir proje, her şeyden daha önemlisi de, kendisine yatırım yapılan bir unsurdur. Özetle ifade edecek olursak, her dönemde var olduğu gibi, küresel tüketim toplumlarında da bedenin, özellikle de kadın bedeninin

kendisi “siyasal ve toplumsal düzenin merkezi bir metaforu konumunda olmuştur. Pastoral iktidar bedeni kullanarak bireyleri kontrol etmiş ve denetlemiş, rasyonel iktidar da bu kontrol ve denetleme mekanizmasını çoğaltarak beden üzerinden siyaset yapmaya çalışmıştır. İnsanların doğal dünyadan koparılması da cinselliği kontrol eden çağdaş toplumların üretilmesi ile olmuştur” (Saygılı 2005: 334).

Yine görsel medyanın oluşturduğu ve moda adına tüketimi desteklemek gayesiyle ön plana çıkarılan moda ikonlarının modadaki belirleyici yansımaları ve takipçileri olan kitleler sayesinde artan fitness, diyet, kuaför, makyaj gibi güzelleşme/güzelleştirme faaliyetlerini tamamlayıcı unsur olan “kozmetik”, bir çeşit tüketim endüstrisi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kozmetik ürünlerin dermatolojide (cilt hastalıkları) kullanım amacı; cildin nemlendirilmesi, cilt temizliği ve cilt bakımındır (Karaduman, 2003:176). Kozmetik sektörünün endüstriye evrilen cerrahi uzantısı da “estetik cerrahi” olarak tanımlanmaktadır. Plastik cerrahinin dallarından birini oluşturan “kozmetik/estetik cerrahi”⁶ bedeni güzelleştirmeye ve biçimlendirmeye yarayan bir takım ameliyatlardan ve uygulamalardan meydana gelir. Plastik cerrahi alanına estetik cerrahiden başka “pediatrik plastik cerrahi”⁷, yanıklar, çene cerrahisi, “oküloplastik cerrahi”⁸, yara tedavisi, “onkolojik cerrahi”⁹, derinin cerrahi hastalıkları, el/yüz cerrahisi, “rekonstrüktif

⁶Estetik cerrahiye botoks enjeksiyonları, yüzü gençleştirme cerrahisi, endoskopik alın cerrahisi, cilt yenileme (mekanik veya kimyasal soyma, lazer cerrahisi), dolgu maddesi uygulama (yağ, silikon, teflon, fasya vb), göz çevresi cerrahisi, burun/meme/cinsel organ estetikleri, vücut şekillendirme cerrahisi ve karın germe, yağ dokuları aspirasyonu (liposuction, liposhaping), jinekomasti (erkeklerde meme büyüklüğü), saç restorasyonu cerrahisi girmektedir (Petek, 2006: 180)

⁷Doğuştan vücut ve organ anomalileri, yoklukları, asimetrisi; doğuştan dudak, damak ve yüz yarıkları (tavşan dudak, kurt ağız); doğuştan kulağın olmaması a.g.e.

⁸Göz kapağı tümörleri, estetikleri, düşüklükleri ve darlıkları, göz çevresindeki travma ve deformasyonları a.g.e.

⁹Kafa ve boyun tümörleri, yumuşak doku sarkomları

cerrahi”¹⁰ , “ürogenital cerrahi”¹¹ , “kraniyofasial cerrahi”¹² , “mikrocerrahi ve transplantasyon”¹³ dahildir (Petek, 2006:180-181).

Plastik cerrahi günümüz toplumlarında en hızlı büyüyen ve genişleyen medikal uzmanlık sektörü özelliği taşımakla beraber estetik cerrahinin gelişiminde veya kozmetik alanında en büyük destekçiler şüphesiz kadınlardır. İstatistiklere bakıldığında 1970’den itibaren, kadın hasta oranı kimilerine göre %90, kimilerine göre de %95’tir (Haiken, 1999:11). Güzellik endüstrisinin etkisi altında ve onun söylemlerine göre hareket eden kadınların, görünüş takıntısı sonucunda estetik uygulamaları talep etmesiyle, endüstrisinin kazancı da artmaktadır. Uluslararası Estetik Plastik Derneği (ISAPS)’nin en çok kozmetik/estetik işleminin yapıldığı 2010’daki raporunda kadınların genel bir güzellik kaygısı taşıdığı, dahası dünyadaki kadınların üçte ikisinin bu kaygılarla yaşadığı ifade edilmiştir.

Toplumlarda erkeğin “akıl” , kadının “beden” olarak özdeşleştirildiği değerler o kadar içselleştirilmiş ki, kozmetik/estetik cerrahi de bu beklentileri karşılamak için hizmet veren bir alana dönüşmüştür. Kadınlar, sahip olduklarına inandıkları imajlarını korumak adına güzellik endüstrisinin metasına dönüşmektedirler. Cerrahi çözümler kadınlara idealize edilmiş imaja tutunmalarını sağlamaktadır; yani “modern yollarla kadınların kendilerini dönüştürmelerini ve yeniden biçimlendirmelerini” (Haiken, 1999:15) mümkün kılabilmektedir. Kemikli burnu, ufak memesi, fazla yağı hatta kısa boylular için vücut heykel misali yontulurken, güzellik algısının oluşturduğu psikolojik baskılar da kısmen geçici bir süre giderilmiş olur.

Görünümünden hoşlanmayan kadınların kozmetik/estetik cerrahiye kullanmalarıyla özsaygı arasında nedensel bir ilişki bulunmaktadır. 2017 yılında Dove

¹⁰Onarım (kaza/yanık sonucunda ortaya çıkan doku ve organ kaybının onarımı; doğuştan olmayan ya da kusurlu olan organları onarma; tümör ameliyatlarından sonra eksilen veya bozulan organları onarma) a.g.e.

¹¹Hipospadias, epispadias; penisin onarılması ya da oluşturulması; vajinanın onarımı ya da oluşturulması; cinsiyet değiştirme operasyonları; cinsel organ estetiği a.g.e.

¹²Doğuştan kafatası şeklinin bozuk olması; kafatası ve çevresindeki bütün tümörleri, kaza neticesi onarımlar a.g.e.

¹³ Kopan organların tekrar yerlerine dikilmesi; doku nakilleri sayesinde büyük yaraların kapatılması a.g.e.

tarafından (14 ülkeden 10-17 yaş aralığındaki 5 bin 165 genç kızla görüşülerek yapılan) “Özgüven, güzellik, beden imgesi ve bedenine güvenme” konularında “The Real Truth About Beauty: Revisited” adında yapılan araştırmada (Dove Araştırmaları, 2017);

- i. Tüm dünyada kadınların sadece %4'ü kendisini güzel buluyor (2004'e göre %2 artış),
- ii. Genç kızların sadece %11'i kendini rahat bir şekilde 'güzel' olarak tarif ediyor,
- iii. Genç kızların %72'si güzel olması gerektiğine dair inanılmaz bir baskı hissediyor,
- iv. Kadınların %80'i her kadında bir güzelliğin olduğunu düşünüyor, ancak bunu kendilerinde göremiyor,
- v. Tüm dünyada kadınların neredeyse yarısından fazlası (%54), söz konusu görünüşleri olduğunda, kendilerini acımasız bir şekilde eleştiriyor.

10-17 yaşları arasında baş gösteren güzellik ve beden imajı endişesinin giderilmesinde yahut arttırılmasında ilk faktör aile olarak gösterilirken, endişe yapay veya kurgusal olsa da tüm sağlıksız şartlar güzellik endüstrinin kazanç mekanizmasına bağlıdır. Günümüzde kozmetik/estetik cerrahiden, alışveriş merkezinden, yoga kampına, depresyon gideren alternatif ilaçlara kadar birçok şeyin bir bütünlük şeklinde kadının “mutluluğu” için çalıştığı belirtilmektedir. Tüketim kültürünün, bu açıdan, egonun fiziksel şekline yaptığı katkılar saymakla bitmez bir göstergeler düzeni oluşturmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİYOİKTİDARIN KADINLARIN ESTETİK ALGISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. BİYOİKTİDARIN ETKİ MEKANİZMASI VE İŞLEYİŞİ

Foucault, modern dönemle birlikte biyolojik olan bedenın nasıl iktidar olarak biçimlendirildiğini açıklar. Biyoiktidar amaç olarak kendine bireyi seçmiş ve bireyi benliğinde nesneleştirmek maksadıyla var gücüyle gayret göstermiştir. Foucault'ya göre beden bilinci ve bedene hâkim olma ancak iktidarın bedeni çevrelemesiyle mümkün olabilmektedir.

Bedenin ıslah edilmesi gerektiği fikri özellikle 18. ve 19. yy.'larda modern iktidarın bedeni hastanelerde, okullarda, hapisanelerde ve fabrikalarda çevrelemesini sağlayan disipline edici rejimlerin oluşmasına temel teşkil etmiştir. Disipline edici bu rejimler bedenın anatomo-politikasını oluşturmaktadır. Bu biçimin amacı, insan bedenini disipline etmek, daha verimli ve uysal kılmak, yeteneklerini geliştirmek ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir.

Bu evreden itibaren, modern toplum birey şeklinde bedenle değil de tür olarak biyolojik bedene alaka duyan bir iktidar yapısı olarak biyoiktidarın uygulamalarına tanıklık yapmaktadır. Biyoiktidar tek tek bireylerin bedenlerini değil toplumsal bedenın tümünü ilgilendiren süreçlere pek çok müdahale geliştirir. Çoğalma, doğum ve ölüm oranları, kamu sağlığı, göç sorunları, konut, yaşam süresi, sağlık düzeyi ve bunları etkileyebilecek bütün şartlar düzenleyici denetim vasıtasıyla iktidarın istatistiksel hesaplarına dâhil olur. Foucault için bu durum nüfusun biyopolitikasıdır.

Nüfusun biyopolitiği olarak adlandırılan ikinci biçimde bedene bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim getirir. Foucault, biyoiktidarı burjuva toplumunun büyük buluşlarından biri ve kapitalizmin gelişmesinde önemli bir unsur olarak değerlendirir. Çünkü kapitalizm bedenın üretim sürecine denetimli ve kontrollü olarak girmesini ve nüfusun ekonomik süreçlere uygun olmasına gereksinim duyar. Kapitalist üretim şekli gereği bedenın sahip olduğu güçlerin emek gücüne evrilmesi ve

üretim gücü şeklinde kullanılması; ama aynı anda uysal ve itaatkâr kılınması, tabi kılınması gerekir. Bu sebep ile biyoiktidar hegemonya ve tahakküm ilişkileri getiren toplumsal ve ayrımcılık hiyerarşi unsurları olarak da etkili olmuştur. Fakat bu etkiyi yaparken kullanmış olduğu teknikler sınırlandırıcı ve negatif değildir ve bedensel şiddeti reddeder. Çünkü bireyin biyolojik hayatı ve bireyin sahip olduğu güçleri sınırlamak veya yok etmekten ziyade daha da güçlendirmek, en uygun şekilde kullanmak, denetlemek ve örgütlemek zorundadır.

Biyoiktidarın gelişiminin diğer başka ve önemli bir neticesi de hukuksal yasa düzeninin yerine giderek normların ön plana çıkarak önem kazanmasıdır. Yasalar sınırlandırıcıdır ve uç noktada yaptırım silahı ölümdür. Aksine nesnesi yaşam olan bir iktidarın düzenleyici ve denetleyici sistemlere ihtiyacı vardır. Bu düzenleme ve denetlemeyi ortaya çıkardığı normlar aracılığıyla yapar. Ama bu, yasanın ortadan kalktığı ve geçersiz olduğu anlamına gelmez. Yalnızca, yasalar artık norm gibi işlevi olmaya başlamış ve hukuk sistemi, gayesi yaşamın güçlerini düzenlemek olan bir unsurlar bütününe dâhil olmuştur. Özetle yaşam üzerinde odaklanan biyoiktidar bir normalizasyon toplumu dönüşümü sağlayarak, yani bireyleri normlara uymaya zorlayan, bireyleri normalleştiren bir toplum oluşturmayı hedefler.

Bu biyoiktidar mekanizması işleyiş olarak en çok cinsellik ve nüfus üzerinde etkili olmuştur.

2. BİYOİKTİDARIN CİNSİYET ÜZERİNDEN KENDİNİ GÖSTERMESİ

Freud “cinsellik her şeyden önce, bir üreme içgüdüğü dolayısıyla da karşıt iki cinsten insanın bir arada olma arayışıdır” diyerek, en temel manada cinsel arzuyu insanın ruhsallığının temelinde yerleştirir. Merleau-Ponty’de ise “cinsellik, örtülü bir güç” Schopenhauer ise “içgüdüsel bir açlığın doyurulduğu bir yer” olarak görülür. Foucault’da ise cinsellik ne insan hayatına ait bir olgu ne de doğal bir özelliktir. Cinsellik kurgulanmış bir deneyim şeklidir ve biyolojik olmaktan öte toplumsal, tarihsel ve kültürel kökenlere sahiptir. Bu yaklaşımdan Foucault’nun cinsellikle alakalı biyolojik etkenleri göz ardı ettiği değerlendirilmemelidir. Foucault, cinselliğin oluşumunda söylemlerin ve kurumun

üstlendiği role daha çok önem vererek, öncelliği bunlara ayırmaktadır (Canpolat, 2005: 122).

Biyoiktidarın cinsiyet üzerinden kendini göstermesini ele alırken öncelikle biyoiktidar kavramını ortaya atan Foucault'nun cinsellik konusundaki değerlendirmelerine göz atmak gerekir. Foucault, cinselliğin ne olduğundan çok toplumdaki işlevini ele alarak yorumlama ihtiyacını duymuştur. Her yerde çoğul ve hareketli olan iktidar, belirlediği cinselliği düzenlemektedir. Cinselliği farklı evrelere ayırarak her döneme farklı özellikler yükleyen Foucault, bu yaklaşımdan cinselliğin bir iktidar aracı haline geldiğini ispatlamaya çalışır; çünkü cinsellik her şeyden öte bir iktidar konusudur.

Cinsellik teması Foucault'da iktidar yorumlamasının bir uzantısıdır. Foucault'nun bakış açısından cinsellik, cinsellik hakkındaki söylemden doğan bir tarihsellik üzerine kuruludur ve cinsellik hakkındaki söylem cinselliğin özellikle üretilmesini içerir. Cinsellik özellikle 19. yy.'da stratejik bir değer kazanır. Bir yanda bedensel bir davranış olarak cinsellik, devamlı gözetleme şeklindeki bireyselleştirici ve disipline edici bir denetime bağlıdır; bir yanda da cinsellik üreme dolayısıyla olan etkileriyle artık bireyin bedenini değil, nüfusun oluşturduğu kalabalık toplulukları ilgilendiren geniş biyolojik süreçler içerisinde yer almaktadır. Cinsellik Foucault'ya göre bütünüyle bedenin ve nüfusun buluşma yeridir (Foucault, 2011a: 257).

Cinsellik; disipline, düzenlemeye dayanmakta ve üremenin biyolojik mekanizmalarını olduğu gibi davranışın toplumsal değişkenliklerini de içermektedir. 20 yy. ise, cinsellikte bastırma düzenlerinin gevşediği bir dönemdir. Evlilik öncesi ve evlilik dışı ilişkiler konusunda sert cinsel yasaklamalardan göreceli bir hoşgörü anlayışına geçilmiştir. Foucault'ya göre sapkınların toplum dışı bırakılması ilkesi yumuşatılmış, bu tür kimselerin yasalar tarafından mahkûm edilmeleri kısmen sona ermiş, çocukların cinselliğine vurgu yapan tabular büyük oranda kaldırılmıştır (Foucault, 2012: 84). İfade edildiği şekilde cinsellik, farklı dönemlerde farklı şekillerde biçimlendirilse de, aslında iktidarı muhafaza etmektedir.

İktidar mekanizmaları cinsellik alanında bedene, insan türüne, yaşama, bu türün gücü ve egemen olma yeteneğini ya da yararlı olma yeteneğini güçlendirene seslenir.

Sağlık, çocuklar, toplumsal bünyenin canlılığı, türün geleceği gibi konularda iktidar cinselliğe müdahale eder. Cinsellik, gösterge değil, nesne ve hedef olarak görülür. İktidar cinselliği biçimlendirir, ortaya çıkarır ve oluşturur (Foucault, 2012: 105). İktidarla cinsellik arasında dışlama, itme, ret, engelleme, maskeleye ya da gizleme şeklinde ilişki kurulabilir. İktidar, genel olarak cinselliğe yasalarını dikte ettiren şeydir.

Cinselliği ona boyun eğdirmek için uğraşan iktidara karşı itaatsiz bir tepki olarak görmek gerekir. İktidar öğelerinde cinsellik en saklı öge değil, en büyük araçsallığa sahip öğelerden biridir. Olabildiğince fazla manevrada kullanılabilir ve çeşitli stratejiler için dayanak noktası ve menteşe görevi üstlenebilir bir nitelik taşır (Foucault, 2012: 76). Cinsellik iktidarın tek bir biçimine bağlanmadan ancak çoğul hareketliliği içindeki söylemlerin su yüzüne çıkarılması ile incelenmelidir.

Cinselliğin bir alan olarak yapılanması iktidar ilişkileri dolayısıyladır. İktidar söylemleri ve bilgi teknikleri gücünü de yanına alarak bedeni biyoiktidar aracı durumuna getirmiştir. Biyoiktidarın cinsiyet üzerindeki etkisi incelenirken mutlaka incelenmesi gereken başka bir önemli konu da biyoiktidarın beden yaklaşımıdır. Biyoiktidar beden ilişkisi birinci bölümde ele alındığı için burada kısaca ifade edilerek biyoiktidarın kadına özgü tutumuna geçilecektir.

Beden, Foucault'nun biyoiktidar yaklaşımında önemli bir yere sahiptir ve iktidar kendini beden üzerinden sürdürür. Özellikle biyoiktidarın yaklaşımlarından biri olan bedenin anatomi-politiğinde, iktidar, bedeni merkez alır ve bedeni tahakkümüne almaya çalışır. Diğer bir yaklaşım olan nüfusun biyopolitiğinde, iktidarın düzenleyici rolü karşımıza çıkar. Bir taraftan bedenin denetime alınıp düzenlenmesi ve disipline edilmesi üzerine yoğunlaşan Foucault, diğer taraftan ise bedenin yönetim vasıtasıyla üretilmesine odaklanır. Sonuçta biyoiktidarda beden, karşımıza vazgeçilmez bir öge olarak çıkar.

3. BİYOİKTİDARIN KADINA ÖZGÜ TUTUMU

3.1. Kadınların Üzerinde Biyoiktidarın Çevresel Baskısı

Biyoiktidar, yaşama iki şekilde müdahale etmektedir. İlki, birinci bölümde ayrıntılı olarak analiz ettiğimiz disipline edici bir iktidardır. Foucault'nun, “bedenin

anatomo-politiği” olarak adlandırdığı bu biçimin amacı, insan bedenini disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek, daha verimli ve uysal kılmak ve ekonomik denetim sistemleriyle bütünleştirmektir. “Nüfusun biyopolitiği” olarak adlandırdığı ikinci şekli ise bedeni bir doğal tür biçiminde ele alır ve nüfusa düzenleyici bir denetim getirir (Foucault, 2011a: 17). Biyoiktidar, kapitalizmin gelişmesinde vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Kapitalist toplumlarda iktidarın uygulanmasından daha maddi ve bedensel bir şey yoktur. Bedenlerin üretim evresine dâhil edilmesi ve nüfus unsurunun iktisadi süreçlere göre düzenlenmesi bu yol ile mümkün olmuştur.

Bedenin iktidar olarak çevrelenmesi karşılıklı ve karmaşık ilişkilere göre, onun ekonomik kullanımına bağlıdır. Bedenin egemenlik ve iktidar ilişkileri tarafından kuşatılmasının nedeni büyük ölçüde, üretim gücü olmasından kaynaklanmakta ve bedeninin iş gücü olarak değerlendirilmesi onun hem üretken beden hem de tabi kılınmış beden olması durumunda olası olmaktadır. Bedenin işlevselliğinin bilimi olmayan bir beden bilgisi ve egemen olma Foucault’ya göre, bedenin siyasal teknolojisi olarak isimlendirilen şeyi oluşturmaktadır (Foucault, 1992: 31-32). Modern çağlarda iktidar bir refah sorunudur. Bedeni verimli bir şekilde denetim altına alıp düzenlemeye çalışan refah stratejileriyle yaşam üzerinde olumlu bir etki bırakır. İktidar, kendi işleyişinden destek olarak beden üzerindeki teknolojilerini etkin olarak kullanır. Bireylerin bedenlerine, tutumlarına, hareketlerine ve gündelik davranış kalıplarına kadar el atarak iktidarı bedenselleştiren biyoiktidar, bedenleri nesnelere/araçlar haline getirmede ve manipüle etmede başarılı olmuştur.

Foucault'nun iktidar-özne kavrayışında da biyoiktidarın insan yaşamına müdahale ettiğini; "Bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir." şeklinde ifade eder (Foucault, 2011a: 63). Foucault'ya göre biyoiktidar biçimi, yasak, baskı ve hukukun hayata geçirilmesi ya da sansürleme yoluyla değil, bedensel ve söylemsel müdahaleler aracılığıyla öznenin normalleştirilmesi ve cinsellikle ilgili normatif bilgi ve belirli bir hakikat üretmeyi amaçlayan kurumların, merkezlerin ve uzmanların söylemleri, pratikleri ve tekniklerinin harekete geçirilmesi ve uygulanması vasıtasıyla olmuştur.

Tüketim toplumunda bedenleri nesnelere/araçlar haline getiren tüketime dair etkinlikler sayılamayacak kadar çeşitlidir ve bireylerin yaşam alanlarını kuşatmış durumdadır. Buna ek olarak tüketim toplumu teorisyenlerinin kayda değer saptamalarından biri de sadece giyim, güzellik, gıda maddeleri, kozmetik ürünler, ev ürünleri gibi metaların değil, kültür ürünlerinin ya da kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılan haberlerin de tüketilir olmasıdır. Gerçekten de kitle iletişim araçları ve medya günümüz kapitalizminin tüketim bombardımanının oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Bu araçlar, hem özellikle tüketime odaklanan yayınlar yaparak tüketim araçlarının ya da göstergelerin tüketilmesini sağlamasıyla, hem de bizzat tüketilecek yayın ve haberleri üretmesiyle, tüketim toplumunun önemli bir bileşeni haline gelmiştir (Baudrillard, 2004: 124-160).

Tüketim toplumunun kendi kısır döngüsü içerisinde tüketen kişi, özne olmayı ve yeniden bir kimliğe sahip olmayı tekrar tüketimde arar. Tüketim, özne olma ve yeni bir kimliğe sahip olma arasındaki ilişkiselliğe dair farklı görüşler bulunmaktadır. Örneğin Bocoock (2005: 105-106) tüketim toplumunda reklamcılar, imalatçılar ve müzik endüstrisi gibi aktörler tarafından hem kadınların hem erkeklerin tüketim gruplarını meydana getirdikleri ve salt edilgen hedef gruplar olarak algılanmadıklarını ifade etmektedir. Buna göre söz konusu aktörler nezdinde özellikle gençler, tüketim nesnelere gösterdikleri üzerinden şekillenen kimlik duygularını etkin şekilde ortaya koymak üzere davranmaktadırlar (Bocoock, 2005: 106). Keza tüketim toplumunda tüketicilerin kapitalizmin pasif kurbanları olmadığı, daha ziyade göstergelerle arzularının harekete geçirildiği belirtilmektedir.

Kapitalizm ve tüketim ekonomisinin araçsallaştırdığı, her zaman nasıl göründüklerini düşünmek zorunda olan ve toplumda sürekli bakılıp yargılanan kadınlar kendilerini devamlı gözetim altında hisseder. Bu gözetim, başkaları tarafından olduğu kadar kendilerinin de içinde olduğu bir dönemi kapsar. Kadının kendi varlığını yorumlayışı kendisi olarak başkaları tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır. Kadın kendisini görsel bir araca ve nesneye dönüştürür.

Süreklilik ve ısrarcılık arz eden mesajlarıyla kitle iletişim araçları ve medya da bu süreçte önemli rol oynar. Medya erkek ve kadın olmakla ilgili düşünceleri biçimlendirirken kadını da kısıtlayıcı ve gerçek olmayan güzellik standartlarını takip

etmek zorunda bırakır. Sunulan imajlarla kadınların kendi bedenleri üzerinde farklı bir yorumlama ve biraz da kavgalı bir ilişki içine girmelerine katkıda bulunur.

Kadın tüketimde temel unsur olarak görülür. Bu sebep ile kadınların kendileri ile ilgili yorumlamalarındaki değişiklikler takip edilir ve bunlar bu sistem içinde adapte edilir. Buna bağlı olarak medyada da bir kadın stili ve imajı oluşturulur. Özellikle reklama yönelik bir araç olarak kabul edilen kadın dergileri ve sosyal medya yoğun olarak tüketim ideolojisini ön plana çıkarır. Toplumsal kültürel ve norm değerlerin bu süreçteki öneminden dolayı reklamcılar da ürünlerini satmak için çoğu zaman toplumdaki geçerli güzellik ve fiziksel cazibe ile ilgili değerlere başvururlar ve bunun önemini vurgularlar.

Kitle iletişim araçları ve medya aracılığı ile sunulan güzellik kavramı ve bununla ilgili öneriler, reklamlar vasıtasıyla vaade dönüşür. Bunlar da yoğun bir şekilde kozmetik reklamlarında karşımıza çıkar. Bu sebep ile güzellik kadın için hep ön planda olan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kadınların değerli olmaları için güzel olmaları da gerektiği devamlı yinelenmekte ve içinde yaşanılan toplumsal kültür çoğu kadın için ulaşılamaz olmakla kalmayıp aynı zamanda sağlıksız olduğu değerlendirilen güzellik standartlarını ortaya koymaktadır.

Mükemmelliği, özellikle de kadınların mükemmelliğini ön plana çıkaran bir dünyadayız. Güzellik uğruna her şey değişebilir; bu anlamda da gerçeklik sorgulanır durumdadır. Medya ve toplumdaki diğer yapılar tarafından sunulan imajlar insanları kolaylıkla etkilemektedir. Bu süreçte reklamlar önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güzellik endüstrisi aslında başlangıcından beri “güzellik” kavramına bağlı olarak bir kadın üzerinde bir hoşnutsuzluk duygusu yerleştirmeye çalışır. Bu hoşnutsuzluk duygusu sadece sahip olduklarımızdan değil, temelde nasıl görüldüğümüz ve kim olduğumuzdan duyacağımız hoşnutsuzluktur. Bu kapsamda önemli olan husus kadınlara yeterince çekici ve güzel olmadıkları kararını verdirip ve kendilerini suçlu hissederek onların ürünlerini satın almak yoluyla suçluluklarını baskılamaya çalışmalarını sağlamaktır. Toplumsal kültür de kadınlardan ideal kadın tanımına uygun olarak fiziksel görünüşlerine özellikle özen göstermelerini talep ederek kadınların yaşamlarına müdahale etmektedir.

Yaptığımız bu çalışma neticesinde kadınların üzerinde biyoiktidarın çevresel baskısını kısaca özetleyecek olursak; Foucault'nun birçok defa dile getirdiği şekilde modern topluma giden bu süreçte iktidar, daha çok bireylerin yaşamına odaklanmaktadır. Biyoiktidar olarak sırasıyla disipline edici ve düzenleyici iktidar adını alan bu biçimlerin beden üzerindeki müdahalesinin günümüz toplumunda ise kapitalist sistemin tüketim toplumuna denk gelen ihtiyaçlara göre yeniden biçimlendiği görülmektedir.

Bedenin ve cinselliğin kapitalist topluma ve tüketim ekonomisine özgü bir şekilde düzenlenerek üretilmesini sağlayan bu mekanizmada kadınların estetik duyarlılıklarının önemli bir işlevi vardır. Kadınlardan güzel olmanın açık bir beklenti olduğu toplum yapısı içerisinde kitle iletişim araçları ve medyanın da moda ve estetikle ilgili yayınları, kadınları estetik konusunda duyarlı olmaya zorlamaktadır. Bu durumda kadın üzerinde yoğun bir çevresel baskı oluşturmaktadır.

3.2. Biyoiktidarın Kadın Estetiğine Müdahale Eden Yönü

Biyoiktidar, hayatın birçok alanında olduğu gibi kadın bedeni üzerinde de düzenleyici bir role sahiptir. Biyoiktidar, kadınların güzellik ve estetikle ilgili algılarını şekillendirip onları kapitalist tüketim kültürüne uygun bir şekilde yönlendirmektedir.

Ataerkil sistemde toplumsal cinsiyete endeksli rollerin yeniden üretilerek baskı pratiklerinin devam ettirilmesinin önemli bir ayağı kadın bedeninin cinsellik ve güzellik doğrultusunda kodlanmasıdır.

Sistemde ön plana itilerek kurgulanan kadınlık ideali güzellik temelinde şekillendirilmekte ve kadınların varlığı bedensel bir düzeye indirgenmektedir. Bu kapsamda ataerkinin oluşmaya başladığı dönemden günümüze kadar kadın bedeni sistematik olarak denetlenmiş ve düzenlenmiş, estetik yönelimli pratikler kadınlara benimsetilmiştir.

Son yıllarda ise kadın bedeninin estetik kaygılarla kurgulanması, gerçek bir kadın olmanın şartı haline gelmiş durumdadır. Kapitalist sistem konteksinde bir değerlendirme yapıldığında, güzelliğin değişmeyen bir yönü olduğunu görürüz: O da, güzelliğin hep satan bir şey olmasıdır (Peiss, 2001: 9–10).

Ataerkil kapitalist düzenin sürekliliği için kadın bedeninin fetişizmi en son noktaya taşınmakta, güzelliğin pazarlanması ve akıl almaz boyutlarda bir güzellik endüstrisinin oluşturulmasıyla güzellik bir kazanç sağlama vasıtası haline getirilmektedir. Endüstrinin kazanç zincirlerinin tamamlanması, sistemin kadınları “güzel ve estetik bir bedene sahip olmaya” indirgeyen cinsiyetçi kodlarıyla gerçekleşmektedir.

Tüketim toplumu ve cinsiyet ilişkisi ele alındığında ise bu ilişkinin birbiriyle iç içe geçmiş iki esas bileşeni olduğu ifade edilmelidir: Birinci bileşen kadınların tüketicileştirilmeleri, ikincisi ise kadın bedeninin tüketim aracı/nesnesi haline getirilmesidir. Beden tüketim toplumunda, tüketim etkinliklerinin önemli bir unsuru olarak kurgulanmıştır. Giderek genişleyen ve büyüyen güzellik endüstrisi ile bu manevra alanı genişlemiş ve kadınlar güzellik ürünlerinin tüketicisi olarak, önemli hedef kitleler haline dönüşmüşlerdir. Kapitalist sistem ve toplum kültürü tarafından kadınlara dayatılan çeşitli rollerin pekiştirilmesi ve idealize edilmesinde tüketim önemli bir araçtır. Kadınların fiziksel güzelliklerine atfedilen önem ve hane, toplum içinde yürütülen etkinlikler düşünüldüğünde, ev ve güzellik endüstrilerinin devasallığının altyapısı daha net anlaşılabilir.

İkinci bileşen konteksinde ise Baudrillard’ın (2004: 163), bedenin günümüz tüketim toplumunda “en güzel tüketim nesnesi” haline dönüştüğü saptamasından bahsedilmelidir. Nitekim tüketimin genel amaçlarından biri de kadınların eril bakışa layık bir bedene sahip olmalarının teşvik edilerek vurgulanması yönünde şekillenmiştir. Bedenin güzellikle bir takıntıya varacak şekilde özdeşleştirilmesi, bedene yönelik farklı pratik ve etkinliklerin de güzellik kavramı etrafında şekillenmesi neticesini doğurmuştur. Sözelimi spor yapmak, sağlıklı olmak, cinsellik gibi etkinlikler, yaşlanmaya ve zamana karşı yarışan bedenin estetikliğini sürdürebilmesi amacını gütmektedir. Beden devamlı çekip çevrilmesi, üzerinde düzenlemeler yapılması gereksinimi duyulan bir alan haline gelmiştir. Bu kapsamda sağlık sektörünün güzele dayalı alanı son derece genişlemiş, tıp teknolojilerindeki ilerlemeler, bedensel güzellik ideallerini gerçekleştirecek bir yöne doğru gelişmeye başlamıştır (Baudrillard, 2004: 153-183). Bocoock ve Bauman gibi tüketim toplumu üzerinde çalışan diğer düşünürler de tüketim toplumunda bedenin yeni rolü ve biçimini ele almışlardır. Feminist düşünürlerinde dikkat çektikleri gibi, kadın bedeni kitle iletişim araçları ve medya tarafından da sömürülmüş ve beden güzelliğine

adeta esir olunmaya dair kodların yeniden üretimi gerçekleştirilmiştir. Ancak son yıllarda sadece kadın bedeninin değil, erkek bedeninin de yaşamın birçok alanında, kadın bedeni kadar olmasa da fetişleştirildiği görülmektedir. Kapitalist sistemin yapısına uygun olan güzellik ideali çerçevesinde bir insanın artık sadece kendiliğinden “cazip bir kadın” ya da “yakışıklı bir erkek” olamayacağı algısı oluştuğundan (Bocock, 2005: 74) tüketim toplumunda “tamamen uygun bir beden” izi sürülmekte ve asla ideal bedene ulaşmama durumu bireylerde kaygı oluşturmaktadır (Bauman, 2001: 158). Bauman (2001: 161–162) bu kapsamda tüketimin merkeze oturduğu ataerkil kapitalist sistemde, ele aldığı “ideal estetik bedene ulaşma” sürecinin bir “proje beden” oluşturduğunu ifade ederek, günümüz piyasa ilişkileri konteksinde güzelliğin kazandığı manayı yorumlamıştır:

“Proje bedenin endişe üreten ve onarılamaz müphemliği... bedenin sınırlarını tanımlama ve koruma ödevini özellikle kafa patlatıcı ve dolayısıyla da pek çok korku için özellikle verimli bir zemin yapıyor. Haz koleksiyoncusunun bedeninin yaşayabileceği/tadabileceği çoğu duyum, dış dünyadan gelen uyarıcılara gereksinim duyuyor.”

Biyoihtidarın geleneksel müdahale araçlarına ilave olarak teknolojinin ilerlemesi ile birlikte yeni araçlar da devreye girmektedir. Hayat tarzının yeni düzenleme alanı olarak öne çıktığı günümüzde sosyal medya bu araçların en önemlisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler yaşam tarzlarını çevresi ile paylaşmak istemekte ve sosyal medya, yaşamın her anının başkaları ile paylaşılması için çok geniş olanaklar sunmaktadır. İnsanların özgürleşmesi olarak algılanan sosyal medyada yaşam tarzını sergileme ve görünme davranışı, sosyal medyada başkalarının değerlendirmelerinden geçerek daha sonraki adımlar için bir yol haritası oluşturmaktadır. Bireyin yaşamı ile ilgili sosyal medyada paylaştığı bir bilgi ya da görüntünün beğeni sayısı ve takdir içeren yorumlar daha sonraki adımlar için bir kontrol kaydı haline gelebilmektedir (Atlas, 2015).

Ayrıca; günümüzde kadınlar geçmişe oranla kapitalizm ve üretim ekonomisinin sonucu olarak iş hayatında daha yoğun ve etkin bir şekilde yer almakta, çok daha uzun süreler sosyal yaşam içinde var olmaktadır ve bu durum da kadınlar üzerinde büyük baskı oluşturmakta ve dolayısıyla da kadınların dış görünümüne büyük önem vermelerine ve genç görünme için büyük gayretler göstermelerine sebep olmaktadır. Tüketici kültürünün de etkisiyle beden artık, simgelerin ve sembollerin iletim aracı haline gelmiştir.

Bu kapsamda insanlarla etkileşim kurarken en çok göz önünde olan yüz, estetik görünümde büyük önem kazanmıştır. Bu nedenle her zaman daha estetik, daha güzel ve genç görünmeyi arzu eden insanlar tarafından talep göremeye başlayan estetik ameliyatları (yüz germe, çene estetiği, burun estetiği gibi) oldukça popüler bir çözüm haline gelmeye başlamıştır.

Kadınların güzellik konusunda toplum baskısı altında kaldığından genelde Estetik Cerrahi’de hastaların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Bu durumun asıl sebebi olarak ise kadınların üzerinde kitle iletişim araçları ve medyanın büyük etkisi olduğundan söz etmek doğru olacaktır. Kadınlar tarafından “ideal estetik bedene ulaşma” gayesiyle televizyon, internet ve renkli magazinden çok etkilenmelerinden dolayı bazen gerçek olamayacak kadar güzel ve gösterişli görüntülerin bile etkisinde kalabilmektedirler.

Kadınlar yüzünün genel yapısının daha simetrik bir görünüm kazanması arzusu ile yüzleri ile uyumlu bir çeneye, daha küçük ve doğal buruna, daha genç görünmelerini sağlayacak göz kapaklarına sahip olma isteği taşırken, sarkan dokulardan ve kırışıklıklardan kurtulmak istemektedirler. Kadınlar arasında talep edilen estetik ameliyatların başında burun-çene estetiği ve yüz germe operasyonları gelmektedir. Beden yoğun bir dönüşümden geçirilerek kullanılmakta asıl olarak ise daha çok araçsallaştırılmaktadır. Estetik ameliyatları sonrası ortaya çıkan sonuca da göz attığımızda, her ne kadar arzu edilen “ideal estetik beden” tamamıyla elde edilememiş olsa da; sonuç hastaların estetik endişelerini kısmen ortadan kaldırırken, kendilerine olan özgüvenlerini de artırdığı görülmektedir.

Toplumlarda bedenin kullanılmasına yönelik geliştirilen politikalar kapsamında, özellikle sistematik olarak müşterilerle doğrudan ilişkilerin kurulduğu sektörlerde bedenin önemsenerek ve denetlenerek estetikleştirilmesi söz konusu olmuştur (Kalfa, 2009: 54).Görselliğin adeta fetişleşmesi ve bedenin metalaşması günümüz kapitalizmini bir gösteri toplumu olarak nitelemesiyle uyumludur. Gösteri toplumunun çalışma yaşamına yansımaları, sosyal hayatta var olan kadınlara ilave olarak hizmetler sektörünün, çalışanları da kapsayacak biçimde gösteriselleştirilmesiyle gerçekleşmektedir. Çalışanların metalaştırılması, bedenlerinin firmaların pazarlama stratejilerinin parçası olmalarına da yol açmaktadır. Bu kısımda biyoiktidarın kadına özgü tutumu; kadınların

üzerinde biyoiktidarın çevresel baskısı ve biyoiktidarın kadın estetiğine müdahale eden yönü olarak ele alınmıştır. Bir sonraki bölümde biyoiktidar konteksi kapsamında güzellik endüstrisi uygulamalı olarak incelenecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA

1. ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İçinde yaşadığımız modern dünyada, herkes kendisini özgür olarak görmekte ve yaşamlarını da bu görüşe uygun biçimde sürdürmektedir. Ancak modern dünyanın teknolojik ve bilimsel gelişmeleri, bu gelişmelerin uygulanma alanları ve biçimleri, modern insanın sandığı kadar özgür olmadığını ortaya koymuştur. Hatta söz konusu teknolojik ve bilimsel gelişmelerin uygulanma yöntemleri sayesinde oluşturulan bir özgürlük algısı ekseninde yaşadığımızı ifade edebiliriz.

Biyoiktidar tam da bu bahsedilen çerçeveyi oluşturmaktadır. Biyoiktidar bedeninin denetlenmesi, eğitilmesi ve iktidarın istediği doğrultuda davranması yönünde bireyleri şekillendirmektedir. Ancak aynı zamanda onlara yaptıklarını kendi özgür iradeleri ile yaptıkları hissini de aşılarmaktadır. Bu aşamada basın, televizyon, haberler, reklamlar, dergiler, billboardlar gibi yazılı ve görsel iletişim birimlerinin her biri, bireyin manipülasyonunda kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey bu araçlar ile tüketime şartlandırılmaktadır. Çünkü kendisi her zaman eksiktir. Tüketerek bu kapanmayacak eksikliği kapatmaya çalışmalıdır. Bireyin kusurunu kapatacak tek yol tüketimdir. Özellikle kadın, bu tüketimin en baş nesnesidir. Kadının eksikliği ise güzellik üzerinden şekillendirilmektedir.

Araştırma kapsamında yukarıda bahsedildiği üzere biyoiktidarın kadın estetiği üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılacaktır. Kadınların içinde buldukları tüketim olgusu ve güzelliğe doğru koşma algısı içerisinde yaşarken bunun ne kadar farkında olup olmadıkları incelenecektir. Böylece bir yandan kadınların maruz kaldıkları manipülasyon anlamlandırılmaya çalışılırken bir yandan da biyoiktidarın birey üzerindeki etkisinin derecesi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede çalışmanın ana amacı, biyoiktidarın kadın estetiği üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmaktır.

Biyoiktidar kavramı üzerine birçok akademik çalışma yapılmış ve yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmaların akademik düzeyde bilgi üretmenin ötesine geçebilmesi, yani gerçek hayata bir katkı sağlaması o araştırmanın amacına ulaştığını gösterir. Bu amaç ancak bilgi üretilen konunun gerçek hayatla ilişkisi kurulduğu oranda gerçekleşebilmektedir. Bu çerçevede kadının kendine dair bir farkındalık geliştirmesi için gerekli teorik zeminin oluşturulması, bu araştırmanın bir alt amacı olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi, biyoiktidar konusunda şimdiye kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak ele aldığı konu hakkında bir farkındalık oluşturmayı hedeflemesidir. Konunun gündelik hayat içerisinde seçilmiş olması, bu çalışmanın ulaşabileceği kitleyi genişletmektedir.

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusunun geniş bir evreni kapsamından dolayı, araştırmanın farklı noktalarda sınırlılıkları mevcuttur. Araştırmanın evreni kadınlardır. Ancak bütün kadınlara ulaşamayacağı için bu evren daraltılarak araştırma kapsamına uygun bir örneklem belirlenmiştir. Bu çerçevede belirlenen örneklem, Bursa şehrinde yaşayan kadınlar olarak ifade edilebilir. Araştırma evreninin daraltılması ve mekânın tek bir şehre indirgenmesine rağmen, söz konusu örneklemin, tüm evreni temsil etme kabiliyeti önemli bir sınırlılıktır. Bir ülkede ve tek bir şehirde, spesifik bir zaman dilimi içerisinde yapılan bu araştırma, yalnızca o şehir ya da o ülke kadınları ile ilgili ortalama bir fikir verebilir. Başka bir ifadeyle, dünyanın herhangi bir ülkesinde ve herhangi bir şehirde kısıtlı sayıda yapılan görüşmelerle, dünya kadınlarının uygulayabileceği ve anlamlandırabileceği bir neticeye ulaşmak mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede bu araştırmanın sadece o bölge kapsamında bir fikir verebileceği ve sınırlı bir bakış açısı sunmaya çalıştığını ifade etmemiz gereklidir.

Araştırmanın örnekleme, seçkisiz (rastgele) örnekleme yönteminin ilkeleri doğrultusunda belirlenmiştir. Nitekim bu örnekleme yönteminin kullanılmasının en büyük sakıncası da, örneklemin evreni temsil etme gücünün zayıf olmasıdır. Dolayısıyla araştırma kapsamında seçilen örnekleme yöntemi de, araştırmanın bir diğer sınırlılığını oluşturmaktadır.

Araştırma, bir yüksek lisans tezinin parçası olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla bir bütün olarak tezin hazırlanması ve teslim edilmesi gereken bir son tarih bulunmaktadır. Bu sebeple araştırma kısa bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kısa bir zamanda yapılması zorunluluğundan dolayı, araştırma kapsamında ulaşılabilecek kişi sayısı da azalmıştır. Bu çerçevede zaman, araştırmanın bir diğer önemli sınırlılığıdır.

Araştırma, nitel bir araştırma yöntemi olan mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında kadınlara kendilik algılarına dair sorular yöneltilmiş, kendilerini güzel bulup bulmadıkları gibi mahrem sayılabilecek ya da kişinin kolayca cevap veremeyeceği özel sorular sorulmuştur. Güzellik konusu mahrem bir konu gibi görünmese de, kişinin sadece kendisine ait olan, sadece kendisiyle paylaşabileceği düşüncelerini bir araştırma çerçevesinde birden ortaya koyuvermesi pek mümkün görünmemektedir. Bu çerçevede görüşmecilerin verdikleri yanıtların samimi/objektif olduğu varsayılarak araştırma tamamlanmıştır. Dolayısıyla görüşmecilerin araştırma sorularına ilişkin yaklaşımları, araştırmanın bir diğer sınırlılığı olarak ifade edilebilir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın konusu, biyoiktidarın kadınların estetik anlayışı üzerindeki etkileridir. Bu çerçevede araştırmanın evrenini kadınlar oluşturmaktadır. Bir evren olarak tüm kadınlara ulaşılması mümkün değildir. Bu sebeple araştırmanın sınırlılıklarından hareketle araştırma için en iyi örneklem belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma Türkiye’de gerçekleştirilmiştir. Ancak özellikle zaman sınırlılığından dolayı, araştırmanın mekânı olarak tek bir şehir seçilmiştir. Görüşmecilere hızlıca ve en maliyetsiz şekilde ulaşma imkânı göz önüne alınarak araştırma, araştırmacının da iyi bildiği bir şehir olarak Bursa’da gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede araştırmanın örnekleme, Bursa şehrinde yaşayan kadınlar olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın örnekleme yöntemi, seçkisiz (rastgele) örnekleme tekniği ile oluşturulmuştur. Bu örnekleme yönteminin özelliği, her bir örneklem biriminin eşit seçilme olasılığının olmasıdır. Başka bir ifadeyle, bu teknik ile örnekleme tamamen tesadüfi biçimde oluşturulmaktadır. Örneklem oluşturulurken herhangi bir ölçüt

kullanılmamaktadır. Dolayısıyla örneklemin evreni temsil gücü zayıftır. Ancak araştırma zamanının kısıtlı olması, araştırmanın maliyeti gibi etkenler bu örnekleme yönteminin kullanılmasını sağlamaktadır.

Araştırmanın veri toplama aracı olarak mülakat tekniği tercih edilmiştir. Nitel desende hazırlanan mülakat soruları aracılığıyla görüşmecilerle görüşülmüştür. Mülakat formu; katılımcıların yaşı, mesleği, aylık geliri ve medeni durumuna yönelik dört adet demografik bilgi sorusu; katılımcıların estetik ile ilgili düşüncelerini belirlemeye dönük ise sekiz adet olmak üzere toplam on iki adet soru kullanılarak oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında, 12 sorudan oluşan mülakat formu ve seçkisiz (rastgele) örnekleme tekniği ile toplamda 50 kadın ile görüşülmüştür. Araştırmanın görüşmeleri 1-7 Şubat 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma için şehirde seçilen spesifik bir mekan yoktur. Ancak farklı yaş ve kategorideki kadınlara ulaşabilmek için araştırma tarihleri hem hafta içi hem de hafta sonunu kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Böylece yaş, eğitim ve özellik bakımından farklı niteliklere sahip kadınlara ulaşılabilmiştir.

2. BULGULAR

Bu bölümde araştırma sorularına verilen cevaplar ekseninde araştırmanın bulguları irdelenecektir. Araştırma bulguları, araştırma sorularının kategorilendirilmesi göz önünde bulundurularak ele alınacaktır. Bu çerçevede araştırma bulguları, katılımcıların demografik bilgileri, güzellik ve estetik kavramına bakış açıları ve estetik algıları üzerindeki çevresel etkileri ekseninde incelenecektir.

2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Araştırma kapsamında sorulan ilk sorular, katılımcıların demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik sorulardır. Bu kapsamda katılımcıların yaş, meslek, medeni durum ve gelirleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Demografik bilgilerin yaş, meslek, medeni durum ve gelir başlıkları ile sınırlandırılmasının temel sebebi, biyoiktidarın biçimlendirdiği tüketim eksenli kadın bedeni idealini en başta bu başlıktaki verilerin belirlediğinin düşünülmesidir.

Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik özellikleri

Katılımcıların Demografik Özellikleri		
Yaş	Sayı	Yüzde
20-29 yaş arası	21	42,0
30-39 yaş arası	18	36,0
40-49 yaş arası	10	20,0
50 yaş ve üzeri	1	2,0
Toplam	50	100,0
Meslek	Sayı	Yüzde
Özel Sektör	25	50,0
Kamu Sektörü	18	36,0
Ev Hanımı	3	6,0
Öğrenci	4	8,0
Toplam	50	100,0
Gelir Durumu	Sayı	Yüzde
Hiç Geliri Olmayan	7	14,0
0-2.000 TL arası	2	4,0
2.001-4.000 TL arası	7	14,0
4.001-6.000 TL arası	22	44,0
6.001-8.000 TL arası	7	14,0
8.001-10.000TL arası	5	10,0
Toplam	50	100,0
Medeni Durum	Sayı	Yüzde
Evli	28	56,0
Bekâr	22	44,0
Toplam	306	100

21 katılımcı 20-29 yaş aralığında, 18 katılımcı 30-39 yaş aralığında, 10 katılımcı 40-49 yaş aralığında ve 1 katılımcı ise 50 yaş üzerindedir. Araştırma kapsamında 50 yaş ve üzeri kategorisinde yeterli gözlem sayısına ulaşamamıştır. Nitekim diğer yaş gruplarında, araştırma konusu çerçevesinde değerlendirilebilecek anlamlı bir dağılım gözlenmektedir.

Araştırma kapsamında hem çalışan hem de çalışmayan katılımcılara ulaşılmıştır. Aynı zamanda çalışan katılımcıların farklı sektörlerden olması, araştırma konusuna farklı ortamlardan yaklaşımları da gözlemlene imkânı sunması açısından önemlidir. Araştırmaya katılan 25 katılımcı özel sektör çalışanı, 18 katılımcı kamu sektörü çalışanı, 3 katılımcı ev hanımı, 4 katılımcı ise öğrencidir.

Araştırmaya katılan 7 katılımcının hiç geliri yok iken, 2 katılımcı 0-2.000 TL arası, 7 katılımcı 2.001-4.000 TL arası, 22 katılımcı 4.001-6.000 TL arası, 7 katılımcı 6.001-8.000 TL arası ve 5 katılımcı 8.001-10.000 TL arası aylık gelire sahiptir. Araştırmaya katılan 50 kişiden sadece 7'sinin hiçbir geliri yoktur. Bu veri güzellik ve estetik için yapılan harcamaların niteliğini öğrenmek açısından önemlidir.

Araştırmaya katılan evli ve bekar kadın sayısı birbirine oldukça yakındır. Araştırmaya katılan 28 katılımcı evli iken, 22 katılımcı bekârdır. Böylece hem evli hem de bekar kadınların güzellik algısı ve estetiğe yaklaşımlarına ilişkin veriler, anlamlı bir genelleme oluşturulmasına elverişlidir.

2.2. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Kavramına Bakışı

2.2.1. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Algısı

Katılımcıların güzellik ve estetik algılarının tespiti amacıyla katılımcılara “Estetik ve güzel bir beden denince zihninizde nasıl bir düşünce belirlemektedir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden Düşünceleri

	Sayı	Yüzde
Fit olma	34	35,8
Bakımlı Olma	32	33,7
Özgün Olma	10	10,5
Güzel Olma	8	8,4
Güzel Giyim	6	6,3
Makyaj	3	3,2
Medikal Estetik	2	2,1
Toplam	95	100,0

Verilen cevaplardan katılımcıların güzellik ve estetik algılarını; sağlıklı fit bir vücuda sahip olma, bakımlı olma, özgün şık bir giyim ve makyaj ile güzel görünme olarak tanımlamak mümkündür. Bu hususlardan fit bir vücuda sahip olma ve bakımlı olmanın ön plana çıktığı görülmektedir. Katılımcıların güzellik ve estetik algılarının pek bir farklılık göstermediği söylenebilir.

Modern zamanın yazılı ve görsel medya aracılığıyla kadın bedeni ile ilgili sergilediği en önemli görüntü, zayıf, ince, bakımlı ve fit bir görüntüdür. Reklamlarda, billboardlarda, dergilerde ve özellikle dizilerde başrol oynayan kadınların sahip olduğu görüntü, budur. Tüm seyircilere ve dolayısıyla bir bütün olarak topluma aşılana bu algı, yine aynı medya araçları vasıtasıyla kadından beklenen, talep edilen bir görüntü halini alıvermiştir. Bu sebeple kadın, kendisine aşılana ve talep edilen bu görüntüye sahip olmak ile ilgili olarak kendini sürekli eksik, mutsuz veya endişeli bir ruh halinde hissetmektedir. Çünkü bireyler kendi görüntüleriyle ilgili başkalarından onay almayı, kendisini görenler ya da izleyenler tarafından onaylanmayı beklemektedir. Tarih boyunca ve içinde bulunduğumuz çağda hala gözlenen olarak kurgulanan kadın için ise bu onay, toplumsal olarak kabul görmenin bir parçasıdır. Böylece en temelde, kadının kendi varlığını algılayışı, kendisi olarak bir başkasının onayını almış olma ya da bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanacaktır. Aynı zamanda kadının içinde bulunduğu bu ruh hali, toplumdaki üyeleri kontrol altına almak üzere biyoiktidar tarafından oluşturulmuş “normallik” ile ilgili standartların bir yansımasıdır.

Bu çerçevede katılımcıların aklına “güzel bir beden” dendiğinde öncelikli olarak “fit olma” ve “bakımlı olma” seçeneklerinin gelmesi anlam kazanmaktadır. 50 kişiden 34’ünün güzelliği “fit olma” ile eşdeğer görmesi, yazılı ve görsel medyada sunulan kadın imgesinin toplum tarafından da alımlandığının en önemli göstergesidir. Günümüzde beden, her şeyden önce bir kimlik kaynağıdır. Yani bireyler, sahip oldukları bedensel özellikleri ile bir mesaj vermekte ve bu mesaj ile de toplumda kendine yer edinmektedir. Dolayısıyla bu kimlik, toplumsal kabulün anahtarı olmaktadır. Kadın için biyoiktidarın oluşturduğu anahtar, “fit olma” yani “incelik” üzerinden kurgulanmıştır.

Kadın bedeninin ince olması ve bu algının televizyonlarda sunumu kapsamında yapılan bir araştırmada, televizyon reklamlarında kadınlar üç temel beklenti içinde sunulmaktadır: Domestik, cinsel olarak cazip ve ince (Oğuz, 2005: 35). Nitekim ince olmak, diğer rollerle bağımlıdır. İnce olmak aynı zamanda seksi olmak ve erkeğin ilgisini çekmek anlamına da gelmektedir. Öte yandan incelik aynı zamanda kendini kontrol edebilen, irade sahibi bir kadın imajını da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla kadından beklenen incelik, fit olma, bakımlı olma gibi özellikler, bir yandan kadının toplum tarafından kabulünü sağlayacak anahtar iken bir yandan da kadının kendini gözleyen erkek tarafından beğenilmesini ve kabul edilmesini sağlayacak olan imajdır. Kadının fit olması, ince olması hem iktidar hem de medya araçları aracılığıyla onun kimliği olarak tanımlanmıştır. Nitekim araştırma sonuçlarının gösterdiği üzere, bu beklenti kadın tarafından da kabul edilmiştir. Kadınlarının yarısından çoğunun güzelliği fit olma olarak tanımlaması, bu beklentinin alımlandığı ve kabul edildiğini ortaya koymaktadır.

Tüketim toplumu içerisinde kabul görmek için yerine getirilmesi gereken bazı kriterler mevcuttur. Katılımcılar tarafından fit olmanın yanı sıra ifade edilen “bakımlı olma”, “özgün olma”, “güzel giyim” ve “makyaj” seçenekleri, bu kriterlerden ilk akla gelenler olduğunu göstermektedir. İfade edilen seçeneklerin gerçekleştirilebilmesi spesifik alanlarda tüketimde bulunmayı gerektirmektedir. Güzel ve özgün giyinebilmek için modayı takip etmeli, kendi bedenimize ve tarzımıza uygun kıyafetleri satın almalı ve bu kıyafetlerle farklı bir stil oluşturacak biçimde giyinilmelidir. Dolayısıyla hem modayı yakından takip edecek medya ve teknolojik araçlara sahip olunmalı hem de güzel ve özgün giyinebilmeyi sağlayacak kıyafetler satın alınabilmelidir. Bununla birlikte bakımlı

olmak ve makyaj seçenekleri, kozmetik ve estetik alanındaki gelişmeleri ve ürünleri yakından takip etmeyi gerektirir. Özellikle kozmetik kadınların vazgeçilmezi haline gelmiş bir sektördür. Makyaj artık neredeyse her kadın için her gün yapılması gereken bir ritüel haline almıştır. Aynı zamanda bakımlı olmak için diyet, egzersiz, diş ve saç bakımı, cilt ve tırnak bakımı gibi sürekli takip edilmesi gereken yeniliklerle dolu bir market bulunmaktadır. Tüm bunlar ciddi bir tüketimi gerektiren alanlardır. Bu çerçevede tüketim toplumu içerisinde yaratılan ideal güzellik ve beden algısı, kadınları sürekli tüketmeye itmektedir.

Tüketim kültürünün kadınlar üzerindeki etkileri üzerine yapılan bir araştırmada, bakımlı olmak için takip edilen kozmetik ürünler ve bu ürünlerin reklamlarının kadınlar üzerindeki etkisi şöyle ifade edilmiştir: “Kendisine memnun olmadığı yanları sorulan bir görüşmeci, kaşlarının gür olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine bu isteğinin kalın kaş modasıyla bir alakası olup olmadığı sorulduğunda ise, önerilen bir üründen bahsetmeye başlamıştır.” (Özgen, 2017: 18). Geniş bir kavram olan moda, kadınların kendilik algısını olağanüstü biçimde belirlemektedir. Bir tüketim algısı içerisinde yaşayan toplumda, modanın bireyleri güdülemesi son derece kolaydır. Nitekim yukarıdaki örnek, kadınların kendilerinde bulmaları beklenen kusurlar, yani modaya uymayan parçaları ile yine moda tarafından önerilen çözümler arasında bir kısa yol oluşturulduğu görülmektedir. Bu kısa yol reklamlar aracılığıyla oluşturulmaktadır. Ofiste kalın kaş modasını duyan birey, sokağa çıktığında karşılaştığı billboardda bu sorununu hangi ürün ile çözeceğinin cevabını bulur. Cevap tüketimdir. Kusurunu, eksiğini bulan kadın, bu eksiği gidermek üzere tüketmelidir. Tüketim güdüsü eksik ya da kusur üzerinden biçimlenmektedir. O halde tüketiminin en temel sebebi, biyoiktidarın oluşturmuş olduğu “normallik” standartlarına kavuşma isteğidir.

2.2.2. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Çabaları

Katılımcıların güzellik ve estetik çabalarının tespiti maksadıyla onlara

-“Güzel ve estetik bir imaj için çabalarınız nelerdir?”,

-“Estetik ve güzel bir beden için günlük ne kadar zaman harcarsınız?”,

-“Modayı takip eder misiniz?”,

-“Rol model olarak gördüğünüz bir bayan var mıdır? Varsa kimdir?” soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların “Güzel ve estetik bir imaj için çabalarınız nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 3’te olduğu gibidir.

Tablo 3. Katılımcıların Güzel ve Estetik Bir İmaj İçin Çabaları

	Sayı	Yüzde
Pilates ve Yoga	26	24,8
Cilt Bakım	21	20,0
Yürüyüş	19	18,1
Spor	16	15,2
Saç Bakımı ve Makyaj	16	15,2
Estetik Ameliyat	3	2,9
Masaj	2	1,9
Diyet	2	1,9
Toplam	105	100,0

Katılımcıların güzellik ve estetik çabaları içerisinde en önemlilerinin pilates ve yoga gibi egzersiz ve rehabilite edici aktivitelerin olduğu görülmektedir. Bunları sırasıyla cilt bakımı, yürüyüş, spor, saç bakımı/makyaj takip etmektedir. Güzellik ve estetik çabalar arasında masaj, diyet ve estetik ameliyat ise oldukça azdır.

Biyoiktidar tarafından kurgulanan “normallik” tanımı kapsamında kadın bedeni için normal olan, ince, uzun, fit, bakımlı, arzu edilen, güzel ve kışkırtıcı olandır. Bedenin böyle bir tanımla normalleştirilmesi, tüketim kodlarının işleyebilmesi için gerekli zemini de hazırlamaktadır. Bedenin görselliğe endeksli bir odak noktasına çevrilmesi, tüketim kültürünü de destekleyen bir süreci getirmektedir. Başka bir ifadeyle, kadın bedeninin bu şekilde olmasının talep edilmesi kozmetik ürünlerinin kullanılması, sağlıklı beslenme, spor yapılması, pilates ve yoga gibi sağlıklı ve fit kalmaya yönelik egzersizlerin uygulanması, diyet, estetik, zayıflama ilaçları gibi tıbbi hizmetlerin tüketilmesi ve

modaya uygun giysi ve aksesuarların tüketilmesini sağlayacak bir dizi etkileşimi de beraberinde getirecektir.

Spor merkezlerine üye olan bireylerin spora yönelme nedenleri ve beklentilerinin gerçekleşme düzeyini inceleyen bir araştırmada, bireylerin spordan beklentileri şöyle sıralanmıştır: sağlıklı olmak, hareket etmiş olmak, formunu korumak, zayıflamak, yeni insanlar tanımak, boş zamanların değerlendirilmesi, işten/okuldan sonra stres atmak, benlik duygusunu geliştirme, öz saygının artırılması, spor yoluyla yeni deneyimler kazanmak ve diğer beklentiler (Akça, 2012: 42). Bu araştırmada ifade edilen bireylerin spordan beklentileri, bizim araştırmamız kapsamında ifade edilen güzel ve estetik bir imaj için yapılanlarla örtüşmektedir. Akça'nın (2012) araştırmasında örneklemin %60'ının kadın olmasına rağmen, sonuçlar günümüz normallik algısına ilişkin olarak bir anlam ifade etmektedir. Araştırma kapsamında bu beklentilerden "sağlıklı olmak" %33,4 ile en yüksek oranı alırken "formda kalmak" %31,5 ile ikinci, "zayıflamak" ise %23,4 oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır (Akça, 2012: 42). O halde bedenin düzene sokulması, zayıf ve formda kalması yönünde gerçekleştirilen telkinlerin, tüketiciler tarafından kabul edilip alınıldığını ifade edebiliriz. Nitekim bizim araştırmamızda da güzel ve estetik bir imaj için yapılacak olanlardan ilki %24,8'lik oran ile pilates ve yogadır.

Genel ifadeyle spor, sürekli çekip çevrilmesi, üzerinde düzenlemeler yapılması gereken bir alan haline gelen bedenin, ilk başvurduğu alan olmaktadır. Çünkü pilates, yoga, yürüyüş gibi spor aktiviteleri, yaşlanmaya ve zamana karşı yarışan bedenin estetikliğini sürdürebilmesini amaçlamaktadır. Bedenin güzellikle doğrudan özdeşleştirilmesi, bedene yönelik farklı pratik ve etkinliklerin de güzellik kavramı etrafında şekillenmesi neticesini doğurmuştur. Nitekim katılımcılar tarafından ifade edilen makyaj, estetik, saç bakımı, cilt bakımı gibi uygulamaların oranı da, bu iddiayı destekleyen bir tablonun ortaya çıktığını göstermektedir.

Bununla birlikte pilates, yoga, yürüyüş gibi egzersizler ve genel anlamda sporun, kadınların benlik algısına doğrudan etki ederek daha kendine güvenli olmalarını sağlamaktadır. Bu algı da doğrudan kadınların bedenlerinin güzelliği ile ilgili olumlu düşüncelere sahip olmalarında etkilidir. Aerobik antrenmanların beden algısı üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma kapsamında, söz konusu egzersizlerin beden algısı üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma 102 gönüllü kadın

katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, araştırma kapsamında kadınların yapmış oldukları egzersizlerin onların sağlık, görünüm, bedensel anlamda doyum yaşamalarını ve fiziksel yeterlilik algılarına katkı sağladığı gözlemlenmiştir (Er, 2015: 31). Bu çerçevede kadınların sporu sadece zayıflamak ve ince kalmak için değil, aynı zamanda öz saygının geliştirilmesi yani fiziksel olarak kendilerine güven duymak amacıyla da tercih ettiklerini ifade edebiliriz.

Kadınların yoğun ve yorucu spor aktivitelerinden daha çok pilates, yoga, yürüyüş ve aerobik gibi hafif ama bedeni düzene sokan ve şekillendiren egzersizleri tercih ettikleri görülmektedir. Bu tercih beden formda ve biçimli kalması amacıyla yapılan bilinçli bir tercihtir. Çünkü sporun amacı, çekici, biçimli ve en önemlisi kadınsı görünümü yitirmemiş bir bedene sahip olmaktır. Ancak bunun aksine sportif performansın artması ve kasların erkeksi bir görünümde gelişmesi, kadın bedeni için talep edilen güzellik algısına uymamaktadır (Varol, 2017: 24). Kaslı bir kadın, kadınsı görülmemektedir. Dolayısıyla araştırmamız kapsamında güzel ve estetik bir beden için yapılacaklar arasında sırasıyla “pilates ve yoga”, “cilt bakımı” ve “yürüyüş”ün ön plana çıkması tesadüf değildir. Nitekim zayıf ve formda kalmak, ince olmak gibi taleplerin özünde en temelde, karşı cins tarafından beğenilmek arzusu yatmaktadır. Kadınsı olmayan bir beden ise bu arzuyu karşılayamayacaktır.

Katılımcıların “Estetik ve güzel bir beden için günlük ne kadar zaman harcarsınız?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 4’te olduğu gibidir.

Tablo 4. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden İçin Günlük Harcadıkları Zaman

	Sayı	Yüzde
0-1 saat arası	42	84,0
1 saatten fazla	8	16,0
Toplam	50	100,0

Estetik ve güzel bir beden için katılımcıların büyük çoğunluğunun günde 1 saat ve daha az, küçük bir bölümünün ise 1 saatten fazla zaman harcadıkları görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların estetik ve güzel bir beden için harcadıkları günlük vaktin ortalama 1 saat olması, katılımcıların bu hususta düşündükleri aktivitelerin kısa süreli uygulamalar olduğunu akla getirmektedir. Makyaj, cilt temizliği, saç boyatma ve saç biçimlendirme bu uygulamalar arasında sayılabilir. Amerika’da yapılan bir araştırma kapsamında kadınların bir haftada güzelleşmeye ayırdığı zaman 12 saat 4 dakika olarak tespit edilmiştir. Bu süre içerisinde ise kıyafet seçimi, cilt bakımı ve elektriklenen saçların şekillendirilmesi gibi uygulamalar yapmaktadırlar (Demirkır, 2014).

Katılımcıların “Modayı takip eder misiniz?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 5’te olduğu gibidir.

Tablo 5. Katılımcıların Modayı Takip Durumu

	Sayı	Yüzde
Evet	29	58,0
Kısmen	14	28,0
Hayır	7	14,0
Toplam	50	100,0

Katılımcıların çoğunluğunun modayı yakından takip ettikleri, önemli bir kısmının kısmen takip ettikleri, çok az bir grubun hiç takip etmediği görülmektedir.

Modanın takip edilmesi, kadın davranışını belirleyen ve yönlendiren bir etki oluşturduğu için önemlidir. Çünkü moda, “diğer tüketim unsurları gibi daha kolay arzulanabilmek için hep mükemmeli hedef koymakta ve kendine göre arızalı olanı çarkın dışına itmektir” (Doğan, 2010: 53). Dolayısıyla modayı takip etmek aynı zamanda mevcut ya da tespit edilen kusurları, eksikleri örtmeye yönelik bir eylemdir. Bu çerçevede modayı takip etmenin bir sonraki adımı, modaya uygun olarak giyinmek ve görünmek için tüketmektir. Moda, bireylerin tüketim alışkanlıklarını yönlendirmektedir. Araştırmamız kapsamında kadınların % 58’inin modayı yakından takip etmesi, güzel ve ideal olana dair ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Güzelin modaya uygun olan olarak tarif edilmesi, kadınların modayı yakından takip etmesi yönünde bir telkindir. Kadın

ekonomik sebeplerden dolayı bu takibini bir tüketim alışkanlığına döndüremediye de, modayı takip ederek zihnindeki normal tanımını moda üzerinden sürekli güncellemektedir. Dolayısıyla her güncellemede kendine yönelik eksik ve kusurlarını tespit ederek yine bu kusurları nasıl düzelteceğini öğrenmek üzere modaya yönelmektedir. İşte bu sürekli yöneliş, kadının güzellik ve tüketim alışkanlıklarını belirleyen, aynı zamanda kadını biyoiktidar tarafından üretilen tanımlar ve uygulamalar içerisinde tutan döngüdür.

Katılımcıların “Rol model olarak gördüğünüz bir bayan var mıdır? Varsa kimdir?” sorusuna verdikleri cevaplar Tablo 6,7 ve 8’de olduğu gibidir.

Tablo 6. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayan Olup/Olmadığı

	Sayı	Yüzde
Evet	47	94,0
Hayır	3	6,0
Toplam	50	100,0

Tablo 7. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayanların Durumu

	Sayı	Yüzde
Yabancı	35	52,2
Yerli	32	47,8
Toplam	67	100,0

Tablo 8. Katılımcıların Rol Model Olarak Gördükleri Bayan

	Sayı	Yüzde
Beyonce	4	6,0
Hadise	4	6,0
Şevval Sam	3	4,5
Zuhal Olcay	3	4,5
Diğer	53	79,0
Toplam	67	100,0

Katılımcıların neredeyse tamamının kendisine örnek bir rol model belirledikleri görülmektedir. Katılımcıların kendilerine belirledikleri rol modellerin aynı oranda yerli ve yabancı olduğu; rol modellerden Beyonce, Hadise, Şevval Sam ve Zuhal Olcay'ın ön plana çıktığı görülmektedir.

Kitle iletişim araçları, bireylerin hayata, doğaya, kadına, erkeğe, çocuğa, anneye, babaya, yaşlıya özet olarak tüm dünyaya karşı algısını şekillendirmektedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel değişimler bir mesaj halinde doğrudan kitle iletişim araçları vasıtası ile bireylere iletilmektedir. Dolayısıyla birey kitle iletişim araçları vasıtasıyla bir yandan gündemi takip ederken bir yandan da söz konusu değişikliklere yönelik bilişsel olarak sürekli güncellenir. Kitle iletişim araçlarının sunduğu mesajlar her zaman popülerdir ve geniş kitlelerce sorgulanmadan kabul edilmektedir. Bu çerçevede televizyon programları, reklamlar, billboardlar, magazin dergilerindeki yazılar veya filmler bize güzelliğin ne olması gerektiğini sunarlar. Araştırmacılara göre özellikle genç insanlar, dünyada yaygın olan değerlerin göstergesi olarak kitle iletişim araçları üzerinden sunulan bu idealleri kabul etmektedirler (Oğuz, 2005: 34).

Bu hususta televizyon önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü televizyon özellikle gençler ve kadınlar için önemli ve etkili bir araç konumundadır. Toplumsal değerler, stereotipler ve davranışlar televizyon aracılığıyla yaratılır ve pekiştirilir. Bu çerçevede televizyon bireylerin rol model edinmelerinde de önemli bir pencere görevi görmektedir. Örneğin erkekler televizyondaki karakterlerden fiziksel güç ve şiddet eğilimi gibi etkenlerden dolayı etkilenip ona göre rol model seçmektedirler. Kadınlar ise seçimlerini fiziksel ve bireyler arası cazibeyi dikkate alarak yapmaktadırlar. Dolayısıyla televizyon

programlarında sunulan ideal kadın bedeni ile ilgili stereotipler önem kazanmaktadır (Oğuz, 2005: 34). Bu çerçevede araştırma kapsamında 50 kadından 47'sinin kendisine bir rol model belirlemesi anlam kazanmaktadır. Nitekim bu rol modellerin hem yabancı hem de yerli ünlülerden oluşması şaşırtıcı değildir. Hem televizyon hem de diğer kitle iletişim araçları, yaptıkları küresel yayınlarla farklı coğrafyalardan dünyaya mal olmuş ünlülerin hayatlarını detaylarıyla seyirciye ulaştırmaktadır. Dolayısıyla günümüzde artık yerli ve yabancıların seyirciye uzaklığı aynıdır. Rol model olarak ifade edilen kişilerin de kitle iletişim araçlarında sürekli yer alan, televizyonda ve reklamlarda sıklıkla rastlanan ve telkin edilen güzel kadın imgesi özelliklerini taşıyor olmaları son derece anlamlıdır. İfade edilen kişiler, ideal güzel kadın imgesinin dışında özelliklere sahip değildir. Kadınlar, bilinçli olmasa da kendilerine telkin edilen güzel kadın imajını benimsemiş ve tercihlerini de bu doğrultuda yapmışlardır.

İngiltere'de yapılan bir araştırmada 15-35 yaş arasındaki kadınların kendilerine rol model olarak seçtikleri kişilerin ortak özelliği, "istediği erkeği elde eden" kadın olarak tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında belirtilen rol model kadınlar ise Nicole Kidman, Victoria Beckham ve Kylie Minogue gibi ünlülerdir (Hürriyet Gazetesi, 2004). Bu kadınların ideal kadın özelliklerine yani formda, bakımlı, fit ve seksi gibi özelliklere sahip kadınlar olduğuna dikkat edilmelidir.

Türkiye'de Mediacat ve Ipsos işbirliğiyle "Gençlerin Rol Modelleri" başlığıyla gerçekleştirilen araştırmada da, İngiltere'deki araştırmanın sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiştir. 15-35 yaş arasındaki gençlerin kendilerine örnek aldıkları ilk 50 ünlü isim arasında Hülya Avşar, Seda Sayan, Hadise, Ebru Gündeş, Gülben Ergen, Tuba Büyüküstün, Çağla Şikel, Demet Akalın ve Ivana Sert gibi isimler yer almaktadır (Mediacat, 2013). Bu araştırma, bizim araştırmamız da öne çıkan rol model isimleri bağlamında benzerlik göstermektedir. Kitle iletişim araçlarında sıklıkla görülen ve tarif edilmiş ideal kadın bedeninin özelliklerini taşıyan ünlülerin, onları izleyen kadınlar tarafından rol model olarak seçilmesi tesadüf değildir. Kadınlar, seçtikleri rol model ile aslında sahip olmak istedikleri bedeni tarif etmektedir.

2.2.3. Katılımcıların Güzellik ve Estetik Harcamaları

Katılımcıların güzellik ve estetik harcamalarının tespiti amacıyla onlara “Estetik ve güzel bir beden için aylık ne kadar bütçe ayırırsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 9’da olduğu gibidir.

Tablo 9. Katılımcıların Estetik ve Güzel Bir Beden İçin Aylık Ayırdıkları Bütçe

	Sayı	Yüzde
101-500 TL Arası	29	58,0
0-100 TL Arası	11	22,0
501-1000 TL Arası	7	14,0
1000 TL Üzeri	3	6,0
Toplam	50	100,0

-Katılımcıların estetik ve güzel bir beden için aylık ayırdıkları bütçenin beklenildiği şekilde aylık gelirleriyle orantılı olduğu,

-Büyük çoğunluğun aylık 101-500 TL bir bütçe ayırdığı, daha sonra sırasıyla 0-100 TL, 501-1000 TL ve 1000 TL üzeri bütçe ayırdığı,

-0-100 TL bütçe ayıranların beklenildiği şekilde çoğunlukla geliri hiç olmayan ev hanımı ve öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir.

Güzellik harcamaları ifadesi ile ne demek istendiğinin tam olarak anlaşılması, bu harcamalara ilişkin rakamları anlamlı kılmak için önemlidir. Güzellik harcamaları ifadesi, saç ve cilt bakımı, tırnak bakımı, saç boyatma, kozmetik ürünlerin kullanımı, diyet, zayıflama ilaçlarının kullanımı, yoga, pilates ve spor yapılması, moda uygun kıyafet ve aksesuarların tüketilmesi ile estetik operasyonların her türlüünü kapsamaktadır.

Farklı gelir düzeyindeki kadınların anti-aging davranışları üzerine yapılan bir araştırmada (Yaylagül, Yazıcı & Gündüz, 2016: 19), katılımcılara örnek vermeden genç ve güzel görünmek için herhangi bir uygulama yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların yarısından fazlası, genç ve güzel görünmek için herhangi bir uygulama yapmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak sözkonusu uygulamalar tek tek sorulduğunda, katılımcıların tümünün saç boyama, güneşten korunma ya da yüz kremi kullanma gibi

uygulamalardan en az birini yaptıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda, kadınların yaygın olarak yaptıkları uygulamaları güzellik uygulaması olarak kabul etmedikleri görülmektedir. Kadınların estetik ve güzel görünmek için aylık ayırdıkları bütçe ile ilgili değerlendirmeler, bu bilgi göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Güzellik harcamaları ile ilgili yapılacak ilk yorum, güzellik harcamaları ile yüksek gelirin birbirine paralel olduğu gerçeğidir. Güzellik her ne kadar kadınlar için vazgeçilmez ve her durumda arzu edilen bir olgu olsa da, kitle iletişim araçları ve toplumsal söylem ile yaratılan güzel kadın mitine ulaşılması güçtür. Güzel kadın tipolojisine uyabilmek sürekli olarak modayı, gündemi, ünlüleri ve kitle iletişim araçlarını takip etmeyi gerektirir. Bu takip sonrasında ise vaat edilen kadın bedenine ulaşmak üzere tüketmek zorunludur. Bedene uygun kıyafet ve aksesuar, moda uygun takı ve ayakkabılar, dönemin trendine uygun diyet ve beslenme uygulamaları, gündemdeki zayıflama ve formda kalma egzersizlerinin takip edilip tüketilmesi gereklidir. Tüketim toplumu içerisinde kadın ancak tüketimle bir kimlik edinebilir. Nitekim bu araştırma kapsamında katılımcıların modayı takip durumları sorulduğunda, katılımcıların % 58'i modayı takip ettiklerini ifade etmişlerdir (Tablo 5). Katılımcıların yarısından fazlasının (29 kişi) modayı yakından takip etmesine paralel olarak yine katılımcıların % 58'inin (29 kişi) güzellik harcamaları için sadece 101-500 lira ayırması, bu gerçeği doğrulamaktadır.

Bununla birlikte söz konusu tablo, katılımcıların gelir düzeyleri ile birlikte ele alınırsa, gelirin artışıyla ve güzellik harcamalarının artışı arasındaki paralelliğin bu çalışmada tam olarak gözlemlenemediği görülmektedir. Araştırmaya katılan 50 kişiden 34'ünün 4000 lira ve üzeri gelirinin olduğu tespit edilmiştir. Bu gelir güzellik harcamaları için belirtilen rakamların daha yüksek olması beklentisini doğurmaktadır. Ancak katılımcılardan sadece 3 tanesi güzellik harcamaları için 1000 lira ve üzerinde harcama yaptığını ifade ederken 7 tanesi de 501-1000 lira arası harcama yaptığını ifade etmiştir. Bu çerçevede bu araştırma kapsamında gelirin artışı ile birlikte güzellik harcamalarının da arttığına ilişkin net bir ilişki gözlenememiştir.

2.3. Katılımcıların Estetik Algıları Üzerindeki Çevresel Etkiler

Katılımcıların estetik algıları üzerindeki çevresel etkilerin tespiti amacıyla onlara “Çevrenizdeki insanların sizin dış görünüşünüzle ilgili düşünceleri sizin için önemli midir?” ve “Siz karşılaştığınız bir bayanın dış görünüşüne dikkat eder misiniz?” soruları yöneltilmiştir.

Katılımcıların “Çevrenizdeki insanların sizin dış görünüşünüzle ilgili düşünceleri sizin için önemli midir?” sorularına verdikleri cevaplar Tablo 10’da olduğu gibidir.

Tablo 10. Katılımcıların Çevrelerindeki İnsanların Onların Dış Görünüşleri İle İlgili Düşüncelerinin Önemli Olup/Olmadığı

	Sayı	Yüzde
Evet	26	52,0
Hayır	22	44,0
Kısmen	2	4,0
Toplam	50	100,0

Katılımcıların “Siz karşılaştığınız bir bayanın dış görünüşüne dikkat eder misiniz?” sorularına verdikleri cevaplar Tablo 11’de olduğu gibidir.

Tablo 11. Katılımcıların Karşılaştıkları Bir Bayanın Dış Görünüşüne Dikkat Edip/Etmediği

	Sayı	Yüzde
Evet	27	54,0
Hayır	19	38,0
Kısmen	4	8,0
Toplam	50	100,0

-Katılımcıların dış görünüşleri ile ilgili çevrelerindeki insanların görüşlerini ve çevrelerindeki bayanların dış görünüşlerini çoğunlukla önemsedikleri görülmektedir.

-Katılımcıların estetik algıları üzerindeki çevresel etkilere yönelik iki soruya verdikleri cevapların birbiriyle paralellik gösterdiği, yani çevrelerindeki insanların görüşlerini önemseyen bayanların çevrelerindeki bayanların da dış görünüşüne dikkat ettikleri, benzer şekilde çevrelerindeki insanların görüşlerini önemsemeyen bayanların çevrelerindeki bayanların da dış görünüşüne pek dikkat etmedikleri görülmektedir.

Toplum içerisinde “çevreye uyum sağlamak” olarak hafifletilen tabir, aslında bireyler için bir baskı unsurudur. Kadınlar yeni girdikleri bir ortamda eğer diğerleri her gün makyaj yapıyorsa, bundan etkilenerek çevresine ayak uydurup sürekli makyaj yapmaya başlayabiliyor. Son yıllarda özellikle makyajın görünürlüğünün artması, böyle bir çevresel etkiden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, “başta, eksikliği kötü hissettirmeyen durum, çevreye uyum sağlama etkinliğine dönüştükten sonra rutin haline gelmektedir” (Özgen, 2017: 15). Özgen’in (2017) araştırmasında bir katılımcı bu baskıcı çevre etkisini şöyle ifade etmiştir (s. 14):

“Üniversitede makyaja başladım. Ama herhalde biraz etrafımdan da etkilendim. Herkesin yaptığı bir şey haline geldi bir de popüler bir şey haline geldi özellikle Youtube’da, biraz daha dikkat etmeye daha çok kullanmaya başladım. Etrafımdaki herkes makyaj yaparken benim yapmamam ben neden yapmıyorum sorusunu kafamda oluyordu. Etrafın etkisiyle düzenli makyaj yapmaya başladım.”

Bu çerçevede bireylerin çevrelerindeki insanların düşüncelerinin bireyler üzerinde doğrudan etkili olduğunu ifade etmek gereklidir. Özellikle güzellik gibi topluma yayılan bir söylem, bir toplumsal baskı unsuruna dönüştüğü zaman, çeşitli ürün ve hizmetler baskı altındaki bireyler için bir çözüm olarak görülmekte ve bu durum hızlıca bir tüketim davranışına dönüşebilmektedir.

Bir başka örnekte, bireyleri spor yapmaya yöneltten nedenler şöyle sıralanmaktadır: Aile, okul ortamı, iş ortamı, arkadaş ortamı, doktor önerisi, medya etkisi ve vd. (Akça, 2012: 39) Araştırma kapsamında bu nedenlerden en çok etkili olan arkadaş ortamı olarak tespit edilmiştir. Bireyler arkadaşlarının söz, davranış ve tutumları doğrultusunda spora başlamaktadır. Dolayısıyla hem bir davranışın sergilenmesinde hem de güzellik algısının şekillenmesinde çevresel etkiler son derece belirleyici olmaktadır. Nitekim bizim araştırmamız kapsamında da kadınların % 52’si karşılarındaki kişilerin dış görünüşleri ile ilgili görüşlerini önemseydiğini ifade ederken yine aynı şekilde % 54’ü de karşılarındaki kişinin dış görünüşüne dikkat ettiğini belirtmiştir. O halde kadın burada

hem gözleyen hem de gözlenen konumundadır. Bu gözlem hem kendisini hem de karşısındaki şekillendirmesinde etkilidir. Kadın kendisini ortaya koyarak karşısındaki güzellik algısını biçimlendirdiği gibi, karşısındaki kendini ortaya koyuş biçiminden etkilenerek kendini de biçimlendirmektedir.

SONUÇ

Kadın bedenine ilişkin iktidar söylemlerini ve bedene ilişkin biyoiktidar yaklaşımında güzellik endüstrisinin bakış açılarının sosyolojik olarak değerlendirilmesini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, kadın bedeninin modern zamanlarda algısal değişimleri ve kadın/bedeni üzerindeki müdahale durumu tartışılmıştır.

Foucault'un burjuva toplumunun büyük icadı olarak yer verdiği biyoiktidar, cinselliği baskılamamakta ve egemenliğin sürekliliği için düzenlemeler yaparak, gereksinime göre yeniden üretmektedir. Biyoiktidar, disipline edici iktidar olarak bahse konu boyutu ile bedeni disipline etmekte, eğitip geliştirerek toplumsal gereksinimlere hazır hale getirmekte; biyopolitik tarafıyla ise yönetimsellik çerçevesinde nüfusun düzenlenmesini sağlamaktadır.

Cinsellik, modern toplum yapısı içerisinde insan bedenine (özellikle kadın bedenine) geniş müdahalelerin yapıldığı alanlardan birisi olarak yer almaktadır. Bedene müdahale, toplumsal bir gerçeklik olarak birçok alanda gözlemlenmektedir. Anthony Giddens gibi sosyologların beden sosyolojisi kavramı çerçevesinde ele aldıkları bedenin dışarıdan müdahaleler vasıtasıyla estetize edilmesi, modern toplumlarda bedenin tüketime yönelik bir nesne ve araç olarak yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Spor, diyetler, yaşam tarzı konseptleri, kozmetik ve cerrahi müdahalelerle bedenin estetize edilmesi gibi araçlar ile bedenin görseelliğe endeksli bir odak noktasına çevrilmesi, mevcut tüketim kültürünü destekleyen bir süreç şeklinde gözlemlenmektedir.

Biyoiktidar, insan hayatı üzerindeki biçim verici şekliyle kadınların rolü, toplumsal konumu, cinsiyet değerleri ve estetik algısı üzerinde etkilere sahiptir. Biyoiktidarın kadın güzelliğine ve estetiğine müdahale eden şekliyle, kadına özgü bir yaklaşımı olarak dikkat çekmektedir. Kadınların güzel ve estetik olması toplumlarda açık bir beklenti haline gelmiştir. Bu durum kadınları, biyoiktidarın çevresel baskısı altında kalarak duruş sergilemeye ve hareket etmeye sevk etmektedir.

Geçmişten bugüne kitle iletişim araçları ve medya yoluyla kadın güzelliğine ve estetiğine yönelik yapılan vurgular, tıp biliminin uzmanlığının kadın estetiğini biçimlendirme ve dizayn etme yönünde kullanımı gibi biyopolitikalarla kadınlarda

güzellik ve estetik görünme, önemli bir sorun haline getirilmekte ve kadınlar bu konuda yapılan vurgular doğrultusunda yönlendirilmektedir. Klasik medya araçlarının görevini günümüzde sosyal medya daha etkin şekilde yerine getirmektedir. Sosyal medyanın ilişki ağlarına vurgu yapan yönü ve kişilerin kendini gösterme arzusunun bir araya gelmesiyle birlikte deyim yerindeyse estetik son teknolojik gelişmeler ile yeniden üretilmekte ve notlandırılmaktadır.

Mesele sosyolojik olarak değerlendirildiğinde neye özgürlük neye baskı deneceği tartışmalı hale gelir. Kadının eril güç erkek tarafından baskı altında tutulması ve denetlenmesi modern zamanlara özgü bir durum değildir. Fakat beden kontrolünün ve denetiminin biçimsel değişimi, modern zamanlarda farklı boyutlar kazanmıştır. Geleneksel öğretilerde kadının konumu ve değeri, ev içindeki faaliyetlerle anlam kazanırken; günümüzde kamusal alanda post-modern çağın gereksinimine uygun olması ölçüsünde değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle kadın, tüketim kültürü ile biçimlenen moda anlayışına uyması ölçüsünde değer görmekte ve konumlandırılmaktadır. Modern yaşam, toplumsal denetim ve kontrol mekanizmasının yönünü değiştirerek kadın bedeninin güzellik, beğenilme ve bu boyutuyla da takdir edilmeyi önemli değerler olarak öne çıkarmıştır. Dış görünüşünün ideal beden imgelerinin dışında kaldığı kadınlar toplumsal ve sosyal hayatta bir anlamda yok sayılmakta ve görmezden gelinmektedirler. Yani toplumsal imgelerimiz ile toplumda yeniden biçimlendirilen ve üretilen kadın bedenine ilişkin algılar, kadın bedeninin bir denetim unsuru olarak değerlendirilmesine yol açmıştır.

Çalışmanın uygulama bölümünde farklı sosyo-demografik özelliklere sahip 50 kadınla gerçekleştirilen mülakat sonucu kadınların estetik ve güzellik kavramlarını nasıl algıladıkları tespit edilmeye çalışılmış ve elde edilen bulgular müteakip paragraflarda özetlenmiştir.

Katılımcıların güzellik ve estetik kavramını sağlıklı fit bir vücuda sahip olma, bakımlı olma, özgün şık bir giyim ve makyaj ile güzel görünme olarak görmektedirler. Bu hususlardan fit bir vücuda sahip olma ve bakımlı olmanın ön plana çıktığı ve katılımcıların güzellik ve estetik algılarının pek bir farklılık göstermediği söylenebilir.

Katılımcıların güzellik ve estetik çabaları içerisinde en önemlilerinin pilates ve yoga gibi egzersiz ve rehabilite edici aktivitelerin olduğu, bunları sırasıyla cilt bakımı, yürüyüş, spor, sa bakımı/makyajın takip ettiği, güzellik ve estetik çabalar arasında masaj, diyet ve estetik ameliyat ise oldukça az olduğu bulunmuştur.

Estetik ve güzel bir beden için katılımcıların büyük çoğunluğunun günde 1 saat ve daha az, küçük bir bölümünün ise 1 saatten fazla zaman harcadıkları; çoğunluğunun modayı yakından takip ederken, önemli bir kısmının kısmen, çok az bir grubun hiç takip etmediği; neredeyse tamamının kendisine aynı oranda yerli ve yabancı örnek bir rol model belirledikleri ve rol modellerden Beyonce, Hadise, Şevval Sam ve Zuhal Olcay'ın ön plana çıktığı görülmektedir.

Katılımcıların estetik ve güzel bir beden için aylık ayırdıkları bütçenin beklenildiği Şekilde aylık gelirleriyle orantılı olduğu, büyük çoğunluğun aylık 101-500 TL bir bütçe ayırdığı görülmektedir.

Müteakip dönemlerde yapılacak çalışmalarda;

-400 ve üzeri gibi daha yüksek bir katılımcı grubu ile araştırmanın yapılmasının,

-Katılımcı bayanların yaşadıkları bölgelere göre estetik ve güzellik algılarının farklılaşıp/farklılaşmadığının ortaya konmasının,

-Estetik ve güzellik algılarına yönelik bir ölçek geliştirilerek geçerlilik ve güvenilirliğinin sınanmasının literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- ADAMS, Carol J. *Etin Cinsel Politikası: Feminist-Vejeteryan Eleştirel Kuram.* (Çev. G. Tezcan & M. E. Boyacıoğlu), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013
- AKAL, Cemal Bali, *Sivil Toplumun Tanrısı*, İstanbul: Afa Yayınları, 1990.
- AKAL, Cemal Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1998.
- AKAY Ali, *Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2000.
- AKAY Ali, "Özsöz", *Toplumbilim dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı 24, 2009, ss. 5-8.
- AKÇA Nevzan Şelale, *Özel Spor Merkezlerine Üye Olan Bireylerin Spora Yönelme Nedenleri ve Beklentilerinin Gerçekleşme Düzeyleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2012.
- ARENDRT Hannah, *Geçmişle Gelecek Arasında*, (Bahadır Sina Şener, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- ASLANTÜRK, Hüsnünur, *Türkiye'de Biyoiktidar Açısından Sağlık Hizmetleri ve Kadın*, (Yüksek Lisans Tezi), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- ATLAS Meryem İlayda, *Sosyal Medyanın Beden İnşası*, Lacivert Dergisi, Sayı: 12, Nisan 2015, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/03/30/sosyal-medyanin-beden-insasi>, Erişim: 10.01.2016.
- AYATA Sencer, "Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı" içinde Kültür Fragmanları (Der. D. Kandiyoti ve A. Saktanber), III. Basım 2012, İstanbul: Metis Yayınları, ss. 37-56, 2012,

- AYLİN Nazlı, “Kadın Bedeni ve Toplumsal İzdüşümleri: Sosyolojik Bir Bakış”, *Kadın Bedeni ve İstismarı*, Editörler: Fatma Zehra Fidan & Duygu Alptekin, 1. Baskı, Opsiyon Yayınları, İstanbul, 2015.
- BARBAROSOĞLU Fatma, *Moda ve Zihniyet*, İstanbul: İz Yayınları, 1995.
- BAUDRILLARD Jean, *Tüketim Toplumu*, (Çevirenler: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- BAUDRILLARD Jean, *Nesneler Sistemi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.
- BAUMAN Zygmunt, *Yasa Koyucular ile Yorumcular Modernite, Postmodernite ve Entellektüeller Üzerine*, (1. Baskı). (K. Atakay çev.). İstanbul: Metis Yayınları, 1996.
- BAUMAN Zygmunt, *Parçalanmış Hayat* (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.
- BAYRAM Ahmet Kemal, “İktidar Çözümlemelerinde Bir Mihenk: Michel Foucault”, *Bilgi Dergisi*, Sayı:7/2, 2003, ss. 33-47.
- BEAUVOIR Simone De, *Kadın*, (Bertan Onaran, Çev.), İstanbul: Payel Yayınları, 1986.
- BERGER John, *Görme Biçimleri*, Yurdanur Salman (çev), Metis Yayınları, İstanbul,1990.
- BERKTAY Fatmagül, *Tarihin Cinsiyeti*, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- BERKTAY Fatmagül, *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- BERKTAY, Fatmagül, “Feminist Teoride Beden ve Cinselliğin Toplumsal İnşası”, *Kadın Bedeni ve İstismarı*, Editörler: Fatma Zehra Fidan & Duygu Alptekin, 1. Baskı, İstanbul: Opsiyon Yayınları, 2015.
- BOCOCK Robert, *Tüketim* (Çeviren: İrem Kutluk), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2005.

- BORDO Susan, *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*, Berkeley: University of California Press, Berkeley, L.A, London, 1993.
- BOURDIEU Pierre, *Toplumbilim Sorunları*, Çev. Işık Ergüden, Kesit Yayınları, İstanbul, 1997.
- BOZDOĞAN Elif, *Michel Foucault'da Söylem Bilgi ve İktidar İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- CANPOLAT Nesrin, *Michel Foucault, Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*, 5. Baskı, Yayına Haz. Nurdoğan Rigel, Su Yayınevi, İstanbul, 2005.
- CEYLAN, Can. "Foucault ve İronik Özgürlük." *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* 51 (2015): 183-194.
- ÇAKI Fahri, "Batı Dışı Toplumlarda Gençlik ve Beden İmajı" *Beden Sosyolojisi*, Edt. Kadir Canatan İstanbul: Açılım Yayınevi, ss. 307-323, 2012.
- CEVİZCİ Ahmat, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- COWARD Rosalin, *Kadınlık Arzuları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
- CRANE Diana, *Moda ve Gündemleri*, Ayrıntı yayınları, İstanbul, 2003.
- DEMEZ Gönül, "Giriş", *Toplumbilim Dergisi Beden Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı. 24, 2009, ss. 9-12.
- DEMİR Aydın, *Türkiye'de Güzellik Harcamaları*, 2017, <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/25-milyari-guzellik-ugruna-harciyoruz-1782728/>, (09.04.2017).
- DEMİR Ömer ve ACAR Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- DEMİRKIR Buse, *Kadınlar Yılda 26 Günlerini Güzelleşmeye Ayırıyor*, 2014, http://www.kadinvekadin.net/kadinlar_yilda_26_gunlerini_guzellesmeye_ayiriyor.html , (11.05.2019).

- DOĞAN Serap Yücel, “Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin İdealize Edilmesine Yönelik Kadın Algılamaları ve Tüketim Davranışlarıyla İlişkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 2010, ss. 51-59.
- DOVE ARAŞTIRMALARI, *The Real Truth About Beauty: Revisited 2017*, <http://www.dove.com/tr/stories/about-dove/our-research.html>, <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyedeki-kizlarin-yarisi-ozguvensiz-40610279>, (14.10.2017).
- DUVERGER Maurice, *Siyaset Sosyolojisi*, (8. Baskı). (Ş. Tekeli çev.). Varlık Yayınları, İstanbul, 2007.
- ECEVİT Yıldız ve ELÇİK Gülnur, *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2013.
- ER Yusuf, *Aerobik Antrenmanların Beden Algısı Üzerindeki Etkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2015.
- ERDOĞAN İrfan, KORKMAZ Alemdar, *Popüler Kültür ve İletişim*, Erk Yayınları, Ankara, 2005.
- ETCOFF Nancy, *Survival of The Prettiest: The Science of Beauty*, Doubleday, New York, 1999.
- FEATHERSTRONE Mike, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*, Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, [1996] 2005.
- FISKE John, *Introduction to Communication Studies*, 2.edition, Routledge, Landon & New York, [1982] 2002.
- FOUCAULT Michel, *Hapishanenin Doğuşu*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1992.
- FOUCAULT Michel, *Ders Özetleri 1970-1982*, (2. Baskı). (S. Hilav çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- FOUCAULT Michel, *Dostluğa Dair*, (C. Ener çev.). İstanbul: Hil Yayınları, 1994.

- FOUCAULT Michel, “*Cinsellik ve İktidar*”, Entelektüelin Siyasi İşlevi, Michel Foucault, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ferda Keskin, Haz. Ferda Keskin, Seçme Yazılar 1, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- FOUCAULT Michel, *Marx’tan Sonra*, (G. Aksay çev.). İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2004.
- FOUCAULT Michel, *Seçme Yazılar 1: Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (2. Baskı). (Çevirenler: Işık Ergüden-Osman Akınhay ve Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- FOUCAULT Michel, *Seçme Yazılar 2: Özne ve İktidar*, (3. Baskı). (Çevirenler: Işık Ergüden-Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2011a.
- FOUCAULT Michel, *Toplumun Savunmak Gerekir*, (5. Baskı) (Çeviren: Şehsuvar Aktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011b.
- FOUCAULT Michel, *Büyük Kapatılma* (Çevirenler: Işık Ergüden- Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011c.
- FOUCAULT Michel, *Cinselliğin Tarihi*. (Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- GAMBETTI Zeynep, “Foucault’dan Agamben’e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi”, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi Michel Foucault Özel Sayısı*, Sayı. 70-71, 2012, ss.1-38.
- GIDDENS Anthony, *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm*, Çeviren: İdris Şahin, 2. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2010.
- GÜZEL Ebru, *Kültürel Bağlamda Kadın ve Güzellik*, (Doktora Tezi), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- HAIKEN Elizabeth, *Venus Envy: A History of Cosmetic Surgery*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1999.

- HÜRRİYET Gazetesi, *Kadınların Rol Modeli Bu 10 Kadın*, 2004, <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/kadinlarin-rol-modeli-bu-10-kadin-239973> , (11.05.2019).
- İLKARACAN Pınar, *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- ILLICH Ivan, *Gender*, Çeviren: A. Fethi, Ankara: Ayraç Yayınları, 1996.
- IMMANUAL Kant, *Yargı Yetisinin Eleştirisi*, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınevi, İstanbul, 2011.
- İŞİK Emre, *Beden ve Toplum Kuramı*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997.
- JOUVENEL Bertrand De, *İktidarın Temelleri İktidarın Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi*, (N.Muallimoğlu çev.). İstanbul: Birleşik Yayınları, 1997.
- KALFA Ashican, *Çalışma Yaşamında Beden Denetimi Bağlamında Estetik Emek: Kozmetik Reyonlarında Çalışan Kadınlar*, 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kültür Kongre Merkezi, 9-11 Aralık 2009, Ankara, Türk Sosyal Bilimler Derneği, s. 54, 2009
- KAPANİ Münci, *Politika Bilimine Giriş*, (10. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:431, 1998
- KARADUMAN Ayşen, “Kozmetikler ve Kadın”, *Toplumsal Cinsiyet Sağlık ve Kadın*, Ed. Ayşe Akın, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003.
- KOÇKAR, M. Tekin, Eskişehir ve Yöresinde Kafkasya Göçmenlerinin Giyim, Kuşam ve Süslenme Kültürü. Halk Kültürü’nde Giyim - Kuşam ve Süslenme Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri, (91-115) 2008.
- KÖSE Elifhan, *Sessizliği Söylemek Dindar Kadın Edebiyatı Cinsiyet ve Beden*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

- KÜNTAY Esin, “Bedene Şiddet –Özbenlik Değerlendirmeleri Toplumbilimsel Bir Analiz”, *Kadın ve Bedeni*, Edt: Yasemin İnceoğlu, Altan Kar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- LEMKE Thomas, *Biopolitics, An Advanced Introduction*, Çev. Eric Frederick Tump, New York: New York University, 2011.
- LUKES Steven, İktidar ve Otorite, (S. Tekay çev.). İ. Ercan (Ed.), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi-II*, (1.Baskı) (885-944). İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2006.
- MEDIACAT, *Mediacat'in “Rol Modelleri” Araştırması Yazılı Basında*, 2013, <https://mediacat.com/mediacatin-rol-modelleri-arastirmasi-yazili-basinda/> , (11.05.2019).
- NAZLI Aylin, *Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden*, Toplumbilim Dergisi, İstanbul, 2009.
- NEGRI Antonio, Michael HARDT, *İmparatorluk*, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- NOILLES V. Enrique, “Bırakılan izler Silinebilir mi?”, *Baudrillard*, Say, İstanbul, 2010.
- ODABAŞ Sevim, “Modern Beden Kültüründe Güzellik Salonlarının Yeri: Ankara Örneği”, *Toplum ve Bilim*, Sayı:104, 2005, ss.153-181.
- ODABAŞI Yavuz, *Tüketim Kültürü*, 4. Basım, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2013.
- OĞUZ Gürsel Yaktıl, “Bir Güzellik Miti Olarak İncelik ve Kadınlarla İlgili Beden İmgisinin Televizyonda Sunumu”, *Selçuk İletişim*, 4,1, 2005, ss. 31-37.
- OKUMUŞ Ejder, “Bedene Müdahalenin Sosyolojisi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2, 2009, ss.1-15.
- ORKUNOĞLU Yener, *Nietzsche ve Postmodernizmin Gerçek Yüzü*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 2007.
- OSKAY Ünsal, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişimin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım*, Der Yayınevi, İstanbul, 2000.

- ÖZBUDUN Sibel, Cahide SARI ve Temel DEMİRER, *Liberalizm/Muhafazakârlık Kıskaçında Kadın*, 2.Bsk., Kaldıraç, İstanbul, [2009] 2011.
- ÖZGEN İpek, “Tüketim Kültürü ve Medyada Güzellik Söylemi: Bir Alımlama Çalışması”, *Global Media Journal TR Edition*, 8 (15), 2017, ss. 1-28.
- ÖZMAKAS Utku, “Foucault: İktidardan Biyoiktidara”, *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi Michel Foucault Özel Sayısı*, Sayı. 70-71, 2012, ss.53-81.
- ÖZTÜRK Yaman Melda, *Ataerkil Kapitalist Toplumda Kadının Bedeni*, Toplum ve Hekim, 4(27), 273-282, 2012.
- PEISS Kathy, “On Beauty and the History of Business”, *Beauty and Business: Commerce, Gender and Culture in Modern America*, (Editor: Philip Scranton), London and New York: Routledge, 7-22, 2001.
- PETEK Hasan, “Güzelleştirme Amaçlı Estetik Ameliyatlardan Kaynaklanan Hukuki Sorumluluk”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, cilt 8, sayı 1, 2006, s.177-239.
- PHILIP Miller, “Michel Foucault”, (A. Demirhan çev) *Çağdaş Temel Kuramlar*, (3. Basım) (85-103), Q. Skinner (Der.), Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- RUSSELL Bertrand, *İktidar*, (M. Ergin çev.). İstanbul: Cem Yayınları, 1990.
- SAID Edward W., “Michel Foucault 1926-1984”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı.9, 1999, ss.185-194.
- SARUP Madan, *Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm*, (A. Güçlü çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2004.
- SAYGILI Abdurrahman, “Modern Devlet’in Beden Politikası Üzerine Kısa Bir Deneme”, *AÜHFD*, 54 (3), 2005, ss.323–340,.
- SHILLING Chris, *The Body and Social Theory*, Sage Publications, Inc.,Newbury Park, California, 1993.

- ŞİŞMAN Nazife, *Emanetten Mülke: Kadın-Beden-Siyaset*, 3. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.
- SMITH Philip, *Kültürel Kuram*, 2. Baskı, Çev. S. Güzelsarı, İ. Gündoğdu, Babil Yayınları, İstanbul, 2007.
- STAUTH Georg ve TURNER Bryan S., *Nietzsche'nin Dansı*, (Çeviren:M. Küçük). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1997.
- SULLAM Betsi, "Jinekomya", *Kadın Çalışmalarında Disiplinler Arası Buluşma, 1-4 Mart 2004 Sempozyum Bildiri Metinleri*, Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, 2004.
- TEKELİOĞLU Orhan, *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, (İ. Sirkeci çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.
- TEKELİOĞLU Orhan, *Foucault Sosyolojisi*, Alfa- Aktüel Kitabevi, Bursa, 2003.
- TEKELİOĞLU Orhan, *Moderniteye Sıkışan Özgürlük: Foucault'nun "Kendilik Teknolojileri" ne Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, ss. 45-55, 2011.
- TOURAINÉ Alain, *Kadınların Dünyası*, (Mehmet Moralı, Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2007.
- VAROL Rukiye, *Üniversite Öğrencilerinin Spora Yönelik Tutumları ve Kadınların Spor Etkinliklerine Katılımlarına Dair Görüşlerinin İncelenmesi (Bartın Üniversitesi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Bartın: Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2017.
- VERGİN Nur, *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, (7. Baskı)., İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2010.
- WEBER Max, *Sosyoloji Yazıları*, (T. Parla çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- WEST David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, (2. Baskı). (A. Cevizci çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları, 2005.

YAYLAGÜL Nilüfer Korkmaz, YAZICI Suzan ve GÜNDÜZ Gülgün, “Yaşlanmadan Yaşamak: Farklı Gelir Düzeyindeki Kadınların Anti-Aging Davranışları Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyoloji Dergisi*, 36, ss. 13-30.

ZERNER Henri, *Sanatçıların Bakışı, Bedenin Tarihi 2*, Haz. Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011.

EKLER

EK-1 MÜLAKAT FORMU

MÜLAKAT SORULARI

1. Kaç yaşındasınız?
2. Mesleğiniz nedir?
3. Aylık geliriniz ne kadar?
4. Medeni durumunuz nedir?
5. Estetik ve güzel bir beden denince zihninizde nasıl bir düşünce belirlemektedir?
6. Güzel ve estetik bir imaj için çabalarınız nelerdir?
7. Modayı takip eder misiniz?
8. Rol model olarak gördüğünüz bir bayan var mıdır? Varsa kimdir?
9. Estetik ve güzel bir beden için günlük ne kadar zaman harcarsınız?
10. Estetik ve güzel bir beden için aylık ne kadar bir bütçe ayırırsınız?
11. Çevrenizdeki insanların sizin dış görünüşünüzle ilgili düşünceleri sizin için önemli midir?
12. Siz karşılaştığınız bir bayanın dış görünüşüne dikkat eder misiniz?

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Sibel Dağlar
Tez Adı	Biyoiktidar Konteksinde Güzellik Endüstrisinin Sosyolojik Değerlendirmesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

İmza :

Tarih : 15.07.2019